

ANAYASA YAPIM SÜRECİNDE TOPLUMUN ETKİSİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Cansel SAKAL

Kütahya-2019

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ANAYASA YAPIM SÜRECİNDE TOPLUMUN ETKİSİ

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Suat SÖYLEMEZ

Hazırlayan:
Cansel SAKAL

Kütahya-2019

Kabul ve Onay

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim/Anasanat Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ ÇALIŞMA RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan..... (İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Suat SÖYLEMEZ

Üye..... (İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Ebru Deniz YILMAZ

Üye..... (İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Alptekin MOLLA

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Anayasa Yapım Sürecinde Toplumun Etkisi” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

...../...../2019

Cansel SAKAL

Özgeçmiş

29.08.1991 yılında Aydın’da doğdu. İlköğretime Aydın Germencik Şehit Cafer İlköğretim Okulu’nda başladı. Sonrasında dördüncü sınıftan itibaren Aydın Germencik Ortaklar Atatürk İlköğretim Okulu’nda eğitime devam etti. Lise eğitimini Aydın Süleyman Demirel Anadolu Lisesi’nde, eşit ağırlık bölümünde tamamladı. 2009 yılı itibariyle Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümüne başladı. Üniversite yıllarında çeşitli yerel sinemalarda çalıştı. 25.01.2016 tarihinde Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı.

ÖZET

ANAYASA YAPIM SÜRECİNDE TOPLUMUN ETKİSİ

SAKAL, Cansel

Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Suat SÖYLEMEZ

Ağustos, 2019, 100 sayfa

Anayasalar, yönetimlerin güçlerini keyfi kullanmalarını önlemek adına en üst hukuk normu olarak görülen belgelerdir. Ancak anayasalar, içerikleri ve kullanım alanları açısından sadece hukuki değil, siyasi ve toplumsal özellikler de taşımaktadır. Anayasaların toplumsal bir sözleşme olması, anayasa yapım süreçlerinde de toplumun aktif olarak katılımını gerektirmektedir. Anayasa yapım süreçlerini inceleyen bu çalışma da üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; tarihi süreçte anayasa yapım süreçleri incelenmiştir. İlk yazılı anayasa olan ABD'nin anayasa yapım süreci, tarihi olaylarla birlikte değerlendirilerek ele alınmıştır. Ardından ABD'de başlayan anayasa yapım sürecinin Avrupa'ya yayılması incelenmiş ve dünyadaki anayasa yapım süreçleri değerlendirilmiştir. Bir sonraki kısımda ise, Avrupa'da başlayan bu anayasa yapım geleneğinin Türkiye üzerindeki etkileri incelenip; tarih boyunca hem Osmanlı Devleti'nde hem de Türkiye'de yaşanan anayasa yapım süreçleri, öncesi ve sonrasında yaşanan olaylar dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde; Eski Anayasacılık Anlayışından itibaren dünyadaki anayasa yapım süreçlerindeki değişimler incelenmiştir. Demokratik ve katılımın yoğun olduğu bir anayasa yapım sürecinin hangi demokratik yönetim biçimlerinde daha aktif gerçekleştiği, anayasa yapım süreci aşamaları ve katılımlı anayasa yapım süreçleri üzerinde yapılan olumlu ve olumsuz değerlendirmelerden bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde; günümüzde yapılmış olan ve katılımın yoğun olduğu anayasa yapım süreçleri incelenmiştir. Bu bağlamda Güney Afrika Cumhuriyeti ve İzlanda'nın anayasa yapım süreçleri ve bu ülkeleri bu sürece yönelten etmenler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güney Afrika Anayasası, İzlanda Anayasası, Katılımlı Anayasa Yapım Süreci, Dijital Demokrasi, Müzakereci Demokrasi.

ABSTRACT

EFFECT OF SOCIETY ON CONSTITUTION MAKING PROCESS

SAKAL, Cansel

M. Sc. Thesis, Department of Political Science and International Relations

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Suat SÖYLEMEZ

August, 2019, 100 pages

The constitutions are the documents which are seen as the highest legal norm in order to prevent the administrations from using their powers arbitrarily. However, the constitutions have not only legal but also political and social characteristics in terms of their content and usage areas. The fact that constitutions are a social contract requires active participation of the society in the constitution making process. This study, which examines the constitution making process, consists of three parts.

In the first chapter; the process of constitution making has been examined in the historical process. The constitution-making process of the US, which was the first written constitution, was evaluated by evaluating together with historical events. Then the constitution-making process which started in the USA was examined to spreading through Europe and constitution making process in the world was evaluated. And in the next part, effects of this constitution making tradition in Turkey which began in Europe was examined and throughout history, constitution making processes which were in both Ottoman Empire and Turkey was evaluated considering events which occurred before and after the process.

In the second part; the changes of constitution making processes in the world have been examined since the conception of old constitutionalism. It was mentioned that which democratic forms of governance has the active democratic and intensive participation to constitution-making process, the positive and negative evaluations on participatory constitution-making processes and stages of the constitution-making process.

In the third chapter; the constitution-making processes, which have been made today and are intensified, have been examined. In this context, the constitution-making processes of the Republic of South Africa and Iceland and the factors that led them to this process were evaluated.

Keywords: Constitution of South Africa, Constitution of Iceland, Participatory Constitution Making Process, Digital Democracy, Deliberative Democracy

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ANAYASA YAPIM SÜRECİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. TARİHTEKİ İLK YAZILI ANAYASA: ABD ANAYASASI.....	5
1.1.1. ABD'nin Bağımsızlığını Kazanması ve Koloniler Arası Yönetim Problemi.....	5
1.1.2. Anayasaya Giden Süreç: Philadelphia Kongresi.....	7
1.2. ABD ANAYASASININ AVRUPA'YA ETKİLERİ	9
1.2.1. Fransız Anayasaları	10
1.2.1.1. Fransız İhtilali ve Fransız Anayasası'na Götüren Etmenler	10
1.2.1.2. 1791 Fransız Anayasası	12
1.2.1.3. 1793 Fransız Anayasası	13
1.2.2. Fransız İhtilali'yle Özgürlüklerin Avrupa'ya Yayılması: Avrupa'da Anayasa Yapım Süreçlerinin Başlaması ve Etkileri	15
1.3. TÜRKİYE'DEKİ ANAYASA YAPIM SÜREÇLERİ	19
1.3.1. Osmanlı Devleti Dönemi Anayasa Yapım Süreci.....	20
1.3.1.1. 1876 Kanun-i Esasi.....	20
1.3.2. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Yapım Süreçleri	23
1.3.2.1. 1921 Anayasası.....	24
1.3.2.2. 1924 Anayasası.....	25
1.3.2.3. 1961 Anayasası.....	28
1.3.2.4. 1982 Anayasası.....	34

İKİNCİ BÖLÜM ANAYASA YAPIM SÜREÇLERİNİN İNCELENMESİ

2.1. ESKİ ANAYASACILIK ANLAYIŞI	40
2.1.1. Kurucu ve Kurulu İktidar Kavramları	41
2.1.2. Anayasaların Elitler Tarafından Hazırlanması ve Bunun Etkileri.....	43
2.2. ESKİ ANAYASACILIKTA DEĞİŞİM: ANAYASAL DALGALAR	44

2.3. KATILIMLI ANAYASA YAPIM YÖNTEMİ: YENİ ANAYASACILIK ANLAYIŞI 46

2.3.1. Katılımlı Anayasa Yapma Yönteminin Kullanıldığı Yönetimsel Sistemler	48
2.3.1.1. Müzakereci Demokrasi Yöntemi.....	48
2.3.1.2. Katılımcı Demokrasi Yöntemi.....	49
2.3.1.3. Dijital Demokrasi Yöntemi	50
2.3.2. Anayasa Yapım Süreci Aşamaları.....	51
2.3.2.1. Anayasa Yapımına Karar Verilmesi.....	52
2.3.2.2. Halkın Anayasa Yapım Süreci Konusunda Bilgilendirilmesi	53
2.3.2.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sürece Katkısı	54
2.3.2.4. Meclis Aşaması	54
2.3.2.5. Anayasanın Kabulü ve Yürürlüğe Girmesi	56
2.3.3. Anayasa Yapım Sürecine Halkın Katılımı	56
2.3.3.1. Doğrudan Anayasa Yapım Sürecine Katılımı	57
2.3.3.1.1. Vatandaş Meclisleri (Kum Saati Modeli)	58
2.3.3.2. Dolaylı Yoldan Anayasa Yapım Sürecine Katılımı	60
2.3.4. Anayasaların Anayasal Kurumlarca Desteklenmesi	61
2.3.5. Katılımlı Anayasa Yapımı Hakkındaki Görüşler	62
2.3.5.1. Katılımlı Anayasa Yapımına Karşı Çıkan Görüşler	62
2.3.5.2. Katılımlı Anayasa Yapımını Destekleyen Görüşler	63
2.3.6. Katılımlı Anayasa Yapımının Önemi.....	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM GÜNCEL KATILIMLI ANAYASA YAPIM ÖRNEKLERİ

3.1. GÜNEY AFRİKA CUMHURİYETİ ÖRNEĞİNİN ANAYASA YAPIM SÜRECİ..... 67

3.1.1. Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasa Tarihinin İncelenmesi.....	67
3.1.2. 1997 Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası	75

3.2. İZLANDA ÖRNEĞİNİN ANAYASA YAPIM SÜRECİ..... 79

3.2.1. İzlanda Anayasa Tarihinin İncelenmesi	80
3.2.2. İzlanda'nın 2008-2013 Anayasa Yapım Süreci	85

SONUÇ..... 89

KAYNAKÇA 93

DİZİN 99

KISALTMALAR

I. MC	I. Milliyetçi Cephe Hükümeti
II. MC	II. Milliyetçi Cephe Hükümeti
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKUT	Arama Kurtarma Derneği
AP	Adalet Partisi
APC/ CODER	All Party Congress (Bütün Partilerin Kongresi)
BM	Birleşmiş Milletler
CGP	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DM	Danışma Meclisi
DP	Demokrat Parti
E – DEVLET	Elektronik Devlet
EFTA	European Free Trade Association (Avrupa Serbest Ticaret Birliği)
E – MAİL	Elektronik Posta
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
J. J.	
ROUSSEAU	Jean Jacques Rousseau
MBK	Milli Birlik Komitesi
MC	Milletler Cemiyeti
MGK	Milli Güvenlik Konseyi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEMA	Türkiye Erozyonla Mücadele ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı

TİP	Türkiye İşçi Partisi
TM	Temsilciler Meclisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
VB.	Ve Benzeri

TEZ METNİ

GİRİŞ

Anayasalar, toplumları ve devletleri oluşturan yapıların korunması amacıyla hazırlanan belgelerdir. Anayasalar yönetilen ve yöneten ilişkisini ortaya koydukları gibi bireylere ait hak ve sorumlulukların çizgisinin belirlenmesini sağlamaktadır. Bu yüzden oldukça önem taşıyan belgelerdir. Normal kanunlardan daha üst bir konumdadırlar ve herhangi bir yasama organının hazırladığı kanunların anayasal denetimi yapılmaktadır. Aynı zamanda toplumda düzeni sağlayan belgelerdir. Bireyin bireyle ilişkisindeki sorumluluk ve haklarını, bireylerin siyasal yaşamdaki konumlarını, doğuştan kazanılan hak ve özgürlüklerin düzenlenmesini sağlayan belgelerdir.

Anayasalar tarih boyunca farklı koşullar sonucu ihtiyaç duyularak hazırlanmıştır. 1787 ABD Anayasası ilk yazılı anayasa geleneğini başlatmıştır. Ancak tarihi süreç incelendiğinde, farklı toplumlarda da anayasa sayılmasalar bile toplum düzenini korumak amacıyla bir kurallar bütününe ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Yunan şehir devletlerinde yöneticileri seçmek için belirlenen ve aynı zamanda var olan sınıfsal düzendeki grupların birbirleriyle ne düzeyde ilişkilerinin olabileceğini belirleyen kurallar vardır. Aynı şekilde İngiltere’de 1215 yılında burjuvazinin talepleri üzerine kral Magna Carta’yı ilan etmiştir. Bir monarkın yetkilerinin ilk sınırlandırılmasının örneklerindendir. Ancak bu dönemde krallar ülkeleri üzerindeki mutlak güç geleneği devam etmektedir. 1787 ABD Anayasası ile bu durum değişmeye başlamıştır. Demokratik yönetim biçimleri de yine bu dönemde değerlendirilmeye başlamıştır. 1787 ABD Anayasası, dünyada anayasacılık geleneğinin başlamasını sağlamıştır. Bundan sonraki çeşitli olaylar neticesinde ülkelerde anayasa yapım süreçleri yaşanmıştır.

Dünya’da başlayan anayasa yapım süreçleri, ilk dönemlerde daha ziyade ülkenin elitlerinin hazırlamasından oluşmuştur. Halkın sürece pek etkisinin olmadığı bu anayasaların çoğunluğu uzun ömürlü olamamıştır. Zaten bu dönem anayasaları genellikle devletlerin sorunlardan bir kurtulma planı özelliği göstermektedir. Anlık sorunlara anlık çözüm olarak anayasalar görülmüştür. Ancak yaşanan savaşlar, devrimler, mücadeleler ve bunlardan sonra ortaya çıkan fikirlerle anayasalar farklı bir boyut kazanmıştır. İlk olarak meşru bir devlet olmanın temel aracı konumuna yükselmişlerdir. Yani anayasası olmayan bir devlet, diğer devletler nezdinde

bütünlüğünü sağlamamış ve meşru değildir. İkincisi bireyler artık doğuştan gelen haklarının bilincindedir ve bu hakları anayasalar aracılığıyla koruma altına almak istemektedir. Aynı şekilde bireyler günümüzde sadece doğuştan gelen hakları değil, modern bir devlette olmazsa olmaz kabul edilen ekonomik ve sosyal haklarını da korumak istemektedir. Buradan üçüncü olarak da, bireyler hükümetlere daha az güven duymaktadır ve monarşilerdeki yönetici – yönetilen ilişkisinden farklı olarak toplumlar taleplerinin yöneticiler tarafından dinlenmesini istemektedir. Dördüncü olarak, günümüz koşullarında toplumlar birbiriyle daha kolay etkileşime geçebilmekte ve devletlerin politikaları uluslararası alanda bireysel olarak bile değerlendirilebilmektedir. Bu durum da toplumların, devletlerin artılarını ve eksilerini değerlendirmelerini kolaylaştırmaktadır. Bütün bu koşullar değerlendirildiğinde, toplumlar bir devletteki en önemli belge olan anayasalar üzerinde daha fazla söz sahibi olmak istemektedir. Bu durum da toplumların anayasa yapım süreçlerine daha etkin katılım sağlamak istemesine yol açmaktadır. Günümüz koşullarında teknolojinin yarattığı fırsatlar sayesinde katılımın en yüksek düzeyde sağlandığı anayasaları hazırlamak da mümkün gözükmektedir.

Çalışmamız da özellikle anayasaların yapım sürecinde toplumdaki bireylerin katılımının önemi üzerinde durmaktadır. Bu şekilde toplumda sadece güçlü kesimlerin değil; azınlık olarak yer alan bireylerin de sürece katılımını, bu şekilde anayasaların bulundukları toplumdaki her bireyin ihtiyaçlarını karşılayan tam bir toplumsal sözleşme konumuna yükselebileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda özellikle anayasa yapım süreçleri ilk dönemlerinden itibaren incelenmeye başlanmıştır. Ardından konuyla ilgili yapılan çalışmalarda anayasa yapım sürecine halkın katılımının hangi yöntemlerle maksimuma çıkartılabileceği araştırılmış olup, bu açıdan son dönemde halkın katılımını en yüksek düzeyde sağlayan anayasa yapım süreçleri öncesi ve sonrasında yaşanan olaylarla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölüm, anayasa yapım süreçlerinin tarihsel düzlemde incelemesini içermektedir. Yazılı anayasa geleneğinin başlangıcını oluşturan 1787 ABD Anayasası ile başlayan bölüm, 1791 ve 1793 Fransız Anayasaları ile devam etmektedir. Ardından Dünya'daki anayasa yapım süreçlerinin örneklerle kısa bir özeti yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Anadolu'daki anayasa yapım süreçleri, bu yapım süreçlerini ortaya çıkaran etmenler incelenmiştir. Anadolu'da anayasa yapım geleneğinin ortaya çıkma

nedenleri ve aynı zamanda bu bölgede yapılan anayasalar oluşum koşulları ve içerikleri bakımından kısa bir incelemeden geçirilmiştir. Özellikle Türkiye'deki anayasa yapım süreçlerine halkın katılımının ne boyutta olduğu ve anayasa yapım sürecinde aktörlerin tavırları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde yazılı anayasa geleneğinin başlangıcından itibaren anayasa yapım süreçlerinin değişimi incelenmiştir. Eski Anayasacılık Anlayışı ile başlayan anayasa yapım geleneğinin anayasal dalgalar şeklinde Katılımlı Anayasacılık Yöntemi'ne doğru yönelmesi, halkın katılımı ile yapılan bir anayasanın topluma ve devlete getireceği faydalar, bu konuda katılımlı anayasa yapımını destekleyen ya da bu sürece karşı çıkan uzmanların görüşleri, Eski Anayasacılık Anlayışı ile elitlerin hazırladığı anayasalarda yaşanan problemler anlatılmıştır. Aynı zamanda kavramsal boyutta Kurucu Meclis ve Kurulu Meclis kavramları ve anayasa yapım süreci aşamaları anlatılmıştır. Bu kısımda özellikle sivil toplum kuruluşlarının sürece katkıları ve anayasal kurumlar tarafından sürece destek olunması gerektiği tezin savunduğu içerik bakımından oldukça önemlidir. Katılımlı Anayasa Yapım Süreci'ni kolaylaştırabilecek yönetim sistemleri ve bu bağlamda bazı ülkelerde kullanılan vatandaş meclisleri kavramları bu bölümde incelenmiştir.

Üçüncü bölümde de, son dönemlerde yapılan, katılım oranının geçmişe kıyasla daha yüksek olduğu anayasa yapım süreçleri incelenmiştir. İlk örnek olarak 1997 Anayasası'na Güney Afrika Cumhuriyeti'ne yönlendiren etmenler ve bu bağlamda bu anayasanın yapım sürecinde kullandıkları yöntemler araştırılmıştır. Halkın sürece katkısı ve sonrasında halkın anayasayı ne kadar sahiplendiği görülmüştür. Sürece katkı sağlayan toplumdaki her bir bireyin anayasa konusunda bilgi sahibi olması, sürecin bu yöntemlerle ilerlemesi sonucu mümkün olmuştur. İkinci örnek olan, İzlanda anayasa yapım süreci, özellikle teknolojinin yardımıyla gerçekleşmesi bakımından çok önemlidir. Bu açıdan İzlanda'daki anayasa yapım sürecinin başlama nedenleri incelenerek başlanmış ve sürecin başarısız sona ermesinin sebepleri araştırılmıştır. Ancak sürecin başarısız olmasının sebebinin halkın katılımında değil, anayasanın onaylanma sürecinde kullanılan yöntemlerde olduğunu görmek mümkündür.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANAYASA YAPIM SÜRECİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Dünyadaki anayasa yapım süreçlerini incelediğimizde başlangıç olarak 1787 Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın ele alındığı görülmektedir. Bunun sebebi yazılı anayasa geleneğinin bu dönemden sonra başlamasıdır. Amerika Birleşik Devleti'ndeki bu süreci Fransa takip etmiş, sonrasında tüm Dünya'da bu geleneğin devam ettirildiği görülmüştür. Günümüze kadar her bir devlet içinde bulundukları koşullara göre farklı anayasa yapım süreçleri yaşamışlardır. Avrupa'ya yayılan anayasa yapım sürecinden Osmanlı Devleti de etkilenmiş, sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti de anayasa yapım geleneğini devam ettirmiştir.

1.1. TARİHTEKİ İLK YAZILI ANAYASA: ABD ANAYASASI

Amerika kıtasının keşfedilmesiyle başlayan süreç, Amerika'nın bağımsızlık savaşıyla devam etmiş; 1787 Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın yazılmasından sonra tam bir devlet haline gelmesiyle devam etmiştir. Tamamen elitlerin oluşturduğu bu Anayasa hem bir devletin kurulmasını sağlamış hem de yönetenlerin gücünü sınırlandırmada bir örnek teşkil etmiştir.

1.1.1. ABD'nin Bağımsızlığını Kazanması ve Koloniler Arası Yönetim Problemi

Amerika kıtası, 1492'de Christopher Columbus tarafından keşfedildikten sonra öncelikle Avrupa'daki sömürgeci devletler, sonrasında tüm Avrupa devletleri için merak edilen bir bölge olmuştur. Bu dönemde sömürgecilik faaliyetlerinin başlamasıyla Amerika kıtası özellikle Avrupa Devletleri'nin dikkatini çekmiştir. Amerika Kıtası kaynak ve Pazar etkinliği açısından henüz Dünya'nın keşfetmediği bir bölgeydi. Bu sebeplerle denizlerde üstünlüğü olan devletler Amerika kıtasıyla bağlantı kurmaya başladı. Bu bağlamda Amerika kıtasında başta İngiltere olmak üzere, İspanya, Fransa, Portekiz, Hollanda gibi güçlü devletler koloniler kurmaya başladılar. Bu koloniler Avrupa ülkelerinden keşfedilen kıtaya gönderilen işçilerden oluşmaktaydı. Amerika'da çalışmak, altın aramak ya da üretim amacıyla bölgeye yerleştirilen bu insanlar, zamanla Avrupa'dan farklı yönetim anlayışları geliştirip, aynı zamanda Avrupalı kimliklerinde değişiklikler yaşamaya başladılar (Sander, 2007: 153).

Amerika'daki koloniler üzerinde hâkimiyet mücadelesi çoğu zaman Avrupa'daki devletleri karşı karşıya getirdi. Ancak Yedi Yıl Savaşları'ndan da galibiyetler ayrılan İngiltere, Amerika kıtasında üstün bir konumdaydı. Ancak İngiltere

Yedi Yıl Savaşları'nda bu galibiyeti alırken hazinesini oldukça zorlamış; sömürgelerine yeni vergi yükü getirmişti (Sander, 2007: 155). Aslında İngiltere'deki vergi uygulamaları gereği bu konuda vergi uygulanan halkın ya da bu halkın temsilcilerinin rızasının alınmasıydı. Ancak İngiltere bu durumu koloniler üzerinde uygulamamıştı ve bu durum da kolonilerdeki vatandaşları rahatsız etmişti. Vatandaşın tepkisinden çekinen İngiltere önce bu vergileri kaldırmış, ancak sonrasında tekrar yürürlüğe koymuştu. Bu ve benzeri konularda sıkıntılar yaşayan kolonilerde bu durum son nokta olmuştu ve kolonilerde isyan hareketleri başladı. Bu isyan hareketleri, sonrasında kolonilerin İngiltere'den bağımsızlığını kazanma mücadelesine dönüştü. Amerika'nın Bağımsızlık Mücadelesi 4 Temmuz 1776'da Bağımsızlık Bildirgesi'ni yayımlamalarıyla farklı bir boyut aldı ve on üç koloni Amerika Birleşik Devletleri adını aldı (Armaoğlu, 2010: 93). Bu süreçte İngiltere'ye karşı kayıplar yaşamış Avrupalı devletler kolonileri desteklediler ve sonuç olarak 1783'te bütün mücadeleyi kaybeden İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığını tanıdı.

Amerika Birleşik Devletleri, Avrupalı devletlerden tam bağımsızlığını kazandıktan sonra, yeni kurulan bir devlet olarak belirli bir yönetim anlayışına geçmesi gerekmektedir. Doğal olarak başından beri İngiltere'nin yönetim anlayışıyla benzerlikleri bulunsa da Amerika Birleşik Devletleri demokratik yöntemlere bağlıydı. Bağımsızlığı kazanan on üç koloninin anayasaları vardı ve liderleri Kongre'de temsil görevlerini sürdürmekteydi. Hatta kolonilerin bu anayasalarında güçler ayrımına dikkat edilmişti. Ancak koloniler bağımsızlık mücadelesinden sonra hükümetlerinin problemleri ile yüzleştiler. Koloniler, kendi aralarında ticareti düzenlemek, vergi toplamak, yasa ve düzeni uygulamak ve büyük bir kamu borcunu ödemek zorundaydılar. Yine aynı şekilde Kızılderili topluluklarıyla uğraşmaları ve diğer devletlerle ilişki kurmaları gerekiyordu. George Washington ve Alexander Hamilton gibi üst düzey devlet adamları yeni oluşturulacak bir anayasa etkisinde güçlü bir ulusal hükümetin oluşturulmasından bahsetmeye başladılar (Peltason, 2004: 1).

Yaşanan sorunların en önemli sebeplerinden biri kolonilerin, vergiler, para basılması, diğer ülkelerle ilişkiler gibi ulusal konularda kendi başlarına karar almalarıydı ve koloniler bu durumu sürdürme niyetindeydi. Paris Barış Antlaşması ve yeni anayasanın yapılması arasında geçen dönem eyaletler arasında birlikteliğin tam olarak sağlanamadığı bir dönemdi. Aslında 1776 Bağımsızlık Deklarasyonu Amerika

Birleşik Devletlerini oluşturmuş, 1777 Konfederasyon Maddeleri ise anayasa benzeri bir metnin oluşmasını sağlamıştı. Eyaletlerin, savaş sürecinde ortak karar almasını kolaylaştırmış tam bağımsızlığı getirmişti. Ancak konfederasyon maddeleri eyaletlere çok fazla hak vermekteydi ve ulusal görülebilecek sorunların çözümünde nasıl karar alınacağıyla ilgili belirsiz bir tutum izliyordu. Sonunda beş eyaletin de karıştığı bir sorunda çözüm bulunamaması üzerine Hamilton Konfederasyon Maddelerini değerlendirmek için 1787’de Philadelphia ’da “Anayasa Konvansiyonu’nun” düzenlenmesine yardım etti. Ama gelen temsilcilerin çoğu yeni bir hükümet planının “Anayasanın” yazılmasına karar verdiler (Peltason, 2004: 1).

1.1.2. Anayasaya Giden Süreç: Philadelphia Kongresi

Philadelphia Kongresi ABD anayasa yapım süreci açısından oldukça önemli bir toplantıdır. Farklı düşüncelere sahip farklı haklar talep eden birbirleriyle anlaşmazlık içinde olan eyaletlerden gelen elit temsilcilerin çalışmasıyla elli beş günlük süreç sonrasında ABD Anayasası ortaya çıkmıştır. Doğal olarak farklı hedefleri olan insanları bir araya getiren bu toplantının yapılması çok kolay gerçekleşmemiştir. Eyaletlerin toplantıya birer temsilci seçmesi ve bu temsilcilerin uzlaşmacı bir tavır alarak karar vermeleri gerekiyordu. Eyaletlerdeki yetkilileri kongreye temsilci göndermeleri hususunda ikna etmek gerekiyordu. Çünkü birçoğu sorunların çözümü için silahlı mücadele yollarını düşünmekteydi. Bu bağlamda, öncelikle şu an ABD’nin kurucu babalarından sayılan ve ABD’nin dördüncü başkanı olan James Madison eyaletlerin kongreye katılımını sağlamak amacıyla makaleler yazdı. Aynı zamanda ilk politik parti oluşumunda düşünceleriyle destek veren Alexander Hamilton’da yazdığı makalelerle birçok eyaleti kongreye katılım konusunda etkiledi. Ancak eyaletleri en çok etkileyen faktörlerden birisi de bağımsızlık mücadelesi boyunca yüksek hizmetler veren George Washington’un da toplantıya katılacak olmasıydı. Esas olarak Washington sadece katılım sağlamakla kalmamış; Kongre’ye liderlik de etmiştir.

Bütün bu güçlü isimlerin katılımıyla Kongre’ye eyaletlerden temsilciler gönderilmeye başlandı. Kongreye gönderilen bu isimler, eyaletleri yöneten azınlığın üstünde anlaştığı ve eyaletlerin yönetimlerinde de etkili olan isimlerdi. Benjamin Franklin Pennsylvania temsilcisi oldu. Alexander Hamilton New York temsilcisiydi. Virginia’yı temsil eden James Madison yaptığı görüşmeler ve uzlaşmacı tavrıyla

anayasanın kurucu babalarından birisi oldu. Madison temsilcilere “*Cumhuriyetçi hükümetin kaderini sonsuzluğa değin belirleyecek*” bir planı incelediklerini söyledi. Kongrenin bütün kararlarına nihai sonucunu verme işi Gouverneur Morris’e verildi (Peltason, 2004: 6). Dönemin birkaç popüler ismi konvansiyona katılmadı. John Adams ve Thomas Jefferson yurt dışında hükümet için görevlerde bulunuyorlardı (Peltason, 2004: 7).

Kongre, 25 Mayıs 1787’de Independence Hall ’de başladı. Kongre sürecine on iki eyalet katılmıştı. Ulusal hükümetin kendisine müdahale etmesini istemeyen Rhode Island temsilci göndermedi. Elli beş temsilciden otuz dokuzu ABD Anayasası’nı 17 Eylül 1787’de imzaladı (Peltason, 2004: 6).

Bu kadar çatışmalı başlayan ve bazen anlaşmazlıklarla devam eden anayasa yapım süreci sonunda, bazı eyaletler; senatonun elitist olması, başkanın çok fazla yetkilere sahip olması, özgürlüklerin yeterince yer almaması gibi sebeplerle anayasayı onaylamadılar. Aslında kongreye katılan temsilciler başlangıçta konfederasyon maddelerinde düzenleme yapılmasını öngörüyordu. Ancak yeni devlet için bu maddeler yeterli olmayacaktı. Bu yüzden toplantıya katılan temsilciler yeni bir anayasanın hazırlanması yönünde karara varmışlardı. Ancak ortaya çıkan anayasa tüm eyaletleri tam olarak tatmin edememişti. Anayasayı ilk onaylayan eyalet Delaware oldu. Dokuzuncu ve son onaylayan New Hampshire oldu ve 27 Haziran 1788 tarihinde yürürlüğe girdi. Ama “kurucular” anayasanın Virginia ve New York gibi önemli eyaletler onaylayıncaya kadar genel olarak kabulünden emin olamıyorlardı. Bu eyaletlerde ve bazılarında anayasa aleyhinde güçlü bir tepki oluşmuştu (Peltason, 2004: 12).

Virginia 25 Haziran 1788’de, New York da 26 Temmuz 1788’de anayasayı onayladı. 1789 başında New York haricinde anayasayı kabul etmiş eyaletlerden hepsi ya halkoyu ile ya da kendi meclislerinde başkana karar verecek temsilcileri belirledi (Peltason, 2004: 12). Eyaletlerin tümünün anayasayı onaylaması amacı ile anayasada bir dizi değişiklikler yapılması kararı alındı. Bağımsızlık mücadelesi sürecinde eyaletlerin çoğunun anayasası insan haklarıyla alakalı bildirge içeriyordu. Halkın çoğunun insan hakları bildirgesi olmadan anayasayı tamamlanmış görmeyeceğine inanılıyordu (Peltason, 2004: 13). Ancak anayasanın tüm eyaletlerde kabul edilmesi şarttı. ABD

ancak bu şekilde güçlü Avrupa devletlerine karşı bir bütün olarak hareket edebilirdi. Bu amaçla yeniden bir kongrenin toplanması kararı alındı.

Yeni düzenlenen kongrede James Madison liderlik yaptı. Değiştirilmesini talep ettiği on beş maddeden on ikisi kongre tarafından eyaletlere sunuldu. Bu yasa değişiklikleri eyalet meclislerince onaylandı ve bunlar anayasanın kalıcı ekleri oldu. Değiştirilen bu yasalar Haklar Bildirgesi olarak tanınır (Peltason, 2004: 13). Yapılan değişiklikle birlikte ABD Anayasası kabul gördü, hatta anayasa yapım sürecinde özgürlükler ve eyaletlere verilecek yetkiler konusunda anlaşamayan bazı isimler tarafından ABD'deki ilk partili siyasal yapı ortaya çıkmış oluyordu. Anayasanın ilk halini kabul eden grup olan Federalistler 'de Alexander Hamilton öne çıkıyordu. Aynı şekilde anayasada değişiklik yapılmasını isteyen grupta da James Madison ve Thomas Jefferson ön planda yer alıyordu.

ABD'nin anayasa yapım süreci, genel olarak, elitist bir kesimin kapalı kapılar arkasında anayasa yapma sürecinin bir örneğidir. Tarihteki ilk anayasa olması sebebiyle diğer devletlere örnek teşkil etmiştir.

1.2. ABD ANAYASASININ AVRUPA'YA ETKİLERİ

ABD'nin Bağımsızlık Hareketi, birçok devlet için tarihi bir öneme sahiptir. Çünkü İngiltere'ye karşı yapılan ABD Bağımsız Mücadelesi, Fransa'nın İngiltere'ye karşı ABD'yi desteklemesi, Fransa'da Fransız İhtilali'ni ortaya çıkarmış; sonrasında Fransız İhtilali tüm dünyayı etkisi altına alacak özgürlük, eşitlik vb. gibi kavramların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle çok uluslu imparatorlukların var olduğu bir dönemde bu tarz söylemler ciddi sonuçlar doğurmuştur. ABD'nin Bağımsızlık Hareketi sonrası yapılmış olan Anayasa ve kurulmuş olan devlet yapısı o güne kadar tekrar edilen yönetim sistemlerinden farklı ve daha cumhuriyetçi hatlar çiziyordu. İlk defa yazılı bir metne bağlı kalarak yasama, yürütme ve yargı organları ayrılmış; yönetimin nasıl gerçekleşeceği, kararların nasıl alınacağı, hangi eyaletin ne kadar yetkiye sahip olacağı, aynı şekilde Kongre'nin ve Senato'nun yetkilerinin ne kadar olacağı ve halkın özgürlüklerinin boyutu yazılı bir metin haline getirilmişti. Bundan sonraki süreçte ABD bir örnek teşkil etmiş ve aynı bağımsızlık hareketi gibi anayasa yapım süreci de başta Fransa olmak üzere diğer devletleri etkilemişti.

1.2.1. Fransız Anayasaları

Fransa monarşiyle yönetilen bir yapıya sahipti. Ancak Kral ve halk arasında yaşanan sorunlar sebebiyle ülkede bir ihtilal patlak verdi. Fransız İhtilali'nden sonra Fransa'da oluşması planlanan siyasi yapı için, Kral'ın yetkilerini sınırlandıracak bir anayasa tasarlandı. Başlangıçta yapılan 1791 Anayasası ile meşruti monarşi yönetimine geçen Fransa, 1793 Anayasası ile cumhuriyetle yönetilmeye başlandı. Aynı zamanda oluşan bu siyasi yapı değişiklikleri Avrupa için de bir ilki temsil ediyordu.

1.2.1.1. Fransız İhtilali ve Fransız Anayasası'na Götüren Etmenler

ABD'nin kuruluşu ve özgürlük hareketleri tüm Dünya'yı da etkileyen bir süreç başlatmıştır. Bu durumla ilgili olarak Oral Sander, *“Amerikan Devrimi Yenidünya'da bütünüleşme, güçlenme ve genişlemeye yol açarken, Fransız Devrimi Eski Dünya'da 25 yıllık karışıklık doğurmuştur.”* demiştir (Sander, 2007: 161). Bunun sebebi elbette ki, 19. yüzyıla kadarki süreçte, özellikle Avrupa'da Avusturya – Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu gibi çok uluslu devletlerin varlığı ve aynı zamanda; İngiltere, Hollanda, İspanya gibi farklı bölgelerde sömürgeleri olan güçlü devletlerdir. Çünkü Fransız İhtilali'nin yaydığı söylemler bu devletler için ciddi bir tehditti. Esas olarak başlangıçta, ABD Devrimi'yle ortaya çıkan bu düşünceler, monarşiyle yönetilen Fransa için de birer tehditti. Ancak İngiltere'yle yaptığı Yedi Yıl Savaşları'ndan sonra, ABD'ye verdiği maddi destekler, hem hazinesini zor duruma sokmuş; hem de ABD'deki düşünce yapısı Fransızlar üzerinde de etkiler bırakmıştı. 14. Louis'in ve sonrasında gelen Kralların topraklarını genişletme arzuları ve bu amaç için yapılan savaşlar (özellikle Amerikan Devrim Savaşları) döneminin halkın verebileceği vergilerin üstünde bir harcamaya sebep olmuştu (Sander, 2007: 162). Ancak sadece maddi konular değil, Fransız İhtilali'ni tetikleyen başka etmenler de mevcuttu. Bunlar;

1. Sosyal Nedenler: İhtilalden önce halk 3 gruba bölünmüştü. Bunlar;

- i. Asiller Sınıfı
- ii. Ruhban Sınıfı
- iii. Halk Sınıfı (Bolat, 2005: 150).

Bu sınıflardaki ekonomik ve siyasal eşitsizlik göze çarpıyordu. Ekonomik açıdan güçlü olanlar ve en çok vergi verenler halk sınıfındaydı. Ancak yönetim

konusundaki bütün kararlar Asiller Sınıfı tarafından alınırken, Ruhban Sınıfı da vergi kolaylıklarından faydalanıyordu. Ekonomik açıdan güçlü olan halk sınıfı çeşitli meslek gruplarından ve aydınlardan oluşuyordu. Zaten Fransız İhtilali dönemi Aydınlanma Çağı düşünürlerinin yaşadığı dönemdir. Bu da İhtilal 'in ikinci sebebini öne çıkarmaktadır.

2. Fikri Nedenler: Aydınlanma Çağı'nda yaşayan birçok aydın ve filozof Fransız İhtilali'nin düşüncelerinin temelini kurmuştur. Bunlardan bazıları; J.J. Rousseau, Thomas Morus, Montesquieu, Auguste Comte, Locke, Machiavelli'dir (Bolat, 2005: 150). Döneminin çok daha ilerisinde düşünce yapısında olan bu aydınlar, var olan düzendeki eşitsizlikler konusunda yeni kavramlar üretiyorlardı.

Elbette ki bütün bu sebepler dışında en önemli olan halkın yaşadığı ekonomik sıkıntılardı. Bu da İhtilal 'in 3. sebebini ortaya koymaktadır.

3. Ekonomik Nedenler: Fransa'da toplumun sınıflara ayrılması, ekonomik güce sahip grubun yönetimde yer almaması büyük bir sıkıntıya neden olmaktaydı (Bolat, 2005: 150).

Bütün bu sebepler halkı etkilemiş ve özellikle Kral'ın aldığı kararlar sorgulanmaya başlamıştır. 1789 yılında asiller, ruhban sınıfı ve halktan oluşan parlamento toplandı. Böylelikle Fransız İhtilali soylularla başlamıştır (Bolat, 2005: 151). Ancak bütün bu toplantı yeterli olmamış, burjuvazi Kral'a karşı ayaklanmıştır. Açıkça görülüyor ki, bu ayaklanma tamamen burjuvazinin çıkarlarını korumak amacıyla gerçekleştirdiği bir olaydır. Farklı sebepleri olmakla birlikte temel sebep ekonomik eşitsizliktir. Üretici sınıfın asillerle aynı vergi indirimlerinden faydalanamayışı ve ödedikleri vergilerin de artmış olması bu sonucu doğurmuştur. Bundan sonraki süreçte yaşanan olaylardan sonra 9 Temmuz 1789 tarihinde Burjuvazi "Milli Meclisi" "Kurucu Meclise" çevirmiştir. Kral'ın Kurucu Meclisi dağıtması sonucunda ünlü Bastille Hapishanesi'nin 14 Temmuz 1789 tarihinde basılmasıyla Fransız İhtilali başlamıştır. Sonrasında Meclis "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ni" yayınlamıştır. Bu bildirge 4 temel kısımdan meydana gelmiştir;

1. Monarşinin anayasa ile yetkilerinin kısıtlanması
2. Vergilerin düzenlenmesi ve azaltılması
3. İç gümrük duvarlarının indirilmesi

4. Basın özgürlüğünün verilmesi (Bolat, 2005: 151).

Görüldüğü üzere hazırlanan Bildirge'nin maddelerinin ikisi ekonomik sebeplerle ilgilidir. Ancak bu durum yine de Avrupa'da monarkların gücünün sınırlandırılmasıyla ilgili ilk taleplerden biri olmuştur. Avrupa'da anayasa talebi ilk kez Fransa'da görülmüştür. Aynı zamanda ABD'deki devrim sonrasında yapılanın bir benzeri olarak Fransa'da da bir bildirge yayınlanmış ve bu bildirgeyle halk talebini yöneticilere bildirmiştir. Aynı zamanda ABD gibi Fransa da bildirgede yer alan taleplerine Anayasası'nda yer vermiştir.

1.2.1.2. 1791 Fransız Anayasası

Yaşanan gelişmeler sonucunda İhtilali gerçekleştiren Burjuvazi Kral ile orta yolu bulabilecekleri bir yönetim yolunu tercih etti. 1791 yılında Kurucu Meclis ulusa dayanan bir anayasa hazırlayıp kralın yönetimdeki gücünü sınırlandırdı ve halka dayanan bir Parlamento ile kral arasında devlet yönetimini paylaştırdı (Sander, 2007: 164). Ancak bu anayasada kral varlığını devam ettiriyordu; sadece mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçiş yapıyordu. Çünkü rahatsız olunan durum; kralın kararları üzerinde Burjuvazinin herhangi bir kontrolünün bulunmaması ve bunun da kralın Burjuvazinin aleyhine de kararlar verebilmesiydi. 1791 Anayasası Burjuvazinin kontrolü elinde tutma amacı için yapılmış bir anayasaydı. Sadece monarşinin bazı yetkilerini sınırlandıran 1791 Anayasası'nın, bazı maddelerinde, iktidarın kaynağını "ulusun egemenliğine dayandırması ve ulusun seçtiği meclise krala karşı ayrıcalık vermesi önemlidir (Gürcan, 2011: 189). Ancak bu tam anlamıyla halkın her kesiminin parlamentoya temsilci gönderip kararların halkın temsilcileri yoluyla alındığı bir sistem anlamına gelmemektedir. Çünkü burada da anayasayı yazan kişilerin, etkinliklerini koruyabilmek adına vergi verilmesi yönünden seçmen belirleme usulüne karar verilmiştir ve vergiyi veren kesim olarak burjuvazi ön plana çıkmaktadır. Kısaca 1791 Anayasası'nın kökeni burjuva olan seçmenlerin kendi sınıflarına benzer olduğunu düşündükleri kişileri temsilci olarak seçmeleri Anayasa'nın burjuva niteliklere sahip olduğunu gösterir (Gürcan, 2011: 190).

Öncelikle 1791 Anayasası'nın kralın varlığını korumakla birlikte onun yetkilerini denetleyebilme ve kararlarını sorgulayabilme imkânı tanımıştır. Genel anlamda 1791 Anayasası'nda kral arka plana itilmiş ve yasamaya daha fazla yetki

verilmiştir. Çoğunlukla yasamayla kral birbirlerinin yetki alanlarına müdahale etmezken bazı konularda yasamanın kralın kararlarına karışabilmesi sağlanmıştır. Parlamento sadece şu konularda krala müdahale edebilmektedir;

- i. Mülk transferleri (Anayasanın burjuva özelliklerinden biridir.)
- ii. Savaş ilanı
- iii. Milletlerarası antlaşmaların onaylanması (Gürcan, 2011: 203).

1.2.1.3. 1793 Fransız Anayasası

1791 Anayasasının yürürlüğe girdiği ve Fransız İhtilali'ne etkilerinin Avrupa'ya ve tüm Dünya'ya yayıldığı süreçte, çok uluslu devlet açısından Fransa'daki bu durum endişe vericiydi. Fransız İhtilali'yle yayılan bu düşünceler, etkileri altında olan farklı milletler için bir ayaklanma çağrısı niteliği taşıyabilirdi. Aynı zamanda İhtilal sırasında Fransa'dan kaçan soylular da çeşitli Avrupa ülkelerinde kendilerine yandaş aramaktaydılar. 1792'de müdahale ihtimaliyle karşılaşan Fransız ihtilalcileri, Avusturya ve Prusya ile savaşa başladılar ve kısa bir zamanda savaşı Avrupa'daki birçok ülkeyle devam ettirtiler (Sander, 2007: 165). Böyle bir durumun yaşanması yeni anayasa ile yeni bir yönetim şekline geçmiş bir devlet açısından zorlayıcı bir durum yarattı. Başlangıçta çeşitli önlemler alınmaya çalışıldıysa da yeterli gelmemiş ve yönetsel değişikliği de beraberinde getiren 1793 Anayasası devreye girmiştir. Cumhuriyet rejimini Fransa'da ilk kez kuran 1793 Anayasası 1791 Anayasası'ndan farklı olarak vatandaşların seçtiği yasamayı iktidarın ana kaynağı olarak göstermiştir (Gürcan, 2011: 189)

1793 Anayasası, 1791 Anayasası'ndan farklı olarak daha fazla özgürlüklere yer vermekte ve artık yasamayı yürütmeden daha üstün bir konuma getirmekteydi. Aynı zamanda yasamaya halkın daha fazla katılımını sağlamaktaydı. 1791 Anayasası'yla kurulmuş olan sistemin başarısız olması üzerine getirilen yeni Anayasa ve yeni sistem Fransa için cumhuriyet döneminin ve halkın yönetime daha fazla katılımının olduğu bir hal almıştır. Ayrıca iki anayasa da incelendiğinde dikkat çeken nokta ikisinin de başında “*Haklar Bildirgesi'nin*” olmasıdır. 1791 Anayasası'nda 22 Ağustos 1789'daki “*İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi*” bulunurken, 1793 Anayasası'nda kendine özgü “*İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi*” bulunmaktadır (Gürcan, 2011: 187). Her iki anayasada da Fransız İhtilali'yle ortaya çıkan düşünceler korunmaya çalışılmıştır. Ama aynı zamanda

her iki anayasa da mevcut durumdan kurtulmak için çare olarak görülmüş ve burjuva sınıfı tarafından ele alınmıştır. 1793 Anayasası üzerine düşeni yapmış, Fransa etkili yönetim ve karar almayla Avrupa'daki birçok ülkeyle yaptığı savaştan galibiyetle ayrılmıştır ve bu savaşlar Fransız İhtilali düşüncelerinin yayılmasını daha da kolaylaştırmıştır. Ancak 1793 Anayasası da 1791 Anayasası gibi yeterli çalışmayla hazırlanmış anayasalar değillerdi. Sonuç olarak Napolyon'un darbesiyle birlikte yeni anayasa ve yeni yönetim süreçleri başlamış oldu.

Fransız İhtilali'nden 1875'e kadar geçen 86 yıllık süre içinde yalnızca Fransa'da on üç yazılı anayasa yapılmış, Fransa'da on beşten fazla rejim değişmiştir (Gürcan, 2011: 185). Sadece yaşanan dönemdeki sorunları çözmek amacıyla yapılan anayasalar ve var olan durumdan kurtulmak için getirilen yönetim değişiklikleri Fransa'da istikrarsızlık getirmiş ve sürekli yönetim el değiştirmek zorunda kalmıştır. Duverger, bu durumu iki sebeple açıklamıştır: İhtilalle sona eren monarşideki denge unsurunun ancak seksen yıl sonrasında düzelebilmesi ve yapılan her bir anayasanın katı bir özellik taşıması bu sebeple bu anayasaları düzenlemek yerine tümünden yürürlükten kaldırmanın daha rahat olmasıdır (Gürcan, 2011: 185). Esas olarak bütün bunların sebebi 1789'dan itibaren Fransa'nın sürekli yönetsel değişikliğe gitmesi ve bunu yaparken de anayasal desteğe ihtiyaç duymasıydı. Çünkü böylelikle yönetimde yürütmelerin fazla güçlenmesinin engellenmesi planlanıyordu.

Halkın talep ve isteklerinin tam olarak öğrenilmediği, ilk dönem anayasalarının çoğunluğu gibi, var olan monarkın yönetiminden memnun olunmayarak yapılan anayasalar yeni yönetimlere geçilmesine olanak sağlamıştı. Başlangıçta ekonomik sebeplerle başlayan ihtilal ve sonrasında özgürlüklerin korunması amacıyla alınan anayasa yapma kararı halk tarafından önceleri destek görürken, yeni kurulan yönetimlerin de benzer hatalar yapması ve bunu denetleyebilecek anayasal kurumların olmayışı sonucu halkın desteğini her bir anayasa için tek tek kaybettiği görülmüştür. Aslında Fransa'da başarılı bir devrim yaşanmış; özgürlük, eşitlik vb. kavramların tüm dünyada yayılması gözlemlenmiştir. Ancak ihtilalden sonra İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nde yer alan özgürlükler anayasal kurumlarca güçlendirilmemişti. Bu da başarılı devrim, başarısız anayasayı doğurmuştu. Ancak 1787 ABD anayasası gibi, 1791 ve 1793 Fransız Anayasaları da örnek teşkil etmiş; Anayasa kavramının devletlerin yönetimlerini sınırlandırma amacıyla uygulamalarına girmesini sağlamıştır.

1.2.2. Fransız İhtilali'yle Özgürlüklerin Avrupa'ya Yayılması: Avrupa'da Anayasa Yapım Süreçlerinin Başlaması ve Etkileri

Anayasalar, devletlerin keyfi yönetimlerini sınırlandırmak, bireylere özgürlük tanımak, devletlerin meşruiyet kaynağı olarak gösterebileceği hukuki ve aynı zamanda toplumsal ve siyasal belgelerdir. Tüm Dünya'da anayasa yapım süreçlerini incelediğimizde asıl kaynaklar bize yazılı anayasaların yapıldığı 18. yüzyıla götürmektedir. Çünkü gerçek anlamda yürütmenin keyfi karar alımını sınırlandıran, bunun yazılı bir us hukuk normu olarak ortaya çıkartan belgelerdir. Aslında yönetimleri sınırlandırma yöntemi olarak tam anlamıyla anayasa sayılmasalar bile eski Yunan şehir devletlerinde, 1215 Magna Carta Libertatum ile İngiltere'de sağlanmaya çalışılmıştır. Bütün bu sınırlandırıcı belgeler için yazılı olmayan anayasalar sınırlandırması yapmak mümkündür. Ancak monarşilerin meşruti monarşiye dönüştüğü, bireysel halkların anayasal kurumlarca korunma altına alınması süreci bizi yazılı anayasaların yapıldığı 18. yüzyıla götürmektedir.

1789 Fransız İhtilali ile ortaya çıkan özgürlük ve eşitlik gibi söylemler ve hatta bunların bir hak olarak ortaya çıkması özellikle başka bir devlette azınlık olarak yaşayan milletlerde, bu haklara ulaşma ve bu hakları koruma isteği olarak ortaya çıkmıştır. 1648 Westphalia Antlaşması ile başlayan ulus – devlet olma düşüncesi Fransız İhtilali düşünceleriyle ivme kazanmıştır. Gücünü bir anayasayla sınırlandırma fikrini endişe verici bulan devletler, başlangıçta tepki göstermişlerdir. Ancak tek tek anayasaya sahip olan devletler aynı zamanda bunu bir meşruiyet kaynağı görüp, diğer devletlere karşı da onların meşruiyetlerini sorgulama, kimi zamanda çıkarlarına göre başka devletlerin iç politikalarına karışma olanağı olarak görmüşlerdir.

Fransız İhtilali ve arkasından gelen 1791 Fransız Anayasası sonrası, çok uluslu devletlerin tepki göstermesi ve bu devletlerin Fransa ile yaptıkları savaşlar sonucu, beklentilerinin aksine anayasa yapma fikri ve özgürlük düşüncesi halklarını daha fazla etkilemiştir. Bütün bunlar sonucunda sırasıyla 1787 ABD Anayasası, 1791 Fransız Anayasası, 1809 İsveç Anayasası, 1812 İspanyol Anayasası, 1814 Norveç Anayasası, 1831 Belçika Anayasası, 1848 İsviçre Anayasası, 1848 İtalyan Anayasası (Statuto Albertino), 1848-1850 Prusya Anayasası, 1849 Danimarka Anayasası, 1849 Lüksemburg Anayasası, 1864 Yunan Anayasası, 1866 Romanya Anayasası, 1876 Osmanlı

Anayasası, 1887 Hollanda Anayasası, 1889 Japon Anayasası, 1860 Arjantin Anayasası ve 1891 Brezilya Anayasası yürürlüğe girmiştir (Coşgun,2017: 97). Anayasacılık düşüncesi başlangıçta Amerika kıtasında başlamış, oradan Avrupa'ya ve diğer kıtalara doğru ilerleyen bir süreç olarak devam etmiştir. Dönemin monarşik yönetim şeklinin sorunlara sebep olması devletleri bu sürece yönlendiren bir etken olarak ortaya çıkmıştır.

18. yüzyılda Dünya'da monarşilerin hüküm sürdüğü, askeri ve ekonomik gücün ön planda olduğu, uluslararası sistemde realist düşünce yapılarının öne çıktığı bir durum mevcuttu. Devletler savaşlarla ekonomik gücünü arttırmaya çalışmakta aynı zamanda elde ettiği ekonomik kaynakları da askeri gücünü arttırmak için kullanmaktaydı. Tek adam ya da belirli bir grubun veya ailenin iktidarıyla, kararlar tek merkezden alınmaktaydı. Her devlette belirli sayıda kazandığı topraklar üzerinde yaşayan azınlık halk kitleleri vardı ya da yakın olmayan bölgelerde de sömürge toprakları mevcuttu. Bu sömürge toprakları üzerinde yaşayan halkın yöneticisini belirliyor, onlardan vergi alıyor, aynı zamanda bölgedeki kaynakları da kullanabiliyordu. Özellikle Avrupa'daki büyük devletler bu şekilde hüküm sürmekteydi. Ancak Fransız İhtilali'nin yaydığı düşünceler bu büyük devletlerin de egemenliklerini sınırlandıracak, insanlara çeşitli haklar verecek anayasa yapma sürecine itti. Bahsedilen bu anayasalar modern anlamda kullandığımız anayasalardan oldukça farklıdır. Çoğunluğun burjuva kesiminin ya da bizzat ülkeyi yönetenlerin yaptığı anayasalardır ve sadece mevcut durumda yaşadıkları sorunları kısa dönemli çözmek amacıyla düzenlenmişlerdi. Yine de bu anayasalar ilk yazılı anayasa örnekleriydi. Sonrasında birçok devlette ya ilk yaptıkları anayasası düzenleme ya da yeniden anayasa yapma yoluna gidildiği görülmektedir. Günümüzde hala kullanılan ABD Anayasası koşullara göre birçok düzenlemeden geçmiş anayasalardan biridir. Ama aynı şekilde Fransız İhtilali'nden itibaren Fransa'da on yediden fazla anayasa yapılmıştır (Ayanoğlu, 2012: 5).

Devletler anayasalarının genellikle büyük çıkmazlar yaşadıklarında, düzenleme yoluna gitmişlerdir. Örneğin 20. yüzyılda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağıldıktan sonra ortaya çıkan devletler anayasa yapım sürecini yaşamışlardır. Aynı şekilde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da 1949 yılında Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, Japonya'da 1947 yılında Japon Anayasası hazırlanmıştır.

Özellikle anayasaların meşruiyetini sorgularken dikkat edilmesi gereken nokta bu anayasaların hangi koşullarda hazırlandığıdır. Japon Anayasası ve Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası İkinci Dünya Savaşı sonrası kazanan Müttefik Devletleri'nin kaybeden Mihver Devletleri'nden Japonya ve Almanya'ya zorla yaptırdığı anayasalardır. Bu anayasalar tamamen Müttefiklerin talepleri doğrultusunda hazırlanmış ve Japonya ve Almanya'nın bu konuda pek bir söz hakkı olmamıştı. Monarşiyle yönetilen Japonya 1947 Anayasası ile yönetimini değiştirmiştir. Japonya'da yapılan bu anayasa yeni rejimin anayasal demokrasi olacağını, iktidarın kaynağının halk olacağını ve halkın temsilcilerle bu iktidara dâhil olacağını, güçler ayrılığını ve rejimin temelini insan haklarına saygı olacağını belirtmiştir. İktidarın Tenno'dan halka geçmesiyle birlikte yeni rejim Meiji Dönemi'nden tamamen ayrılmıştır (Büyükbaş, 2013: 52). Yeni yapılan anayasa tamamen dışarıdan dikte edilmiş ve uygulanmıştır. Elbette ki böyle bir anayasa yapım süreci günümüz koşullarında demokratik nitelik taşımamaktadır. Bu anayasa ile Japonya'nın bir devlet olarak yönetimine müdahale edilmiş ve kendine ait bir orduya sahip olma gibi hakları elinden alınmıştır. Çünkü Müttefik Devletleri İkinci Dünya Savaşı'na sebebiyet veren devletlerden biri olan Japonya'nın askeri güce ulaşmasını istememektedir. Bu istekleri doğrultusunda 1947 Japon Anayasası'na yön vermişlerdir. 1947 Japon Anayasası "*Barış Anayasası*" olarak bilinmektedir. Çünkü yeni anayasa ile Japonya egemenliğinin bir getirisi olan savaşa karar verme yetkisinden vaz geçerek barış koşullarını taşımaya yükümlü bir devlet olmuştur (Büyükbaş, 2013: 53). Günümüzde demokratik olmayan bir yöntemle yapılmış olan 1947 Anayasası'na meşruiyetini kazandıran tek olgu, halkın anayasaya olan desteğidir. Japon halkı yapım aşamasında müdahil olmadıkları bu anayasayı sahiplenmiştir. Hatta Japonya'da uzun yıllar iktidar olan partinin anayasanın değiştirilmesi önerisine karşılık halk, yapılan referandumda değişikliği kabul etmeyen muhalif partiyi desteklemiş ve anayasaya devam kararı almıştır. Halkın talebinin bu yönde olması 1947 Japon Anayasası'nın meşruiyetini ve devamlılığını sağlamıştı. Japon halkı anayasanın beklenti ve isteklerini karşıladığını düşünmekteydi (Mercan& Durul, 2019: 1).

1949 yılında yapılan Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası da yine benzer şekilde Müttefikler'in zorlamasıyla yapılmış olmasına rağmen, 1951 yılında kurulan Federal Anayasa Mahkemesi'nin kanununda ayrıntılı biçimlendirilen ve Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nda yer alan kurallara göre herkes anayasa şikâyeti

başvurusu yapabilir (Ergül, 2011: 325). Bu durum da anayasaya aykırı herhangi bir olayda Alman vatandaşlarının bireysel başvuru hakkına izin vermesi anlamına gelmektedir. Japon Anayasası'nda olduğu gibi, Federal Almanya Anayasası Müttefik Güçleri'nin belirlediği kurul tarafından onların isteklerine göre hazırlanmıştı. Tamamen anti demokratik yöntemlerle hazırlanan bu anayasa, Japon Anayasası'ndan farklı olarak düzenlemeye gitmiş; Anayasaya uygunluğu denetleyecek bir anayasa mahkemesi mekanizması geliştirmiştir. Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası da meşruiyetini ve halkın anayasaya olan desteğini bir anayasal kurumla sağlamış oluyordu.

19. ve 20. yüzyıllarda farklı anayasa yapım süreçleri yaşanmıştır. Yunanistan da bu örneklerden birisidir. 21 Nisan 1967 tarihinde Yunanistan'da darbeyi gerçekleştiren Albaylar Cuntası ülkede yedi yıl boyunca iktidarda kalmıştır (Kılıçoğlu Cihangir, 2016: 518). Albaylar Cuntası Yunanistan'daki seçimlerin bir türlü tamamlanamaması sonrası, çeşitli ideolojik kararlarla yönetime el koymuştu. Doğal olarak ilk icraatlarından birisi ülkedeki özgürlükleri sınırlandırmak olmuştu. Ardından bir diğer hamlesi, var olan anayasayı değiştirmek oldu. Albaylar Cuntasının hazırlattığı anayasa metni 16 Eylül 1968'de yayınlandı. Örgüt ve derneklerin kapatıldığı, basın ve yayın kuruluşlarının denetlendiği, siyasi parti liderlerinin tutuklandığı koşullarda, Anayasa, 29 Eylül 1968 tarihinde halk oylaması sonucu %92'lik bir oranla kabul edildi (Kılıçoğlu Cihangir, 2016: 529). Bu koşullarda Cuntanın belirlediği bir kurul tarafından hazırlanan ve sıkıyönetimde kabul edilen bir anayasanın demokratik ya da meşru olmasından söz etmek elbette olanaksızdır. Ancak Yunanistan'da 1974 yılında Cunta yönetimi ayrılana ve 1975 yılında yeni anayasa kabul edilene kadar Cunta Anayasası yürürlükte kalmıştır.

Başka bir örnek olarak da ABD'nin 2003 yılındaki Irak'a müdahalesinden sonra yapılan seçimler sonrasında oluşan parlamento tarafından hazırlanan anayasa gösterilebilir. ABD 2003 yılında yaptığı müdahaleden sonra Irak'ta bulunmaya devam etmiş ve demokratik yöntemlerle yapılması gereken süreçlere müdahil olmuştur. Oluşturulan takvime göre hazırlanan anayasal taslağın 15 Ağustos 2005'ten iki ay sonra referandumla kabul edilerek, parlamentodaki bir komisyon tarafından biçim kazandırılması düşünülse de Irak'taki askeri kuvvetleriyle ABD'nin anayasanın oluşturulmasında müdahaleleri olmuştur (İnat, 2005: 68). Irak zaten oldukça istikrarsız bir durumda iken dışarıdan gelen müdahaleler ile süreç daha sıkıntılı bir hal almıştır.

Ülke içerisindeki etnik grupların her konuda olduğu gibi anayasa konusunda da uzlaşmaz bir tavır içerisinde olmaları üzerine süreç tıkanmış ve yine ABD'nin burada da müdahalesi söz konusu olmuştur. ABD'nin o dönemdeki başkanı George W. Bush'un uğraşlarıyla anayasada Sünni grubun talep ettiği değişikliklerin bazılarının yapılmasına rağmen Anayasa Sünniler olmadan Kürtler, Şiiler ve diğer toplum kesimlerinin temsilcileriyle komisyonda 28 Ağustosta 2005 tarihinde imzalanmıştır (İnat, 2005: 70). Toplumun bir kesiminin katılım sağlamadığı, başından sonuna kadar başka bir ülkenin müdahalesinin olduğu bir anayasa yapım süreci yaşanmıştır.

Bahsedilen örneklerden bazıları günümüzde halen demokratik kabul edilen anayasalardır. Ancak yapım süreçleri incelendiğinde bu anayasaların yapım süreçlerinin günümüz koşullarında demokratik olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Çünkü 21. yüzyılda teknolojik imkânların gelişmesi ve küreselleşmenin etkilerinin artması sonucu toplumlar, kendilerini de ilgilendiren anayasa yapım süreçlerine daha fazla katılım sağlamak istemektedir. Toplumlar artık sistemleri, yapıları daha fazla inceleme imkânı bulmakta ve eleştirmektedir. Aynı zamanda bireysel hak ve özgürlükler artık insanlar için mutlak surette korunması ve sahiplenilmesi gereken konulardır. Anayasalar da bunları sağlamanın temel yoludur.

Dünya'daki anayasa yapım süreçleri, tarih içerisinde genel olarak, belirli bir kesimin hazırladığı belgeler durumundadır. Ancak demokratik yöntemlerin artmasıyla anayasa yapım yöntemleri de değişmiş ve şekillenmiştir. Başlangıçta yönetimin gücünü sınırlayan belgeler halinde iken, zaman içerisinde hak ve özgürlüklerin de yer aldığı, yönetim şekillerinin belirlendiği belgelere dönüşmüştür.

1.3. TÜRKİYE'DEKİ ANAYASA YAPIM SÜREÇLERİ

ABD Anayasası ile başlayan Fransız Anayasaları ile devam edip Avrupa'yı etkileyen anayasa yapım süreçleri hem Avrupa'da hem de Asya'da toprakları bulunan Türkiye'yi de etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde 1876 Kanun-i Esasi ile başlayan süreç Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde de 1921 Teşkilat-ı Esasiye, 1924 Esas Teşkilat Kanunu, 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası ile birlikte devam etmiştir. Tüm Dünya'daki anayasa yapım süreçlerini değerlendirirken, bu bağlamda Türkiye'deki anayasa yapım süreçlerini halkın katılımının yoğunluğu bakımından değerlendirmek oldukça önemlidir. Bu açıdan, Türkiye'deki siyasi atmosferin tarihsel süreçte kısa bir

bakışını yaparak, bu dönemlerde hazırlanan anayasalar bireysel düzeyde halkın katılımının sağlanıp sağlanmadığı açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.3.1. Osmanlı Devleti Dönemi Anayasa Yapım Süreci

Osmanlı Devleti üç kıtaya yayılmış içinde farklı uluslardan insanları barındıran bir devlettir. Kurulduğu günden itibaren mutlak monarşi ile yönetilen Osmanlı Devleti 18. yüzyıldan itibaren yaşadığı toprak kayıpları sebebiyle devleti kurtaracak formüller aramaya başlamıştır. Osmanlıcılık, Turancılık vb. yolları deneyen Osmanlı Devleti Batı'nın yükselişi karşısında çözüm yolu olarak Batılılaşmayı bulmuştur. Batılı devletlerin 18. yüzyıldan itibaren anayasa yapım sürecine girmesi Osmanlı Devleti için de devleti çöküşten kurtarabilecek çözüm yolu olarak değerlendirilmiştir.

1.3.1.1. 1876 Kanun-i Esasi

Osmanlı Devleti hem Avrupa'da hem Asya'da çok geniş topraklara sahip olan bir imparatorluktu. Başlangıçta ülkeyi yöneten padişahların doğru kararlarıyla büyümeyi sürdüren devlet, Avrupa'daki gelişmeleri göz ardı etmiş; Avrupa'daki teknolojik ve siyasal gelişmeleri umursamamıştı. Osmanlı Devleti başlangıçta Anadolu topraklarında kurulmuş, sonrasında İslamiyet'in Cihat anlayışıyla farklı bölgelere fetih politikasını sürdürmüştür. Bu fetihler esnasında toprak kazanımları oluyordu. Ancak yapılan savaşlarda galibiyet kazanmak gittikçe zorlaşıyordu. Aynı zamanda Fransız İhtilali'yle yayılan düşünceler, diğer çok uluslu devletler gibi Osmanlı Devleti'ni de etkiliyor; daha önceden fethettiği toprakları elinde tutmakta zorlanıyordu. Devletin gücünün zayıflamasıyla halkın vergi yükleri artıyor; fethettiği topraklarda yürüttüğü hoşgörü politikası eskisi kadar etkili olmuyordu. Osmanlı Devleti'nde merkezi yönetimin güçsüzleşmesi ve Tımar Sistemi'nin bozulması ile 18. yüzyıl bitiminde padişahın yetkilerinin sınırlandırılması gündeme gelmiştir. Ama bu sınırlandırma milletten değil, millet üzerinde kısmen egemenliği olan derebeylerinden gelmiştir. (Teziç, 2009: 147-149). Osmanlı Devleti'nde halk henüz bir tepki vermemiş ancak kötü gidişatı düzeltmek isteyen yönetici sınıfı çeşitli yenilikler yaparak Batı'yı yakalamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, padişahın yetkilerini ilk kez sınırlandıran 1808 tarihli Sened – i İttifak olmuştur. 29 Eylül 1808'de ayanlar ile yönetici sınıfı toplantı yapmış, ortaya çıkan belge dönemin padişahı II. Mahmut tarafından onaylanmış ve Sened-i İttifak adını

almıştır. Halkın herhangi bir katılımının olmadığı sadece burjuva ile yönetici sınıfı arasında imzalanan Sened-i İttifak, aslında sadece devletin toplumun bir sınıfı ile yaptığı anlaşma niteliği taşıyordu. Sened-i İttifak'ın tek özelliği padişahın istemeyerek de olsa bazı hükmetme ayrıcalıklarından feragat etmesiydi. Sened – i İttifak incelediğinde Devlet – i Aliye'nin otoritesinin sağlamlaştırılmaya çalışıldığını, ayanlara yönetim alanında bazı ayrıcalıklar verildiğini ve aynı zamanda halkın vergilendirilmesi konusunda eşitlik verildiği görülmektedir. Sened – i İttifak diğer devletlerde monarşilerin halka verdiği bazı ayrıcalıklara benzemekle birlikte, harkın karışmadığı bir durum olmuştur. Ancak, padişahın bazı yetkilerinden vazgeçmesi halk için de bazı sonuçlar doğurmuştur. Fakat Osmanlı Devleti'nde sorunlar, sadece Sened – i İttifak ile çözülecek kadar küçük sorunlar değildi. Osmanlı Devleti sınırlarını korumakta güçlük çekiyordu. Bu yüzden Osmanlı Devleti Avrupa'ya çeşitli devlet adamları göndererek çözümü Avrupa'dan bulmaya çalıştı (Sander, 2007: 196).

Osmanlı Devleti, toprak kazanımlarının olduğu dönemlerde asla Avrupa'nın ne yaptığı ile ilgilenmemekte; sadece Avrupa'dan gelen elçilerle sadrazam düzeyinde görüşmeler yapmaktaydı. Ama artık Avrupa daha farklı bir konumdaydı. Bu yüzden Avrupa'ya gönderilen devlet adamlarından bilgiler alınmaya başlanmış ve bu bilgiler değerlendirilmeye başlanmıştır. İşte bu şekilde bilgi alınan devlet adamlarından biri olan Mustafa Reşit Paşa'nın önerisiyle, 24 Mart 1838'de bir Meclis oluşturulmuştur. Bu Meclis Tanzimat Fermanı'nın nasıl hazırlanacağına karar verecekti. Tanzimat Fermanı 3 Kasım 1839'da ilan edilmiş ve Takvim – i Vekayi'de yayınlanmıştır (Dere, 2014: 48). Bu fermanla birlikte Osmanlı Devleti, kötü gidişatı durdurmak için bir adım daha atmış oluyordu. Tanzimat Fermanı; vergiler konusunda eşitlik sağlamaya, din konusunda ayırım yapmamaya ve devlet idaresinde değişiklikler yaparak devleti güçlendirmeye yönelik bir hamleydi. Aynı zamanda zayıflamaya başlamış olan Osmanlı Devleti'nin işlerine, özellikle Avrupalı devletlerin karışmasını engellemek için alınan bir önlemdi.

Ancak Tanzimat Fermanı esas olarak, Avrupa'nın üstünlüğünü kabul ediyordu. II. Mahmut ve III. Selim'in yaptıkları yeniliklerde geleneklere dikkat edilse de Tanzimat Fermanı'yla Avrupa örnek alınmaya başlamıştı (Karpas, 2015: 46 - 48).

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmak amacıyla attığı bir diğer adım da 1856 Islahat Fermanı olmuştur. Tanzimat Fermanı ile atılan

adımların yeterli gelmemesi üzerine yine padişah ve yönetici sınıf tarafından alınan kararlardan biri olmuştur. Çünkü tam bu dönemde Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'nin iç politikalarına yaptığı müdahaleler daha da artmış, özellikle Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim topluma karşı adaletsiz davrandığı yönünde iddiaları olmuştur. Tanzimat Fermanı Müslüman toplumla, gayrimüslim toplum arasında eşitlik yaratmış; ancak Avrupalı devletleri ikna etmek için yapılan Islahat Fermanı'yla bu defa gayrimüslim toplum lehine bir tablo çizilmiştir. Islahat Fermanı Kırım Savaşı'nın son zamanlarında Bâb – 1 Ali'de şeyhülislam, cemaat ileri gelenleri, yüksek memurlar, bütün makamların önünde 18 Şubat 1856 tarihinde ilan edilmiştir (Gözler, 2015: 14). Islahat Fermanı'nın Kırım Savaşı esnasında hazırlanıp, sonrasında Paris Antlaşması'nı imzalayan devletlere verilme sebebi; Paris Antlaşması'nın maddelerinde yazılabilecek ağır şartlardan kurtulma çabasıydı. Ancak Islahat Fermanı yeterli olmamış ve Paris Antlaşması Osmanlı Devleti için ağır sonuçlar doğurmuştur.

Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı ile tekrar eski güçlü günlerine dönmek isteyen Osmanlı Devleti, durumun hala aynı olması üzerine farklı çözüm yolları aramaya başlamıştır. Ancak bu çözüm yollarını yine Avrupa'daki sistemleri taklit ederek bulmaya çalışmıştır. Aynı zamanda azınlıkları etkilemeye başlayan Fransız İhtilali sonucu, Fransa'daki siyasal yapı incelenmeye başlanmıştır. Fransa'daki bu yapı incelendikten sonra, 1789'dan sonra yayılan bu düşünceler, 1860'larda, Ziya Paşa, Ali Suavi ve Namık Kemal gibi Padişah'ı eleştiren aydınları etkilemiştir. Bu muhalif isimler “*Yeni Osmanlılar*” veya “*Genç Osmanlılar*” olarak bilinmektedir (Bolat, 2005: 154). Aslında Genç Osmanlılar, Batı'daki örneklerinin aksine tam bağımsızlığı, özgürlüğü, demokratik hakları talep etmiyordu. Onların beklentisi sadece padişahın yetkilerini sınırlandırmak, bunu yaparken de bir anayasaya bağlı kalmaktı. Aynı zamanda yapılan bu anayasa karşısında eşit haklarının olmasını talep ediyorlardı. Yeni Osmanlıların talep ettiği tam olarak mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçmekti. Bunun için de geçerli koşullara V. Murat'ın delirmesinden sonra ulaşmışlardı. Sıradaki Padişah Abdülhamit'in Kanun – i Esasi'yi ilan edeceği sözünü vermesi üzerine V. Murat tahttan indirilmiş ve 23 Aralık 1876 tarihinde Kanun – i Esasi ilan edilmiştir (Gözler, 2012: 166). Kanun – i Esasi'nin hazırlanma süreci incelendiğinde, Anayasa Komisyonu, Mithat Paşa tarafından kurulmuş; 1875 tarihli Fransa Anayasası ile 1831 Belçika Anayasası ve 1875 Fransız Anayasası etkisinde kalarak bir anayasal

taslak hazırlanarak Padişah II. Abdülhamit'e verilmiş ve padişahın kendi gücünü korumak adına yaptığı bazı değişikliklerden sonra, padişah tarafından halka duyurulmuştur (Çiçek, 2005: 24).

Kanun- i Esasi, halkın hiçbir etkisinin olmadığı, tamamen dönemin aydınlarının hazırlayıp padişahın onayına sunduğu bir belgedir. Padişah da bu metni halka sadece ilan etmiştir. Bu dönemde Avrupa'daki örneklerine kıyasla, bütün yetkilerin padişahta kalmaya devam ettiği bir anayasadır. Sadece halka belirli haklar verilmiş ve bir yasama meclisi oluşturulmuştur. Ancak bir bütün olarak incelendiğinde, Kanun – i Esasi tam bir anayasadır. Çünkü Kanun – i Esasi en üst yasa konumunda hazırlanmış ve normal yasalardan daha zor değişebilmekteydi. Kanun – i Esasi katı ve yazılı bir anayasadır (Gözler, 2012: 166). Ancak bu durum Kanun – i Esasi'nin padişaha verdiği yetki genişliğini kısıtlamamaktadır. Bütün monarşilerde olduğu gibi, iktidardakiler kendi çıkarlarına göre anayasa hazırlamakta ve anayasaların da halkın da akıbeti onların elinde olmaktadır. Kanun – i Esasi de 1876 – 1877 Osmanlı – Rusya Savaşı başladığında Meclis'in padişah tarafından tatil edilmesinden sonra 31 Mart Ayaklanması çıkana kadar yürürlükte kalmış, ama maddeleri hiç uygulanmamıştır (Coşgun, 2017: 98).

1.3.2. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Yapım Süreçleri

Başlangıçta 1914 yılında Avusturya – Macaristan İmparatorluğu ve Sırbistan arasında başlayan Birinci Dünya Savaşı, ekonomik sebeplerle diğer ülkelerin de katılımı ile kısa zamanda Avrupa'da ciddi yıkımlarla sonuçlanan bir savaş haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin de bu savaşa katılması, Devlet'in sonunu getirmiştir. Sonrasında başlayan Kurtuluş Savaşı ile yeni bir dönem başlamış, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla son bulmuştur. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, devlet olma sürecinde Avrupa'daki siyasi yapılardan örnekler çıkarmış ve bu doğrultuda demokrasinin yaşanması için bir anayasanın olması gerektiğini sonucuna ulaşmıştır. Sonrasında 1921 Teşkilat-ı Esasiye, 1924 Esas Teşkilat Kanunu, 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası'nda çeşitli anayasa yapım süreçleri yaşamıştır.

1.3.2.1. 1921 Anayasası

Kanun – i Esasi'nin başarıya ulaşamamasından sonra, Osmanlı Devleti kendini Birinci Dünya Savaşı'nın içinde bulmuştu. Avrupa'da başlayan Birinci Dünya Savaşı tüm Dünya'yı etkileyen sonuçlara sahipti. En çok yenilen tarafların zarar gördüğü bu savaşta, Osmanlı Devleti de kaybeden İttifak Devletleri içindeydi. Savaşın bitiminden sonra kazanan İtilaf Devletleri, kaybeden devletlerle ağır maddeler taşıyan antlaşmalar imzalanmıştı. Osmanlı Devleti için bu antlaşmalar; sırasıyla 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması ve 24 Temmuz 1923 tarihinde Sevr Antlaşması olmuştu. Osmanlı Devleti'nin toprakları, kazanan devletler tarafınca gizli antlaşmalarla paylaşılmıştı. İşgal edilen topraklarda halk da direniş gösteriyordu. Ancak dağınık mücadeleler şeklindeydi. Mustafa Kemal Atatürk bu direniş hareketlerini düzenli ordular haline getirmek ve Milli Mücadele'yi başlatmak amacıyla 19 Mayıs 1919'da Samsun'a doğru harekete geçti. Bundan sonraki süreçte halkı Milli Mücadele'yi desteklemeye yöneltmek adına sırasıyla 22 Haziran 1919'da Amasya Genelgesi'ni, 23 Temmuz – 4 Ağustos 1919'da Erzurum Kongresi'ni, 4 – 11 Eylül 1919'da Sivas Kongresi'ni düzenlemiştir. Bu sırada Osmanlı Devleti'ne ait son Mebusan Meclisi toplanmış, ancak karar verilemeden dağılmıştı.

Halkın mücadelesi Anadolu'da sürerken 1920'de İstanbul'un işgal edilmesi üzerine başkent Ankara'ya taşındı ve 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. Meclis çalışmalarına başladıktan sonra Meclis'in niteliği, biçimi ve yeni siyasi yapı hakkındaki konuları içerecek hukuka dayalı bir metnin olmaması sorunlara neden oluyordu. Kanun – i Esasi'nin yeterli özelliklere sahip olmaması sonucu İcra Vekilleri Heyeti'nin 18 Eylül 1920'de hazırladığı belge bir adım olmuştu(Çiçek, 2005: 40). İcra Vekilleri Heyeti tarafından bu belge, aslında, Milli Mücadele ruhunu, Mustafa Kemal Atatürk'ün düşüncelerini yansıtan bir taslaktı. Olağanüstü şartlarda hazırlanan 1921 Anayasası 18 Eylül 1921 günü kabul edildi. 1921 Anayasası, ortaya çıkma koşullarına göre diğer anayasalardan büyük farklılıklar taşıyordu. Güçler birliği esas alınmış, yürütme görevi Meclis içinden seçilen kişiler tarafından kullanılıyordu(Coşgun, 2017: 98). Kurtuluş Mücadelesi verilirken, durumun koşulları sebebiyle çoğunlukla hızlı karar alınması ve savaşın bittiği devletlerle yapılan antlaşmalarda ulusal bağımsızlığı koruyacak düzenlemelere yer verilmesi gerekiyordu.

İlk Meclis hem politikacılardan hem de askerlerden oluşuyordu. Ama aynı zamanda Birinci Meclis kurulmadan önce yapılan ulusal kongrelerde, halktan Meclis'e temsilci gönderilmesi istenmişti. Bu sebeple, 1921 Anayasası anayasayı hazırlayan kişilerin niteliği bakımından önemlidir. Çünkü İlk Meclis, halkın belirlediği temsilcilerden oluşuyordu (Çiçek, 2005: 39).

1921 Anayasası yapım sürecinde; Avrupa'daki ya da daha sonraki dönemlerde Türkiye'deki anayasa yapım süreçlerinde görülen özellikler görülmemiştir. Tamamen koşullara uygun hazırlanan bu anayasa Kurtuluş Savaşı bittikten sonra kullanılabilecek bir yapı göstermiyordu. Ama koşullarla birlikte değerlendirildiğinde yapılabilecek en demokratik yollarla yapılmıştır. 1921 Anayasası aslında, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ortaya çıkardığı ilk belge olarak da oldukça önem taşımaktadır ve aynı zamanda Birinci Meclis'in yaptığı 1921 Anayasası eksiklikleri olmasına rağmen, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında büyük etkiye sahiptir (Coşgun, 2017: 98).

1.3.2.2. 1924 Anayasası

Kurtuluş Savaşı'nın bitmesi ve ardından 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle, Türkiye'de tamamen farklı bir siyasal yapı oluşmuştur. Altı yüz yıllık imparatorluk süreci sona ermiştir. Aynı zamanda 1 Kasım 1922'de resmen Saltanat kaldırılmış ve 3 Mart 1924 tarihinde de Hilafet kaldırılmıştır. 1921 Anayasası olağanüstü şartlarda hazırlanmış ve kapsam açısından oldukça sınırlı anayasaydı. Çünkü devam eden Milli Mücadele için gerekli şartları sağlayan ve devlet yönetimi açısından sıkıntılar barındıran bir belgeydi. 1921 Anayasası hazırlanırken düşünülen tek nokta, Türk milletinin bağımsızlığını kazanmasıydı ve bu amaca yönelik kararlar veriliyordu. Aynı zamanda Osmanlı Devleti varlığını devam ettiriyordu. Bu yüzden Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasından sonra tam anlamıyla yeterli olmuyordu.

1921 Anayasası ile tüm yetkileri bünyesinde toplayan Millet Meclisi, bu sebepler nedeniyle başka bir anayasa hazırlığı niyetindeydi. Egemenliğin kullanmasında tamamen yetkili olan Meclis, ikinci yasama döneminde anayasa çalışmasına başladı. İlk Kanun – i Esasi Encümeni çalışmaları başlattı(Gözler, 2000: 57). Bu Encümen, herhangi bir talep olmadan tasarı hazırlayıp Meclis'e teslim etti. Çünkü 1921 Anayasası'nda bu konuda herhangi bir madde bulunmuyordu(Çiçek, 2005: 60). 1921

Anayasası, katı biçimde kuvvetler birliği ilkesine bağlıyken, 1924 Anayasası'nda bu durum biraz daha esnemiştir.

1924 Anayasası'nda da Milli Mücadele ilkelerinden taviz verilmemiştir. Maddelerinde bağımsızlık vurgusu yapılmış, uluslararası alanda da tanınan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni güçlendirmeye çalışılmıştır. 1924 Anayasası hazırlık sürecinde, Meclis'in içinde bir komisyon çalışmalara başlamış ve yine Meclis'in içinde Anayasa kabul edilmiştir. Komisyon çalışmalarını yürütürken çeşitli ülkelerin anayasa yapım süreçlerini incelemiştir. Bu bağlamda detaylı çalışılarak yapılmış bir Anayasa olduğunu söylemek mümkündür. 12 kişilik bir Komisyon 1924 Anayasası'nı hazırlamış, 9 Mart 1924 tarihinde Meclis tarafından incelenmeye başlanmış ve Meclis 20 Nisan 1924'te onaylamıştır(Çiçek, 2005: 56). Meclis'te görüşüldüğü süreçte bazı maddeler üzerinde anlaşılammış, ancak hala Milli Mücadele ruhunu taşıyan Millet Meclisi'nde tartışmalar büyümeden sonuçlandırılmıştır. 1924 Anayasası çeşitli düzenlemelerle 1961 Anayasası'na kadar kullanılmaya devam etmiştir(Akın, 2006: 8).

1924 Anayasası incelendiğinde şu noktalar göze çarpmaktadır;

1. *“Türkiye Devleti bir cumhuriyettir.”* diyerek devletin temel niteliği birinci maddede açıklanmıştır (Çiçek, 2005: 56). 1922'de saltanatın ve 1924'te hilafetin kaldırılmasından sonra bile, hala saltanat ve hilafeti talep edenler vardı. Yıllardır alışkın oldukları yönetim biçiminden vazgeçmek halk için oldukça zordu. Bu yüzden siyasi rejim bu yolla anayasal korumaya alınıyordu.
2. Anayasa'nın ikinci maddesinde İslam devletin dini olarak belirtilmiştir (Çiçek, 2005: 56). Bu maddenin sebebi halkın Anayasa'ya geçiş sürecini yumuşatmak ve halkın yeni dönemi daha kolay sahiplenmesini sağlamaktır. 1928 tarihinde yapılan düzenlemeyle anayasaya laiklik ilkesi getirilmiştir.
3. 1924 Anayasası ile egemenlik sadece Millet Meclisi'ne verilmiştir (Çiçek, 2005: 56). 1921 Anayasası'nda da güçler birliği esas alınmıştır. Aynı şekilde 1924 Anayasası'nda da yasama, yürütme ve yargı güçleri Millet Meclisi'nin elinde toplanmıştır.
4. 1924 Anayasası'nda egemenliğin sadece Millet Meclisi tarafından kullanılması daha esnek biçimde yer bulmuştur(Çiçek, 2005: 56). 1924 Anayasası Milli Mücadele dönemi etkilerinden biraz daha kurtulduğu için Avrupa'daki

anayasalar örnek alınarak tasarlanmıştır. Bunun sebebi de ülkenin güçlenmesini sağlamaktır.

5. Anayasayla cumhurbaşkanı, parlamenter sistemlerdeki başkanlara benzer (Çiçek, 2005: 56). Bu anayasayla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin demokratik yönetim modellerine yaklaşmaya çalışıldığı görülmektedir. Yeni kurulan devlet anayasayla siyasi yapısını güçlendirmeye çalışmaktadır.
6. Anayasa yargılama görevini bağımsız mahkemelere vermiştir. Ancak bağımsız mahkemelere verilmesi gereken yetkiler Anayasa'da düzenlenmemiştir (Çiçek, 2005: 56). 1924 Anayasası bazı konularda düzenleme yapsa da bazı konularda açık uçlu kalmıştır. Anayasa Mahkemesi gibi demokratik yönetimlerin temel kurumlarından bazıları 1924 Anayasası'nda yer almamıştır.
7. 1924 Anayasası da Kanun – i Esasi gibi temel haklardan bahsetmiş, bazı haklara yer vermemiştir (Çiçek, 2005: 58). 1924 Anayasası yapım sürecinde Batı toplumlarındaki anayasalar incelenmiş olsa da, Devlet'in daha önce yapılan anayasalardaki yöntemi takip etmeyi bırakmadığı da görülmektedir. Bu durumun sebebi, devletlerin alışkın oldukları yöntemlerden kolay vazgeçememesidir.
8. 1924 Anayasası hem tek partili hem de çok partili siyasal yapıya uymuş bir anayasadır. 1961'e kadar geçen sürede sistemin tek ya da çok partili olmasının sebebi, koşullar ve dönemin parti liderlerinin kararlarıdır (Çiçek, 2005: 56). 1924 Anayasası'nda devletin tek partili ya da çok partili bir siyasal yapıda olmasıyla ilgili bir madde yoktur. Dahası Mustafa Kemal Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemde çok partili yapıya geçmek için deneme yapılmış, ancak başarılı olmamıştır. Sonrasında Demokrat Parti'nin siyasal hayata katılmasıyla, 1924 Anayasası döneminde çok partili siyasal yapıya geçiş yapılmıştır.
9. Meclis'in görevleri ve sorumlulukları belirtilmiş, eğitim sistemi düzenlenmeye çalışılmış, seçme ve seçilme hakkı kadınlara da verilmiştir (Çiçek, 2005: 59). Kadınlara seçme ve seçilme hakkını tanımada, Türkiye ilk devletlerden biri olmuştur. Bu da aslında 1924 Anayasası ile modern ve demokratik bir Türkiye'nin planlandığını göstermektedir.

10. 1924 Anayasası'nda, Meclis'e Anayasa'ya uygun davranmadıklarında ne yapılması gerektiği, bazı hakların yer almaması 1924 Anayasası'nın eksik kalan yönlerinden bazıları olmuştur (Çiçek, 2005: 59).

1924 Anayasası, 1921 Anayasası'nda yer almayan bazı maddelere yeni kurulan devletin ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yer vermiştir. Bazı noktaları eksik kalsa da, tam katılımın sağlanmadığı bir anayasaya göre detaylı çalışma ve halkı temsil eden temsilcilerin Milli Mücadele ilkelerine bağlılık kararıyla, halkın taleplerini içeren bir anayasa olmuştur. Yeni bir devletin kurulduğu, ülkeyi modernleşme açısından geliştirecek reformların yapıldığı bir dönemin şartlarını karşılaması ve Avrupa'daki anayasaların örnek alınması 1924 Anayasası'nı 1921 Anayasası'ndan farklı kılmıştır.

1.3.2.3. 1961 Anayasası

1924 Anayasası ile Türkiye Cumhuriyeti, tek partili yapıda siyasal yaşama geçiş yapmıştır. 1924 Anayasası'nda yapılan düzenlemelerle yeni kurulan Devlet'in güçlü bir yapıya ulaşması sağlanmaya çalışılmıştır. Demokrat Parti'nin kurulmasıyla çok partili siyasal yapıya da geçilmiştir. Ancak yıllarca tek parti olarak iktidarını devam ettiren Cumhuriyet Halk Partisi'nin, muhalefetin olduğu bir düzeni benimsemesi zaman almıştır. Bu yüzden Demokrat Parti'nin ilk katıldığı seçimler, meşruluk açısından sorgulanmaya açık olmuştur. Çünkü seçimler açık oylamayla ve gizli biçimde oyların sayılması ile yapılmıştı. Demokratik yöntemlerin kullanılmadığı bu seçim sonunda Cumhuriyet Halk Partisi galip gelmiş, Demokrat Parti için hezimetle sonuçlanmıştı. 1950 seçimlerinden önce Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki sorunların en temel sebebi, seçim yasasıydı (Arkan, 2017: 50). Bunun en temel sebebi de, 1946 Seçimleri sırasında yaşanan antidemokratik durumdu. Bu süreçte CHP'de Başbakanlığa Şemsettin Günaltay geldi. Günaltay'ın hükümetinin ilk işlemlerinden biri, Seçim Kanunu'nu değiştirecek hukukçulardan oluşan bir Komisyon oluşturmaktı. 1950 Seçimleri 'ne az bir zaman kala Komisyon'un hazırladığı yasa önerisi TBMM'de sunuldu. Öneri Demokrat Partililer 'in katılımıyla 16 Şubat 1950 tarihinde kabul edildi (Arkan, 2017: 51). Bundan sonraki süreçte, Demokrat Parti'nin daha liberal politikalara sahip olması ve CHP'nin bu döneme kadar aldığı politik kararları eleştirmesi sebebiyle; iki parti arasında oldukça gergin tartışmalar yaşanmıştır. CHP de o güne kadar sahip

olduğu politikalarına sahip çıkmakla birlikte, aynı zamanda yaşadığı Başbakanlık değişimiyle liberal politikalara da yer vermeye başlamıştı.

Genel seçimler 14 Mayıs 1950 tarihinde sakin biçimde tamamlanmıştır. Seçmenlerin %90'ı oylarını kullanmış, seçimin sonunda DP, oyların %53,4'ünü alarak iktidara yükselmiştir (Arkan, 2017: 53). Demokrat Parti'nin bu başarısına, özellikle, sahip olduğu seçim stratejileri neden olmuştur. Aynı zamanda Demokrat Parti, o dönemki politikaları ile toplumun çoğunluğunun düşüncelerini temsil etmekteydi. Aynı zamanda, Laiklik ilkesini sembolündeki altı okun içinde sayan CHP'ye karşı, daha dini söylemlere sahip politikaya sahiptir. Ancak bunun belki de en önemli sebeplerinden biri de, 1945 yılında sona eren İkinci Dünya Savaşı Dönemi'ndeki CHP'nin politikalarıydı. Bu dönemde CHP, savaşa girme ihtimaline karşılık çeşitli önlemler almaya çalışmıştır. Bu önlemlerin genelde ekonomi odaklı olması ve uygulanan politikalar halkı sıkıntılı bir sürece sokmuştur. Bunun tek sorumlusu CHP olarak gören halk, CHP'ye ve genel başkanı İsmet İnönü'ye tepkiliydi (Dinç, 2008: 12). Aynı zamanda seçimleri Demokrat Parti'nin kazanması sorunlara da sebep olmuştur. Yıllardır, CHP, tek parti olarak yönetimdeydi ve CHP'ye muhalefette olma fikri tuhaf geliyordu. Demokrat Parti de iktidar partisi olmayı benimseyememişti (Arkan, 2017: 54). Çok partili siyasal yaşama geçişin etkileri, partiler açısından zorlayıcı olmuştur. Bir de yeni başlayan bu siyasal sistemin içindeki rollerinin değişmesi partileri daha da zorlamıştır.

Bundan sonraki süreçte, sorunsuz bir biçimde yönetimin Demokrat Parti'ye geçmesiyle Demokrat Parti Cumhurbaşkanlık görevini Celal Bayar'a verdi. Başbakanlık görevi ise Adnan Menderes'in olmuştur (Arkan, 2017: 54). Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle Türkiye'de öncekinden farklı bir siyasal ortam oluşmuştur. Öncelikle Demokrat Parti'nin parti ideolojisi daha liberal bir çizgideydi. Aynı zamanda ekonomi politikaları daha tarıma yönelikti. Ancak 1954'ten sonra ekonomi politikaları sanayiye yönelmiştir.

Demokratik seçimlerle Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle, 1950'den sonra siyaset, elitist görünümünden çıkmıştır ve halk ön plana gelmiştir (Arkan, 2017: 55). Ancak Demokrat Parti'nin bütün bu halka yakınlığına rağmen, CHP de ordudan ve aydınlardan destek görüyordu. CHP'nin bu durumu Demokrat Parti için endişe yaratıyordu. Bunun sonucunda Demokrat Parti eylemlerini sertleştirerek CHP'ye tepki

vermeye başladı. 6 Haziran 1950’de Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yüksek mertebelerinde değişiklikler yaparak askerin müdahale etmesini engellemeye çalışmışlardır (Arkan, 2017: 56). Aynı zamanda seçimden önce vermiş oldukları sözleri arka plana itmişlerdir. Daha demokratik bir yönetim sözü veren Demokrat Parti, iktidarını kaybetme korkusuyla eylemlerinin sertliğini daha da arttırmıştır. CHP’ye karşı tahammülsüz bir politika anlayışı benimsemiştir (Dinç, 2008: 15). Bu dönemde CHP içerisinde de karışıklıklar mevcuttur. Bu yüzden CHP de etkili bir muhalefet yapmayı başaramıyordu. Demokrat Parti’nin yönetimde kaldığı on yıl boyunca, CHP ile gittikçe gerilen ilişkileri net bir sebebe dayanmıyordu (Arkan, 2017: 58). Sadece birbirlerinin rakibi olan bu iki parti oldukça büyük tartışmalar yaşıyordu. Özellikle Demokrat Parti CHP’ye oy veren kesimi bile cezalandırıyordu.

1950 – 1954 arasında Demokrat Parti açısından iyi giden süreç, 1954 – 1957 Aralığında bozulmaya başlamıştır. Bu dönemde, 6-7 Eylül Olayları, Demokrat Parti içinde yönetim aleyhinde konuşmaların olması, ekonomik sıkıntıların yaşanması ve Demokrat Parti’nin otoriter ve sert tavırları Demokrat Parti’nin eleştirilmesine sebebiyet vermiştir (Arkan, 2017: 63).

İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesinden sonra uluslararası alanda ABD ve SSCB arasında Soğuk Savaş başlamıştır. Uluslararası sistem iki kutuplu bir yapıdaydı. Bu durum da devletlerin kendilerini koruyabilmesi için Bloklardan birine yakın durmak zorunda kalmalarına neden olmuştur. Osmanlı Devleti döneminden itibaren yoğun biçimde SSCB tehdidi altında olan Türkiye de Batı Bloğuna yakınlaşmış ve bu amaçla Türkiye ABD’nin Marshall Yardımlarından faydalanmıştır. Ancak bu da Türkiye’nin kısa dönemli sorunlarını çözmüş olsa da uzun dönemde maddi sıkıntılara neden olmuştu. Aynı zamanda bu amaçla 1950 yılında Kore Savaşı’na asker göndermiş; 1952 yılında NATO’ya dâhil olmuştur (Akın, 2017: 132). Türkiye’nin NATO üyeliğine katılmasıyla, orduya NATO eğitimlerinde bulunmuş kişiler getirilmiş, bu kişiler de Türkiye’nin Batı’ya göre geri kalmışlığını fark etmiştir. Aynı zamanda bu kişilerin 1960 Darbesi’ndeki subaylar olduğu bilinmektedir (Arkan, 2017: 65). Ayrıca askeriye kökenden gelen İsmet İnönü, hayatının her döneminde ordudan oldukça destek görmüştür. Milli Mücadele Esaslarına hala bağlı olan ordu için İsmet İnönü, Kurtuluş Savaşı’nın simgelerinden de biridir.

Demokrat Parti tavırlarıyla hem ordunun hem de aydınların kendisine olan tepkisini arttırıyordu. Demokrat Parti'nin iktidarı kaybetme korkuları ve bu korkulara bağlı olarak baskı yönetimi arttıkça, halk da orduya ve CHP'ye yakınlaşıyordu. Son olarak, 18 Nisan 1960'da Demokrat Parti milletvekillerinin oluşturduğu "*Tahkikat Komisyonuna*" oldukça geniş yetkilerin verilmesi ve bu Komisyon'un muhalefet partilerinin icraatlarını denetlemesi ülkede gösterilere neden oldu (Arkan, 2017: 71). Bu Komisyon Demokrat Parti için son damla oldu. Son seçimlerde halkın desteğini de kaybetmeye başlayan Demokrat Parti'nin meşruiyet iddiaları da son bulmaya başlıyordu. Bu durumun farkına varan Demokrat Parti, engellemek için önlemler aldıysa da bir sonuç alamadı. Türk Silahlı Kuvvetleri içindeki bir grup subay 27 Mayıs 1960'ta darbeyi gerçekleştirdi ve askeri yönetim başladı (Arkan, 2017: 73).

Darbe bittikten sonra, her ne kadar da ordunun tarafsızlığı ve çekişmelerin sona erdirilmesi vurgusu yapılsa da esasen, bu darbe Demokrat Parti'ye ve onun kararlarına yönelik yapılmıştır. Bu durumu, darbeden sonra sadece Demokrat Parti milletvekillerinin Yassıada Mahkemeleri'nde yargılanmalarından, diğer partiler devam ederken sadece Demokrat Parti'nin kapatılmasından, 1961 Anayasası yapılırken sadece, Demokrat Parti'ye yakınlığı olabileceği düşünülen kişilerin Kurucu Meclis'te yer almamasından anlaşılmaktadır.

27 Mayıs 1960'tan 12 Haziran 1960'a kadar ordu aktif olarak iktidardadır (Arkan, 2017: 76). Devlet darbe sonrası dönemde Milli Birlik Komitesi adını alan askerlerden oluşan bir grup tarafından yönetilmeye başlandı. Ancak Milli Birlik Komitesi, tamamı aynı düşüncede olan askerlerden oluşmamaktaydı. Cemal Gürsel'in bulunduğu taraf daha ılımlı bir politikayı benimserken, Alparslan Türkeş'in bulunduğu taraf daha keskin kararlar verilmesi gerektiğini düşünüyordu (Sanlı, 2018: 223). Bu durum da, iki grup arasında anlaşmazlığa neden oluyordu. Sonrasında Alparslan Türkeş'in bulunduğu grup çeşitli görevlerle yurtdışına gönderilerek, anlaşmazlıkları giderme yolunda adım atmıştır.

Milli Birlik Komitesi sadece yasama değil, yürütme ve yargı konusunda da yetkileri elinde tutuyor ya da müdahalede bulunuyordu. Yassıada'daki yargılamalar da Milli Birlik Komitesi'nin kontrolünde gerçekleştiriliyordu. Ne kadar bağımsız mahkemeler oldukları ileri sürülse de, bu mahkemelerde Milli Birlik Komitesi'nin etkisi

hissediliyordu (Dinç, 2008: 24). Kaldı ki Milli Birlik Komitesi'ne devletin içinden ve dışarıdaki ülkelerden gelen uyarılara rağmen 16 Eylül 1961'de Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan, 17 Eylül 1961'de de Adnan Menderes idam edildiler. Celal Bayar da ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı (Arkan, 2017: 93). Milli Birlik Komitesi Demokrat Partilileri ve Demokrat Parti'yi tamamen siyaset sahnesinden silmek istiyordu ve bunu gerçekleştirmek için partinin en temel isimlerini idam cezasıyla cezalandırıyordu. Bu yolla Demokrat Parti'nin düşünce yapısından tamamen kurtulmayı planlıyordu.

6 Ocak 1961'de 1961 Anayasası'nı hazırlayan Kurucu Meclis ilk kez toplandı (Arkan, 2017: 80). Normalde her konuda bütün denetimi elinde bulunduran Milli Birlik Komitesi'nin, anayasa hazırlamayı da kendi içinde hallettiği düşünülebilir. Ancak Milli Birlik Komitesi, darbe sonrası hazırlanmış bu anayasanın meşruluğunu daha da azaltmamak adına bir Kurucu Meclis'e devretmeyi uygun görmüştür. Çünkü Milli Birlik Komitesi seçimle işbaşına gelmiş değildir ve tamamı askerlerden oluşmaktadır. Ama yine de sürecin tamamen dışında kalmamak adına, Kurucu Meclis'in, bir bölümünde Milli Güvenlik Kurulu'nun kendisi, diğer bölümünde "*Temsilciler Meclisi (TM)*" adını alan ve 292 üyesinin CHP'liler, üniversite temsilcileri, CKMP'liler, barolar ve sendikaların temsilcilerinden oluştuğu bir komisyon kurulmuştur (Arkan, 2017: 81). Toplumun çoğunluğunun iktidarda kalması için oy verdiği ve on yıl öncesine kadar toplumun taleplerini karşılayan Demokrat Parti'den herhangi bir kişinin bile bulunmadığı bir Temsilciler Meclisi tasarlanmıştır. Temsilciler Meclisi'nin kurulması sürecinde ise, 292 üyeden 49 kişi CHP'li, 25 kişi CKMP'li, "*Devlet Başkanı*" Cemal Gürsel tarafından 10 kişi, Milli Birlik Komitesi tarafından 18 kişi atanmıştı; Bakanlar Kurulu üyeleri de doğal olarak Kurucu Meclis üyesi olmuşlardır. 75 kişi çeşitli illerden köylerden bir temsilci, ilçelerdeki ilkokul müdürleri ve mahalle muhtarları, CHP ve CKMP'nin yönetim kurullarından kişiler ve meslek kuruluşu temsilcilerinden seçilecekti. 79 kişiyi de esnaf odaları, yargı mensubu kişiler, üniversiteler seçecekti (Arkan, 2017: 81). Görüldüğü üzere anayasayı hazırlayacak Kurucu Meclis, ordudan, elitlerden, belirli partilerin temsilcilerinden ve bu partilerin seçtikleri kişilerden meydana gelmektedir. 1961 Anayasası içeriğine göre ne kadar demokratik bir anayasa olarak sayılsa da, hazırlanış süreci bakımından antidemokratik özellikler taşımaktadır. Darbe sonrası hazırlanan anayasaların genellikle meşruiyeti sorgulanmaktadır; ancak darbe sonrasında devletlerin demokrasiye tekrar geçiş hızları, orduların yönetimden

çabuk ayrılması ve yeni yapılan anayasalara halkın dâhil edilmesi meşruiyeti arttıran durumlardır. Ancak 1961 Anayasası'nda bu durum yaşanmamıştır. Kurucu Meclis'te taslak üzerinde anlaşıldıktan sonra referandum için tarih 9 Temmuz 1961 olarak belirlenmiştir (Arkan, 2017: 92). Anayasanın referanduma sunulması halkın sürece bir şekilde katılımını sağlamaktır. Ancak darbe sonrası ve Milli Birlik Komitesi halen yönetimdeyken, doğru seçim sonuçlarına ulaşılacağına garantisi yoktur. Gerçi Milli Birlik Komitesi seçim yasaklarını kaldırdıktan sonra partilere anayasaya taraf ya da karşı olduklarına dair propagandalarını diledikleri şekilde yapabileceklerini söylemişti. Ancak bu şartlar altında sağlıklı bir seçim ya da referandum sürecinden söz etmek mümkün değildir.

9 Temmuz 1961'deki referandumda 1961 Anayasası, %61,7'lik bir yüzdeyle onaylanmıştır. Bu durum Milli Birlik Komitesi'ni şaşırtmıştır (Arkan, 2017: 93). Anayasa referandum sonuçlarından sonra yürürlüğe girmiştir; ancak referandum sonuçlarında hayır diyenlerin oranının bu kadar yüksek olması, halkın aslında Milli Birlik Komitesi'ne verdiği tepkiydi ve hazırlanış süreci de sorunlu olan anayasanın meşruiyetinin sorgulanmasını daha da arttırıyordu. 1961 Anayasası'nın demokratik olarak nitelendirilmesinin tek nedeni içeriğidir. Bu içerik incelendiğinde;

1. 1961 Anayasası diğerlerine kıyasla daha özgürlükçü bir anayasadır.
2. 1961 Anayasası'nda tekrar Milli Mücadele Dönemi kavramları ortaya çıkmış, Atatürk'ün ilkeleri anayasada yer bulmuştur.
3. İlk kez 1961 Anayasası'nda değiştirilemez madde eklenmiştir. 1961 Anayasası'nda "*Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.*" maddesi yer almaktadır (Arkan, 2017: 91).
4. 1961 Anayasasıyla özerk kamu kurumları ortaya çıkmıştır (Arkan, 2017: 89).
5. Anayasanın 4. Maddesi "*Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletininindir. Millet, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlar eliyle kullanır.*" demektedir. (Arkan, 2017: 89). 1961 Anayasasıyla güçler ayrılığı kavramı ortaya çıkmıştır.
6. Meclis, "*Millet Meclisi*" ve "*Cumhuriyet Senatosu*" adı verilen iki organla görevini yapmaya başlayacaktır (Arkan, 2017: 85). Bu yolla herhangi bir partinin tam güce kavuşması önlenmeye çalışılmıştır.

7. Anayasayla Milli Güvenlik Kurulu kurulmuştur; böylelikle ordu sürekli devlet yönetimine müdahale edebilecek yasal yola kavuşuyordu.
8. 1961 Anayasası'yla Anayasa Mahkemesi de kurulmuştur. Bu sayede ilk defa anayasaya uygunluğu denetleyebilecek bir kurum meydana geliyordu.

1.3.2.4. 1982 Anayasası

1982 Anayasası'na giden süreç, Türk Siyasal Hayatı açısından oldukça zorlu bir dönem olmuştur. Dönemin siyasal partileri içinde karışıklık mevcuttur ve 1961 Anayasası ile gelen yeni parlamentoda ordu da yer almıştır. Aslında 1961 Anayasası ile Milli Birlik Komitesi dağıtılmıştır; ancak anayasada yer alan maddelerle Meclis'te ordu mensupları da yer bulmuştu. Sadece danışma işlevi görmesi gereken Milli Güvenlik Kurulu, siyasal yaşam üzerinde etkin bir konumda bulunuyordu. 1961 Anayasası'ndan önce Demokrat Parti'nin devamı olarak görülen ve seçimlerde galip gelen Adalet Partisi Meclis'te hala güçlü haldeydi. İkinci parti olarak da CHP hala muhalefet lideri konumundaydı (Arkan, 2017: 94).

Ancak 1969'lara gelindiğinde sermaye sahipleriyle her zaman iyi ilişkileri olan Adalet Partisi'nin ilişkileri bozulmaya başladı(Arkan, 2017: 100). Bu durum ve Süleyman Demirel'e olan parti içi güvensizlikler nedeniyle parti içinde ayrılıklar gerçekleşmiş ve ayrılan bu kişiler farklı partilerin içerisinde yer bulmaya çalışmışlardır. Aynı şekilde muhalefetteki en güçlü parti olan CHP'de de “*ortanın solu*” kavramı 1965 Seçimleri öncesinde partinin ideolojisi haline gelmiştir (Arkan, 2017: 100). Ortanın Solu kavramı Türkiye'de özellikle Bülent Ecevit ile özleşmiş bir kavramdır. Ecevit başlangıçta CHP'de genel sekreterliğe gelmiş, 1971 Muhtırasından sonra aldığı tavırla hem parti içinde hem de halktan destek görmüştür (Kiriş& Gül, 2007: 98). Ecevit'le birlikte CHP'de İnönü'nün genel başkanlığı döneminin de sonu gelmiş oluyordu. Bülent Ecevit'in parti içinde yükselmesi de parti içindeki karşıt görüşleri rahatsız etmiş; CHP'de de ayrılıklar yaşanmıştır.

Bu dönemlerde, aynı zamanda, Alparslan Türkeş'in CKMP'ye katılmasıyla siyasi ortamda farklı siyasi düşünceler artmıştır. 1965'te Alparslan Türkeş'in yazdığı “*Dokuz Işık*” kitabıyla CKMP “*Milliyetçi Hareket Partisi(MHP)*” dönüşmüştür. Aynı zamanda partinin ideolojisi de değişmiş; militarist, milliyetçi ve kapitalizme ve komünizme tamamen karşı bir yapı kurulmuştur(Arkan, 2017: 102). Siyasal sistemde

farklı düşünceleri yansıtan partiler bulunmaktaydı; ama hepsi kendi içlerinde sorunlar yaşıyordu. Uluslararası alanda Soğuk Savaş'ın da etkisiyle Türkiye'deki partilerdeki ideolojiler de çeşitlenmişti. Örneğin; Türkiye İşçi Partisi sosyalist devrim inancına sahipti; ancak Türkiye İşçi Partisi'nde de devrimin kimler aracılığıyla gerçekleştirileceği konusunda çatışmalar vardı (Arkan, 2017: 103).

1969'dan sonra grevlerin başlaması ve öğrenci olayları şiddet eylemlerine dönüşmüş, sonrasında sokak çatışmaları halini almıştır ve iktidar partisi olan Adalet Partisi bu çatışmaları önleyememektedir (Arkan, 2017: 104). Sokaklardaki çatışmalar Milliyetçi Hareket Partisi'nin gençlik kolu olan “Ülkü Ocakları” ile “Devrimci Gençlik (Dev – Genç)” olarak bilinen “Türkiye Devrimci Gençler Federasyonu” arasında sürmekteydi (Arkan, 2017: 104). Adalet Partisi'nin halen iktidarda olması ama sokaklarda yaşanan çatışmaların sona ermemesi orduyu bu duruma müdahale etmek zorunda hissettiriyordu. Süleyman Demirel'in parti içindeki sorunları çözmesine rağmen 12 Mart 1971 tarihinde ordunun verdiği Muhtıra sonucu Süleyman Demirel başbakanlık görevinden istifa etmek mecburiyetinde kalmıştır (Arkan, 2017: 108).

Süleyman Demirel'in istifası ve muhtıra sonrasında partiler arasında işbirliğine daha sıcak bakılmaya başlanmıştır. Ancak sokaktaki çatışmalar durmamıştır. Bunun üzerine Muhtıra sonrası Başbakanlık görevini üstlenen Nihat Erim, CHP'den gelmesine rağmen, parti ideolojilerinden uzak durarak reformlar yapmaya çalıştı. Ancak bu çalışmaları sonuç vermedi ve sonrasında yaşanan kabine değişimi ve çözümün bu yollarla sağlanamayacağını gösteriyordu. Ordunun hala devlet yönetimi konusunda oldukça büyük bir baskısı vardı ve bütün seçim süreçlerinde etkisini gösteriyordu.

1973 tarihinden itibaren Türkiye koalisyonlar dönemi yaşamıştır. İlk ortaklık CHP ve MSP arasında gerçekleşmiş, ordudan da destek görmüştür. Bu dönemde Kıbrıs Sorunu olarak da bilinen kriz gündeme gelmiştir. Kıbrıs'taki Rumların eziyeti arttırması üzerine garantör vasfıyla Türkiye 20 Temmuz 1974'te adaya asker göndererek kontrolü sağlamaya çalışmıştır (Kiriş& Gül, 2007: 106). Ancak bundan sonra koalisyon içinde çıkan anlaşmazlıklar artmış ve çözülemez hale gelmiştir. CHP – MSP Koalisyonu da 17 Kasım 1974'te dağılmıştır.

CHP – MSP Koalisyonunun dağılmasından sonra devletin yönetiminde uzun süre boşluk oluşmuştur. En sonunda Süleyman Demirel Milliyetçi Hareket Partisi, MSP,

Demokratik Parti, CGP ve Adalet Partisi'nden kopan milletvekillerinden oluşan, “*I. Milliyetçi Cephe Hükümeti (I. MC)*” ismiyle bilinen koalisyonu oluşturmuştur (Arkan, 2017: 121). 1976 yılıyla birlikte çatışmalar daha da artmış ve hükümetin problemleri çözmemesi sebebiyle ekonomik sıkıntılar daha da artmıştır (Arkan, 2017: 124). Ekonomik sıkıntılar, çatışmalar Süleyman Demirel'in oluşturduğu koalisyonu sarsıyordu. Ama liderler düzeyinde Süleyman Demirel sağda gücünü korumuştur. Ancak 1977 Seçimler 'inden istediği sonuçları alamamıştır. Birinci parti olarak seçimden çıkan CHP, yeterli sayıda milletvekili olmadığı ve koalisyon kuracak partiyi bulamadığı için hükümeti kuramadı. Ardından Süleyman Demirel MSP, Milliyetçi Hareket Partisi ve Adalet Partisi'ni bir araya getirerek “*II. Milliyetçi Cephe Hükümetini (II. MC)*” 21 Temmuz 1977'de kurdu (Arkan, 2017: 128).

Olayların katlanarak artması ve 1977'deki yerel seçimlerde koalisyonu oluşturan partilerin CHP'den az oy alması sonrasında sona eren koalisyonun yerine 1978 yılında Bülent Ecevit bir koalisyon oluşturdu. Güvenoyu alan Bülent Ecevit'in koalisyonu CHP ve eski Adalet Partisi milletvekillerinden oluşmaktaydı (Arkan, 2017: 130). Bunun sebebi de Bülent Ecevit'in hükümetine Adalet Partisi'nden ayrılan milletvekillerine yer vermesiydi. Ancak bu koalisyon da diğerleri gibi başarısız olmuştur. Üstelik Bülent Ecevit'in bu koalisyon döneminde verdiği kararlar, CHP'nin bir sonraki seçimlerde oy kaybetmesine neden olmuştur (Ataay, 2005: 139). 1979 Seçimlerinden yüksek oy oranı yakalayan Demirel 12 Kasım 1979 tarihinde bir azınlık hükümeti oluşturdu (Arkan, 2017: 134). Ancak sokaktaki olaylar devam ediyor, hükümetlerin değişmesi durumu etkilemiyordu. Bu dönemlerde Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonuçsuz kalması, partilerin ideolojik kaygılar gütmesi ve ülkenin durumunu umursamamaları ve en son olarak da “*Kudüs Mitingi*” adı verilen protesto gösterisi Türkiye'de demokrasinin durması için sonun başlangıcı oldu (Akıncı, 2013: 43).

Türk Silahlı Kuvvetleri 12 Eylül 1980 tarihinde darbeyi gerçekleştirdi. Kenan Evren Türk Silahlı Kuvvetleri için bu mitingin “*bardağı taşıran son damla olduğunu*” söylemiştir (Arkan, 2017: 137). Darbenin yapılmasından sonra bütün siyasal eylemler durdurulmuştu. Ülkenin idaresi Kenan Evren'in yönettiği Milli Güvenlik Konseyi'ne bırakılmıştı. Milli Güvenlik Konseyi, Milli Birlik Komitesi'ne benzemektedir; ancak sıkıyönetim komutanları 1980 Darbesi sonrası daha aktif görev almışlardır (Arkan,

2017: 140). 1960 Darbesi ile 1980 Darbesi arasında çok büyük farklar vardır. Koşullar farklı gelişmiş, Darbeyi gerçekleştiren gruplar farklılaşmış, halkın veya yabancı ülkelerin sürece bakışları daha farklı olmuştur. 1980 Darbesi'ni olumlu karşılayanların çoğunluğu sokaktaki karmaşayı bitirdiği için bu şekilde tepki vermişlerdir. Bu süreçte; siyasetçilere yasaklar getirilmiş, belirli sürelerle çeşitli yerlerde mecburi ikamet ettirilmişlerdi. Aynı zamanda sokaktaki çatışmaların nedeni olarak görülen gençler gözaltına alınıyor ve bu yapılırken sağ – sol ayrımı yapılmıyordu. Ülkedeki durumun sorumlusu olarak görülen her olgu ya değiştirilecek ya da düzenlenecektir. Aynı zamanda, cunta yönetimi demokrasiye tekrar dönüş yapılacağını vurguluyordu. Ancak kendi kurdukları düzende siyaset yapılmasına izin vereceklerdi. Bu düzeni kurmanın en temel yolu da suçlu gördükleri 1961 Anayasası'nı tamamen ortadan kaldırmak ve kendi kurallarına göre yeni bir anayasa yapmaktı. Bu amaçla, Milli Güvenlik Konseyi "*Kurucu Meclis Hakkında Kanunu*" 29 Haziran 1981'de yayınlayıp anayasa yapım sürecini başlattı (Arkan, 2017: 146). Cunta Yönetimi uluslararası alanda tepki çekmemek adına bir süreç başlatmıştır.

1982 Anayasası'nın da iki kısımdan oluşan Kurucu Meclisi'nde ilki Milli Güvenlik Konseyi'ydi; ikinci kısım ise "*Danışma Meclisi (DM)*" adını almıştır, örnek olarak da Fransız Model'ini almış bir anayasadır (Arkan, 2017: 147). Danışma Meclisi, tam olarak, diğer ülkelerdeki anayasa yapan Meclis'e yardımcı olan elit kurullar şeklindeydi. Süreç üzerinde çok bir etkisi yoktu, bütün karar verme aşamaları Milli Güvenlik Konseyi'nin gözetimindeydi. Danışma Meclisi'nin kimlerden oluşacağıyla ilgili olarak da, her ilden gönderilen adaylardan Milli Güvenlik Konseyi'nin seçtiği 120 kişi ve Milli Güvenlik Konseyi'nin doğrudan seçtiği 40 kişi oldukları söylenebilir (Arkan, 2017: 147). Bu durumdan da anlaşılacağı üzere, Danışma Meclisi'nin tamamına Milli Güvenlik Konseyi karar veriyor, son aşamada da yine Milli Güvenlik Konseyi'nin kendi onayından geçiyordu. 23 Ekim 1981'de yapılan Danışma Meclisi'nin ilk toplantısında 15 üyenin olduğu Anayasa Komisyonu'na Prof. Orhan Aldıkaçtı başkanlık etmiştir (Arkan, 2017: 147). Anayasa Komisyonu tamamen elitlerden oluşan bir yapıdaydı. Halkın düşüncelerini yansıtabilecek kurum, kuruluş, temsilci içermiyordu. Halkın düşüncelerinin öğrenilebileceği tek durum olarak referandum yapılması planlanıyordu. Ancak sağlıklı ve demokratik bir referandum için hiçbir koşul sağlanmamış olmakla birlikte, aksine antidemokratik şartlar getirilmiştir. Referandum

sürecinde anayasanın aleyhinde konuşmalar yapmak yasaklanmıştı. Aynı zamanda bir kanunla referandum oy kullanmamak para cezasına ve sonraki beş yıl içinde seçimlerde oy kullanamama cezalarına neden oluyordu (Arkan, 2017: 159). Ağır yaptırımlar içeren anayasa yapım sürecinde, anayasa aleyhinde olabilecek tek bir durum yaşanılmasına izin verilmemiştir. Halk aynı zamanda, anayasa referandumunda oy kullanırken cumhurbaşkanını da seçecekti. Bu koşullarda % 91,37 oy oranı ile yeni anayasa referandumda kabul edilmiştir. Aynı zamanda yeni cumhurbaşkanı da Kenan Evren olmuştur (Arkan, 2017: 160).

1982 Anayasası'nın içeriğine bakıldığında;

1. 1961 Anayasası, cunta yönetimi tarafından bütün çatışmaların sebebi olarak görülüyordu. Bunun sebebi de, 1961 Anayasası özgürlükler açısından zengin bir anayasaydı. 1982 Anayasası'nın 1961 Anayasası'nın tam tersi olması planlanmıştı.
2. 1961 Anayasası hazırlanırken Demokrat Parti haricinde bütün partiler katılım sağlamış, halkı temsil edecek kişiler ve kurumlar da yer almıştı. Ancak 1982 Anayasası'nda bu durum tamamen değişmiş, Milli Güvenlik Konseyi'nin kontrolünde bir anayasa hazırlanmıştı. Hatta anayasanın kesin kabulü için referandumda da halka baskı yapılmıştı.
3. 1982 Anayasası 1961 Anayasası'nı aşan bir ideolojik yapıya sahiptir(Arkan, 2017: 151).
4. 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'ndaki bazı maddeleri sertleştirmiş ve kesin sınırlar çizmiştir.
5. 1961 Anayasası'ndaki liberal ve özgürlükçü yapı, 1982 Anayasası'nda otoriter bir hale gelmiştir ve yürütme diğer organlar karşısında güçlendirilmiştir.
6. 1961 Anayasası bireyi ön plana çıkaran bir anlayış benimsemişken, 1982 Anayasası devleti ve kurumları ön plana çıkarmıştır.
7. 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'nın siyasal sistemde neden olduğu tikanıkları gidermek için seçim sistemlerinde ve Meclis yapısında düzenlemelere gitmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ANAYASA YAPIM SÜREÇLERİNİN İNCELENMESİ

Tüm Dünya’da anayasa yapım süreçleri incelendiğinde farklı dönemlerde, farklı anayasa yapım süreçlerinin yaşandığı görülmektedir. Eski Anayasacılık Anlayışı denilen ilk dönem anayasa yapım süreçlerinde, iktidarda olan kralların ya bizzat kendileri tarafından ya da seçtikleri kurullar tarafından ya da yeni bağımsızlığını kazanmış toplumlarda, toplumun elit kesimleri tarafından anayasaların yapıldığı görülmektedir. Ancak teknolojinin gelişmesi, küreselleşmenin artması ve insan haklarının ön plana çıkmasıyla halkın anayasa yapım sürecine katılımının giderek arttığı gözlemlenmiştir. Yeni Anayasacılık Anlayışı olarak da bilinen Katılımlı Anayasa yapım yöntemi, günümüzde meşruluğu daha fazla kabul edilen bir kavramdır.

2.1. ESKİ ANAYASACILIK ANLAYIŞI

Eski Anayasacılık Anlayışı, yazılı anayasalar tarihinin ilk dönemlerini ifade eden, bu süreçte yapılmış anayasaların süreçlerini doğru bulan bir yaklaşımdır. Bunun sebebi olarak da, anayasa yapım sürecinde bütün toplumun bu sürece katılımının imkânsız olduğunu düşünmeleridir. Bu yüzden anayasalar bir seçkinler grubu tarafından yapılmalıdır. Zaten anayasa yapım sürecinde bilgi sahibi kişiler, Kurucu Meclislerde olmalıdır. Günümüzde, Fransız İhtilali’nden önce Sieyès ’in kullanmaya başladığı “*Kurucu İktidar*” kavramı anayasa yapım sürecini yönetecek kişilerden oluşan grubu tanımlayan kavramdır (Öngel, 2014: 12).

Eski Anayasacılık Anlayışının hâkim olduğu ilk örnek, 1787 ABD Anayasası’dır. Bu anayasa “*Biz halk olarak ...*” kelimeleriyle başlamaktadır (Öngel, 2014: 9). Aynı zamanda Eski Anayasacılık Anlayışının diğer örnekleri olarak 1791 ve 1793 Fransız Anayasalarını, 1961 ve 1982 Türk Anayasalarını, 1919 Weimar (Almanya) Anayasası’nı, 1947 Japonya Anayasası’nı göstermek mümkündür. Bütün bu anayasalar incelendiğinde, halkın katılımının düşük düzeyde olduğu, devletin içinde bulunan elitler tarafından anayasaların hem hazırlık süreçlerinin yapıldığı hem de anayasalara son şeklinin kararının verildiği görülmektedir. Sadece bazı anayasaların yapım süreçlerinin sonunda halkın düşüncelerini öğrenmek adına referanduma başvurulduğu görülmektedir ki yapılan ilk anayasalarda böyle bir ihtiyaç bile görülmemiştir.

Eski Anayasacılık Anlayışında anayasalar, olağanüstü durumlar yaşanırken ya da bu durumların bitiminden sonra, olaylar sakinleşince, kişi veya kişilerce hazırlanan

belgelerdir (Öngel, 2014: 8). Çünkü genelde, ya toplum sürecin en sonunda halk oylaması ile katılmakta ya da sürecin tamamen dışında tutulmaktadır. Aynı zamanda olağanüstü durumlardan kastedilen savaşlar ve ülke içindeki yönetime karşı ya da ülkenin dışındaki başka devletlere karşı yapılan devrimlerdir. Bu tarz olağanüstü olaylar, bazen bir ülkenin (İkinci Dünya Savaşı sonrası Japonya'nın siyasal yapısının değişmesi), bazen bir kıtanın (Fransız İhtilali sonrası Avrupa'nın siyasal yapısının değişmesi), bazen de tüm Dünya'nın (Soğuk Savaş dönemi Blokların değişen politikaları); siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını tamamen değiştirmektedir. Doğal olarak siyasal ve sosyal yapısı değişen devletler, tekrar kendilerini aynı kriz durumlarında bulmamak için; anayasal güvenceye ihtiyaç duyarlar. Örneğin; 1989 yılından sonra Polonya'da seçimler sonrası Sosyal Demokratların iktidara gelmesiyle, SSCB ile yerleşen komünizmle yönetilme dönemi son buldu. Ardından yönetime gelen Parlamento'nun ilk icraatlarından biri anayasa hazırlama sürecine girmek oldu. Bu anayasayı hazırlarken de bir komisyon oluşturup bu komisyonun anayasayı hazırlaması istendi. Polonya'nın 1989'da anayasa yapım sürecine ilk başlayan devletlerden biri olmasına rağmen, Anayasa'nın onaylanması 1997'de gerçekleşmiştir (Kaya, 2011: 38). Bu durumun sebebi de aslında anayasa yapım sürecine başlayan grubun bu konudaki yetersizliği ve sonrasında seçilen Komisyon'da da farklı görüşlerden insanların uzlaşmaz tavrıydı (Kaya, 2011: 38). Aynı şekilde Eski Anayasacılık Anlayışının en iyi temsil eden anayasalardan olan Amerika Birleşik Devletleri Anayasası da, Amerikan Devrimi sonrasında yeni kurulan devletin, devlet yönetimi kolaylaştırmak için yaptığı bir anayasadır. Birleşik Devletler Anayasası, aynı zamanda Eski Anayasacılık Anlayışının gereklerine uygun olarak elit bir grup tarafından elli beş günde kapalı kapılar arkasında hazırlanmıştır. Halk anayasa yapım sürecine katılmamış; süreç sonunda ortaya çıkan belge onları da etkilemiştir.

2.1.1. Kurucu ve Kurulu İktidar Kavramları

Kurucu iktidar kavramı, Siyaset Bilimi literatürüne Emmanuel-Joseph Sieyès tarafından girmiş bir kavramdır. Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan kavram, anayasa yapım sürecinde anayasayı hazırlayacak kişilerin kimlerden ve ne şekilde oluşacağı ile ilgilidir. Günümüzde Kurucu İktidarın, gücünün kaynağını halktan aldığı ya da Kurucu İktidarın bizzat halk olduğu düşünülmektedir. Ancak 1787'den beri

yaşanan bütün anayasa yapım süreçleri incelendiğinde Kurucu İktidar oluşmasında farklı yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir.

1787 Birleşik Devletler Anayasası Kurucu Meclis yönünde incelendiğinde, eyaletlerden gönderilen temsilcilerin oluşturduğu Anayasa Konvansiyonu'nun anayasayı hazırlayıp, eyalet yönetimlerine gönderdiği; sonrasında eyaletlerde anayasanın kabul edildiği gözlemlenmektedir. Dönemin siyasal yapısına bakıldığında halkın her kesiminin katılımıyla onaylanmadığını söylemek mümkündür. Ayrıca oluşturulan Anayasa Konvansiyonu'ndaki kişilerin tamamen seçkin kişilerden oluştuğu görülmektedir. Konvansiyoona George Washington, Alexander Hamilton, Benjamin Franklin, James Madison gibi eyaletlerin en bilindik ve en elit isimleri gelmiştir. Bu kişilerin tamamen halk iradesinin tecellisi olduğunu söylemek oldukça zordur.

Aynı şekilde Fransa'da da İhtilal sonrası hazırlanan ilk anayasa olan 1791 Anayasası'nda, krala karşı Burjuvazinin oluşturduğu bir grup anayasayı hazırlamıştır. Bu grup da Burjuvazinin çıkarlarına uygun hareket etmiş, bütün halkı içermemiştir. 1982 yılında Türkiye'de yaşanan anayasa yapım sürecinde de Milli Güvenlik Komitesi'nin oluşturduğu bir Kurucu Meclis anayasayı yapmıştır. Bu anayasada da halk Kurucu Meclis'i kendisi belirlememiştir.

Günümüzde kabul edilen anayasanın halk tarafından yapılması gerektiğidir. Bu anlayışta halk Kurucu Meclis olarak görülmektedir. Halkın tamamı olmasa da çoğunlukta olanların talepleriyle belirlenen ve geri kalanların çıkarlarının da dikkate alındığı bir anayasal süreç yaşanmalıdır (Nohutçu ve Bektaş, 2017: 5).

Bu açıdan Carl Schmitt'in açıklaması, anayasa ve Kurucu İktidar arasındaki ilişkiyi açıklamıştır; Kurucu İktidar ona göre anayasanın öncesinde yer alırsa demokrasiyi temel alan bir anayasacılık yöntemi olur; anayasanın üstünde bulunursa hak temeline dayanan bir anayasa yapım yöntemi olur; anayasanın içinde bulunursa sivil topluma dayalı bir anayasa olur (Akkanat, 2015: 6). Bu şekilde demokratik bir rejimde Kurucu İktidarın konumu, buna göre belirlenmeye çalışılmıştır.

Kurucu iktidar tarafından hazırlanan anayasanın oluşturduğu sistemde, normal düzende yasa yapan organlara “*kurulu iktidar*” denilmektedir. Kurucu iktidarlar yeni bir anayasa yapılacağında ya da anayasa düzenlemesi yapılacağında ortaya çıkmaktadır. Ancak kurulu iktidarlar normal seçim süreçleri sonrasında ortaya çıkan yasama

organlarıdır. Kurucu iktidarlar, demokratik yönetimlerde bazen bu Kurulu iktidarların içinden halk tarafından, bazen de halkın, sivil toplum kuruluşlarının, siyasi partilerin ya da konunun uzmanı olarak görülen kişiler arasından yine halk tarafından seçilmektedir.

Bazı durumlarda halk yeni anayasa yapma yetkisini Kurulu iktidarlara devredebilir. Bu durumda Kurulu iktidar normlar üstü bir değer olarak Kurucu iktidara dönüşebilir. Bu durum anayasanın ya da anayasanın yapım sürecinin meşruluğunu kaybetmesine neden olmaz. Sadece bu kararın demokratik yöntemlerle halk tarafından alınmış olması yeterlidir. Ancak yasama organı olarak işlev gören bu Kurulu iktidarların Kurucu iktidarın hazırladığı anayasadaki yetkilerini aşmaları durumunda bu durum anayasa dışı olarak değerlendirilir ve meşruiyetlerinin sorgulanmasına neden olur (Can, 2007: 112).

2.1.2. Anayasaların Elitler Tarafından Hazırlanması ve Bunun Etkileri

1787 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nin anayasasını yapmasıyla birlikte, Dünya'da farklı şekillerde anayasa yapım süreçleri yaşanmıştır. İlk dönem anayasaları olarak bilinen bu anayasalar genel anlamda, Eski Anayasacılık Anlayışı ile yapılmış anayasalardır. Bu da bu anayasaların yapım süreçlerinde halkın katılımının en düşük seviyede olduğu anlamına gelmektedir.

İlk dönem anayasaları genellikle olağanüstü durumlardan sonra yapılmıştır. Bu sebeple özellik bakımından, olağanüstü durumu tekrar yaşamamak için önlem mahiyeti taşıyordu. Bu durum da anayasaların olabildiğince problem çözücü olarak tasarlanmasına yol açıyordu. Bu sebepten dolayı, ilk dönem anayasaları yapılırken iktidar sahipleri, sorunları ve çözümü bilen kişilere anayasa yapım görevini veriyordu. Genellikle Eski Anayasacılık Anlayışı ile yapılan anayasalarda, iktidar sahipleri çıkarlarını korumak için anayasa yapım kararını veriyorlardı. Bu durum da anayasaların iktidar sahiplerinin çıkarına hizmet etmesini sağlıyordu. Ancak kısa dönemli sorunlar için yapılan bu anayasalar, uzun dönemde ya problemlere sebebiyet veriyor, ya da başka sorunların çözülmesinde sonuçsuz kalıyordu.

Anayasaların esas yapılma amacı, yönetimdeki keyfi uygulamaları önlemek ve toplumsal düzeyde bireyin bireyle, bireyin devletle ilişkilerini düzenlemektir. Ancak elitlerin yapmış olduğu Eski Anayasacılık Anlayışına sahip bu anayasalar, bu amaçları

gerçekleştiremiyordu. Çünkü ne kadar uzman oldukları düşünülse de elit kesim, tam olarak halkın sorunlarını tanımayabiliyordu. Bu da anayasanın amacından uzaklaşmasına neden oluyordu. Örneğin 1982 Anayasası, o dönemdeki sorunları çözmüş, ancak ilerleyen dönemlerde kullanışsız bir hal almıştır. Çünkü 1982 Anayasası, Darbe sonrası dönemde tamamen Cunta Yönetimi'nin hazırladığı ve sonrasında ordunun yaptığı büyük baskıların olduğu bir referandumda kabul edilmiş bir Anayasa'dır. Kısa dönemde devletteki sorunların çözümüne yardımcı olsa da, en nihayetinde yetersiz kalmıştır.

Günümüzde Eski Anayasacılık Anlayışı ile hazırlanan anayasalar demokratik olarak nitelendirilememektedir. Sadece elitlerin yaptığı bu anayasalar, günümüz koşullarını sağlayamamakta ve halk tarafından da sorgulanmaktadır. Bu yöntemle yapılan ve en bilinen anayasa olan Amerika Birleşik Devletleri Anayasası da defalarca düzenlemeden geçmek zorunda kalmıştır. Şu anda demokratik ve özgürlükçü bir anayasa olarak bilinen bu anayasa ancak düzenlemelerden sonra halkın taleplerine uygun ve günümüz koşullarına uyum sağlayan bir anayasa olabilmıştır.

2.2. ESKİ ANAYASACILIKTA DEĞİŞİM: ANAYASAL DALGALAR

Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra Dünya'da var olan iki kutuplu uluslararası sistem, yeni aktörlerin de ortaya çıkışıyla birlikte çok kutuplu bir yapıya dönüşmüştür. Bu çok kutuplu siyasal sistemde devletler, sadece bir grubun devletleri ile değil, uluslararası sistemdeki bütün aktörlerle iletişim içinde olmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak da, küreselleşme hız kazanmış, teknolojinin ilerlemesiyle devletlerin sınırları silikleşmiş ve mutlak egemenlik durumları azalmaya başlamıştır. Küreselleşmenin artmasıyla toplumlar birbirleriyle daha sık iletişime geçmeye başlamıştır. Bu durum sonucunda devletlerin kültürel yaşantıları birbirine benzemeye başlamıştır. Bir toplumda popüler olan herhangi bir olgu, diğer toplumların da ilgi odağı olmuştur. Toplumların birbirlerine benzemesi sadece kültürel anlamda değil, toplumsal ve siyasal yaşantıda da kendini göstermiştir. Bazı toplumlarda yoğun olan kent yaşantısı şu anda çoğu devlette yaşanan kente göç durumunu yaratmıştır. Aynı zamanda küreselleşme siyasal sonuçlar da doğurmuştur. Bunun ilk örneklerinden biri, şu anda gelişmiş ya da gelişmekte olan diye bildiğimiz devletlerin çoğu demokratik yönetimlere sahiptir. İktidardakiler seçimle iş başına gelir ve toplumsal ve siyasal şartlar elverdiği

ölçüde seçimle ayrılırlar. Demokratik rejimlerle yönetilmeyen devletlerin de meşruluğu sorgulanmakta ve diğer devletler bu konuya dikkat çekerek bu devletlerin içişlerine daha kolay müdahale edebilmektedir (Kartal, 2016: 295).

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı sonuçlardan biri de toplumsal ve siyasal yaşamda insan haklarına saygı kavramıdır. Aslında insanların doğuştan sahip olduğu hak kavramı ve egemenliğin halka ait olması Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı kavramlardır. Ancak Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı'nda arka plana itilmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler 'in kurulması, Avrupa'da tekrar savaş olmaması amacıyla kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Avrupa Birliği'ne dönüşmesi ve kurumsal yapısını insan haklarına dayalı hale getirmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kurulması vb. insan hakları kavramını tekrar ön plana çıkarmıştır. Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB'nin saldırgan tutumu bu kavramı içi boş bir konuma getirmelerine sebep olsa da SSCB'nin dağılmasıyla tekrardan insan hakları göz önünde bulundurulmaya başlamıştır.

SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş sürecinin bitmesiyle askeri durumdan ziyade ekonomik anlamda rekabet başlamıştır. Bunun üzerine savaş ihtimalinden kurtulan ve rahatlayan devletlerde anayasa yapım süreçleri yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde en fazla anayasa yapan toplumlar bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerdir. Bu süreçte yaşanan anayasa yapım süreçlerinin çoğunda dikkati çeken nokta insan haklarına saygı vurgusunun anayasalara da girmesidir. İnsan haklarına sahip olma ve bu hakları koruma isteği, çok kutuplu bir uluslararası sisteme geçiş sonucu küreselleşmeyle yayılmıştır. Ancak Eski Anayasacılık Anlayışı ile elit bir grubun hazırladığı anayasalar tam olarak halkın beklentilerini sağlayamamaktadır. Halk sürece daha yoğun katılım sağlamaya çalışmaktadır. Bu durum da anayasa yapım süreçlerinin şeffaflaşması, toplumların en azından nihai kararı vermesi ya da siyasi partiler, sivil toplum kuruluşlarıyla sürece müdahale edebilmesiyle olanaklı olmuştur.

Anayasa yapım süreçleri Dünya'da dalgalar halinde yaşanmıştır. Birinci Dalga, modern anayasa yapım sürecinin başlangıcı olarak ele alınan 1780 – 1791 arasında Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Polonya'nın anayasa yapım sürecidir. İkinci dalga 1848 yılında Avrupa'daki devrim süreçlerinde ortaya çıkmıştır. Elliden fazla devletin yer aldığı bu devrimler sonrasında, çoğunda yeni anayasalar yapılmıştır.

Üçüncü olarak, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan ya da yeniden yapılan Polonya ve Çekoslovakya ile Almanya'nın Weimar Anayasası gelmiştir. Dördüncü dalga İkinci Dünya Savaşı sonrasında yenilen Japonya, Almanya ve İtalya'nın Müttefik güçlerinin baskısıyla yaptığı yeni anayasalardır. Beşinci Dalga Fransız ve İngiliz sömürge imparatorluklarının çöküşüyle başlar. Süreç 1940'ta Hindistan ve Pakistan ile başlar, ama 1960'lara kadar hız kazanmaz. Çoğu durumda bu anayasalar sömürge güçlerinin anayasalarını örnek almaktadır. Altıncı dalga, 1970'lerin ortalarından itibaren Portekiz, Yunanistan ve İspanya'daki diktatörlüklerin yıkılması sonrasında yaptıkları yeni anayasalardır. Sonuncu dalga da, 1989'da komünizmin çöküşüyle Doğu ve Merkez Avrupa ülkelerinde yapılan anayasalardır (Elster, 1995: 368).

Tarihsel düzlemde anayasa yapım fikirleri ve sonrasında süreçleri belirli tarihsel olaylar sonucu dalgalar halinde ortaya çıkmıştır. Her bir dalga döneminde siyaseti ve anayasaları etkileyen olaylar farklıdır. Örneğin; üçüncü dalganın yaşandığı Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemle yedinci dalganın yaşandığı komünizm sonrası dönem birbirlerinden farklıdır. Anayasa yapım sürecini koşulların, dönemin siyasi aktörlerinin ve toplumun etkilediği göz önüne alındığında anayasa yapım süreçlerinin de değiştiği görülmektedir. Birinci dalga sırasında yapılan anayasalar Eski Anayasacılık Anlayışı çerçevesinde yapılmış elitist anayasalardır. Ancak değişen dünya düzeni ve küreselleşmenin de katkısıyla artık toplumun da talep ettiği gibi katılımlı anayasa yapım süreçleri yaşanmaya başlamıştır.

2.3. KATILIMLI ANAYASA YAPIM YÖNTEMİ: YENİ ANAYASACILIK ANLAYIŞI

Yazılı anayasaların yapım süreçleri başladığında bunun ancak Eski Anayasacılık Yöntemi ile yapıldığı görülmektedir. Genelde bu anayasaların yapım sürecinde, ya halk tarafından ya da yönetici sınıfı tarafından anayasa metnini hazırlama görevi bu işi yapabileceğine inandıkları bir grup insana verilmiştir. Bu grup kendisine göre anayasayı hazırlamakta ve sonrasında halka veya yönetici sınıfa sunmaktadır. Bu sürecin ardından, eğer yönetici sınıfa anayasa sunulmuşsa onaylanmakta ya da beğenilmemişse anayasayı hazırlayanlar tarafından yeniden düzenlenmektedir. Ama eğer halk tarafından anayasa yapma görevi verilmişse anayasa metni hazırlandıktan sonra son aşamada halka fikri sorulmaktadır. 1787 Birleşik Devletler Anayasası da bu şekildedir. Halkın güvenini

kazanmış bir grup insan tarafından hazırlanmış, ardından halkı temsil eden eyalet kurullarınca kabul edilmiştir. Aynı şekilde 1961 Türkiye Anayasası da Milli Birlik Komitesi'nin koşullarında seçilmiş bir grup insan tarafından hazırlanmış ve halkoyuna sunulmuştur. Genellikle demokratik kabul edilen bu yöntemde, çoğunlukla bütün metnin üzerinde oylama yapılır. Açıktır ki bu oylama “*Evet*” veya “*Hayır*” şansı tanıdığı için sınırlıdır (Blount, Elkins ve Ginsburg, 2008: 364). Aynı zamanda bu referandumda kararlar oy çoğunluğu ile alınmaktadır. Bu da toplumdaki tercihlerin ne yönde olduğu konusunda tam bir bilgi sahibi olunmasına engel olmaktadır. Halk anayasanın hangi kısmından memnun hangi kısmından değil, azınlık olarak toplumda yer alan grupların taleplerinin ne kadarı anayasada yer aldı, anayasada toplumda yaşanabilecek sorunları önleyebiliyor mu vb. sorular tam olarak cevaplanamamaktadır.

Aynı zamanda elitlerin hazırladığı bu anayasalarda bir diğer sorun, elitlerle halkın ne derece yakın olduğudur. Çünkü halka yakınlığı olmayan ve onun sorunlarına hâkim olmayan elitler, toplumun çıkarları yerine başka çıkarlara uygun metin hazırlar. Bu çıkarlar kimi zaman bu elitlerin bireysel çıkarları olur, kimi zaman da yöneticilerin çıkarlarına göre hareket etmiş olurlar. Bazen bu iki çıkar birleşir ve yönetici konumdaki elitler toplumda güçlü bir pozisyonadadır ve toplumu yönlendirme gücünü ellerinde bulundurlar (Öngel, 2014: 24).

Günümüze gelindiğinde bu anayasa yapım yöntemleri ihtiyaçları karşılamamıştır. Toplum siyasal süreçlerin hepsinde yer almak istediği gibi anayasa yapım süreçlerinde de yer almak istemektedir. Bu durum da Eski Anayasacılık Anlayışının yerine toplumun katılımını daha fazla sağlayan Katılımlı Anayasa Yapım Yönteminin kullanılmaya başlamasına neden olmuştur. Toplum, eğer anayasayı yine bir temsilciler grubu yapacaksa bile bu temsilcileri kendi belirlemek, şeffaf bir ortamda süreçten tamamen haberdar olmak ve en nihayetinde son şeklinde yine onaylamayı kendi yapmak istemektedir. Bu da katılımlı anayasa yapım yöntemiyle mümkün olmaktadır. Ancak Eski Anayasacılık Anlayışını savunanlar, bunun mümkün olmadığını, çünkü toplumun her bireyinin görüşünün alınmasının imkânsız olduğunu savunmuşlardır. Fakat teknolojik imkânlarla artık halkın bütün kesimlerinin fikrini öğrenmek mümkündür. Bu da katılımlı anayasa yapım sürecinin tam anlamıyla gerçekleşebileceğini göstermektedir. Zaten bugün dünyadaki birçok anayasa yapım

sürecine toplumun daha aktif katıldığı, birçok devlette bunu sağlayacak mekanizmalar olduğu görülebilmektedir (Gönenç, 2011: 5).

2.3.1. Katılımlı Anayasa Yapma Yönteminin Kullanıldığı Yönetimsel Sistemler

Yönetim şekilleri arasında demokrasi “halkın halk tarafından yönetilmesi” anlamına gelmektedir. İlk olarak Yunan şehir devletlerinde görülen demokrasi, mutlak monarşilerin güç kazanmasıyla etkisini kaybetmiştir. Ancak sonrasında krallar ile burjuvalar arasındaki anlaşmazlıklar sonrasında monarşiler yerini parlamenter yönetimlere bırakmış ve Avrupa’da demokratik yönetimler başlamıştır (Tunç, 2008: 1116). Ancak katılımlı anayasa yöntemi açısından demokratik rejimleri değerlendirildiğinde, katılımlı anayasa yapım yönteminin belirli demokratik sistemlerde daha rahat uygulandığı görülmektedir.

2.3.1.1. Müzakereci Demokrasi Yöntemi

Müzakereci demokrasi yöntemi, isminden de anlaşılacağı üzere devletlerin sorunların çözümünde müzakere yöntemini kullanarak halkın siyasal süreçlere daha aktif katılmasını öneren bir yaklaşımdır. Aslında liberal bir demokrasiyi savunsan da günümüzdeki liberal demokrasi yöntemlerinin yeterli olmadığını savunmaktadır. Halkın belirli şekillerde bir araya gelerek sorunların çözümü için ortak karar alması gerektiğini söylemektedir. Bu sayede azınlık da bu karar alma süreçlerinde yer alabilecek ve fikirlerini savunabilecektir. Elbette ki, müzakereci demokrasi yönteminde tamamen demokratik koşulların sağlanması gerekmektedir. Herkes düşünceleri eşit biçimde ifade etmeli ve karar alınma sürecinde tarafsız ve adil bir yol izlenmelidir.

Müzakereci demokrasi yöntemi için farklı siyaset bilimcilerden kavrama yönelik açıklamalar ve alternatif uygulama yöntemleri bulunmuştur. Bu siyaset bilimcilere ilk örnek olarak Jürgen Habermas gelmektedir. Habermas öncelikle halkı, toplumsal sözleşmenin bir unsuru olarak görmektedir (Tunç, 2008: 1126). Bu düşünceye göre toplumlar bir sözleşmeden ortaya çıkmaktadır. İnsanlar birbirlerine her açıdan ihtiyaç duyan canlılardır ve birlikte yaşamının gereği olarak da birbirleriyle anlaşmak zorundadır. Habermas aynı zamanda liberal ve cumhuriyetçi demokrasileri eleştirmiş ve liberal demokrasiyi halkın siyasal süreçlere katılımı açısından değerlendirirken; Cumhuriyetçi demokrasinin halkın ahlaki değerlerine bağlı kalacağına fazla güvenmesi

açısından incelemiştir (Tunç, 2008: 1127). Habermas'ın modelinde iki farklı yapı mevcuttur. Yasama, yürütme ve yargı güçlerini elinde bulunduran iktidar merkez; dini kuruluşları, üniversiteleri ve sivil toplum gibi unsurları barındıran yapıya ise çevre demiştir (Kocaoğlu, 2017: 34). Habermas bu iki yapının birbirleriyle iletişimde olması gerektiğini, birbirlerini eleştirebilmesi gerektiğini ve yapılan müzakere sonucunda ortak karar alabilmeleri gerektiğini savunmuştur. Müzakereci demokrasi modelini inceleyen diğer siyaset bilimciler ise Graham Smith, Corinne Wales, Sara Evans ve Harry Boyte olmuştur. Smith ve Wales vatandaş jürileri kavramını getirerek, bu jürilerde halkın müzakere sürecine katılmasının sağlanabileceğini savunmuşlardır. Evans ve Boyte ise serbest alanlar modelini öne sürerek, bu alanlarda halkın demokratik biçimde siyasal sürece katılabileceğini savunmuşlardır (Tunç, 2008: 1127).

2.3.1.2. Katılımcı Demokrasi Yöntemi

Günümüzde kullanılan demokrasi yöntemlerinin halkın katılımını yeterince sağlamadığı görülmektedir. Bu bağlamda demokrasinin tam olarak istenen koşullara ulaşabilmesi amacıyla alternatif demokrasi yöntemleri düşünülmeye başlamıştır. Bu açıdan değerlendirilen kavramlardan biri de katılımcı demokrasi yöntemi olmuştur. Katılımcı demokrasi yönteminde, doğrudan demokrasi sürecini kullanılabilecek en yüksek seviyede temsili demokrasi yöntemiyle, katılımın daha çok arttığı biçimde kullanılması gerektiğini söylenir (Yaman, 2018: 136).

Katılımcı demokrasinin öngördüğü yöntem demokratik ilkelerle birlikte, katılımın en üst seviyede yaşandığı, anayasal düzenlemelerle bu katılımı sağlayacak kurumların oluşturulduğu bir siyasal yapıda halkın eşit, özgür ve eleştirel bir şekilde siyasal karar alma süreçlerini aktif katılımıdır. Halk bu şekilde devlet yönetiminde daha fazla yer alabilmekte ve devletler aldıkları kararların meşruiyetini bu yolla kanıtlayabilmektedir. Burada katılımın niteliği hakkında Fatih Turan Yaman, “*Katılım, toplumun tümünü ilgilendiren ve kapsayan bir süreç olmalıdır.*” Demektedir (Yaman, 2018: 139). Katılımlı demokrasi yönteminde halk bütün sürece hâkim olmalıdır. Bu sayede doğru kararlar almak daha kolay olacaktır.

Katılımcı demokrasi yönteminde anayasa yapım sürecinde de halk, sürece aktif olarak katılacak ve üst norm olarak değerlendirilen anayasayı halkın sahiplenmesi daha kolay olacaktır. Kendi yaptığı anayasaya halk daha hâkim olacak ve sonuç olarak

anayasal haklarına daha çok sahip çıkabilecektir. Bu açıdan değerlendirildiğinde katılımcı demokrasi yönteminin aktif olarak kullanıldığı bir sistemde anayasanın meşruiyetini sorgulamak mantıksız olacaktır. Anayasa meşruiyetinin kaynağı olarak egemenliğin sahibi olan halk yer almaktadır.

2.3.1.3. Dijital Demokrasi Yöntemi

Tüm Dünya’da internet kullanımı arttıkça, insanların sosyal medya üzerinde geçirdikleri vakit artmıştır. 1960 – 70’lerde televizyon karşısında, kitap okuyarak, sinemaya gidip film izleyerek vakit geçiren insanlar günümüzde bunların hepsini internet üzerinden yapabilmektedir. Eskiden telefon aracılığıyla uzaktaki sevdikleriyle özlem gideren insanlar artık sosyal medya aracılığıyla her an nerede ve ne yapıyor olduklarını görebiliyorlar. Aynı zamanda internet üzerinden insanlar, kendileri hakkında ya da Dünya’daki ve ülkelerindeki gelişmeler hakkında tüm bilgiye ulaşabiliyor, faturalarını ödüyor, hastaneden randevu alıp, kendileri hakkında açılmış davaları öğrenebiliyorlar. Örneğin; Türkiye’deki e – devlet uygulaması üzerinden insanların tüm bilgiye ulaşabilmeleri sağlanmıştır. Aynı zamanda e – devlet üzerinden bireylerin seçimlerde hangi sandıklarda oy kullanacağı da öğrenilebilmektedir. Bu tarz uygulamalar ile insanların hayatlarının kolaylaşması sağlanmıştır.

Toplumun siyasi süreçlere katılımının önemi bilinmektedir. Katılımın yüksek olduğu yönetimlerde halkın seçtikleri iktidarlara desteği artar, halk ulusal ve uluslararası konularda bilgi sahibi olur ve devletin atması gereken adımlarda devleti destekler. Bireyler siyasi alanda daha fazla sorumluluk alır ve sorumluluklarının gereğini yerine getirmeye çalışırlar. Halkın katılımı bütün demokrasi türleri için istenen bir durumdur. Bu yüzden halkın katılımının en yüksek nasıl sağlanabileceği ile ilgili teoriler üretilir ve alternatif demokratik yöntemler bulunur. Dijital demokrasi de bu kavramlardan biridir. Dijital demokrasi kavramı toplumun siyasi süreçlere katılmasını sağlamak ve bunu arttırmak amacıyla bilgi iletişim teknolojilerinin siyasette de kullanılmasını öneren bir teorik yaklaşımdır (Zengin, 2013: 274).

Toplumun siyasete katılma araçları olarak siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, seçim süreçleri görülmektedir. Dijital demokrasinin sağladığı imkânlarla bu araçların kullanımı da daha rahat olmaktadır. Siyasi partiler, kendileriyle ilgili bütün propagandalarını internet üzerinden yapabilmekte, halkın kendileri hakkındaki

düşüncelerini internetten üzerinden daha kolay öğrenebilmektedir. Seçim öncesi dönemde internet üzerinden yapılan anketlerle hem daha geniş katılım sağlanmakta, bu anketler sonucunda seçim sürecindeki gidişatlarıyla ilgili bilgi alabilmekte ve halkın onaylamadığı politikalarını değiştirebilmektedir. Sivil toplum kuruluşları da internet üzerinden siyasi partilere ve liderlere olan isteklerini ve şikâyetlerini arkalarına daha kalabalık kitleleri olarak yapabilmektedir. Sosyal medya araçları (ki Facebook tamamen özel bir yere sahiptir) kullanılarak yapılan bütün etkinlikler ve bunların ayarlanması, insanlara duyurulması, bu etkinliklerin yapılması ve etkileri anında tüm Dünya'ya duyurulabilmektedir (Güngör, 2014: 76). Seçim süreçlerinde internet üzerinden seçim sonuçları ile ilgili daha hızlı bilgi alınabilmekte, şayet seçimler internet üzerinden yapılırsa seçim maliyetlerini de düşürmektedir. Dijital demokrasi yöntemi şu anda bazı ülkelerde kullanılmaya başlamıştır. Bazı aksaklıkları olsa da kullanımı gittikçe artan ve siyasette aktif olarak kullanılmaya devam eden bir yöntemdir.

2.3.2. Anayasa Yapım Süreci Aşamaları

Demokratik yönetimlerin olduğu ülkelerde anayasa yapım süreçleri çeşitli aşamalardan geçer. Her ülkede farklı koşullarda anayasaların yapımına karar verilse de bu karar sonucunda ortaya çıkacak anayasanın hazırlanması bir günde olmamaktadır. Hepsinde belirli hazırlık aşamaları vardır. Anayasayı yapmakla yükümlü komisyonlar, öncelikle halkın beklentilerini öğrenir, bu beklentilere göre yapılabilecek en doğru anayasayı yapmak için bir süre araştırma yapar, sonrasında ortaya çıkan metin yine halkın önüne çıkarılır ve halk yine son kararı verir. Bu hazırlığı yapacak komisyonun belirlenmesi bile, demokratik yönetimlerde anayasa yapım sürecinde halk tarafından bu komisyonun üyelerinin seçilmesi ile başlar. Farklı devletlerde farklı anayasa yapım aşamaları yaşansa bile, genel anlamda bir sınırlama yapıldığında süreç; anayasa yapımına karar verilmesi ile başlar, halkın süreç hakkında bilgilendirilmesi, sivil toplum kuruluşlarının etkinliğinin artması, meclis aşaması ile devam eder, en sonunda halkın oylaması ile kabul edilir ve yürürlüğe girer. Bu açıdan her uzman süreci incelerken temel olarak, anayasa yapımına karar verilmesi, halkın anayasa yapım süreci konusunda bilgilendirilmesi, meclis aşaması ve kabulü ile yürürlüğe girmesi şeklinde başlıklara ayırmaktadırlar (Gönenç, 2011: 16). Ancak halkın bireyler bazında, aktif katılımından söz edildiğinde bu aşamalara sivil toplum kuruluşlarının etkisini ve bu sürece destek

olacak anayasal kurumların varlığını da eklemek gerekmektedir. Çünkü toplumsal açıdan değerlendirildiğinde, bu yolla demokratik ve katılımın yoğun olduğu anayasaların hazırlanması daha mümkün görünmektedir.

2.3.2.1. Anayasa Yapımına Karar Verilmesi

Devletlerin anayasa yapım sürecine başlamaları, bu konuda bir ihtiyacın olduğunu görmeleridir. Devletlerin bu konudaki ihtiyaçları, önceki anayasalarının bazı sorunların çözümünde yeterli gelmemesi üzerine başlamaktadır. Genel sebep olarak bu sorunun akabinde aynı zamanda, başka devletler ya da uluslararası örgütler tarafından yeni anayasa yapılması tavsiyesi de yaşanmaktadır. Örneğin; Türkiye, Avrupa Birliği üyeliğine aday devletlerden biridir. Ancak siyasal, ekonomik, toplumsal açıdan Avrupa Birliği kriterlerinden uzaktır. Bu yüzden Avrupa Birliği'nin özellikle bazı konularda Türkiye'ye 1982 Anayasası'nda değişikliğe gitmesi gerektiği tavsiyesi verdiği gözlemlenmektedir. Zaten Avrupa Birliği üyelik sürecinde başka devletler için de bu şekilde tavsiyeler verdiği görülmektedir.

Başka devletlerden anayasa değişikliği önerisi gelebileceği gibi, asıl anayasa değişikliği önerisi halktan ya da Meclis'teki siyasi parti gruplarından da gelebilmektedir. Halk anayasa değişikliği talebini sivil toplum kuruluşları, internet ya da siyasi partilerin bölgesel yapılanmaları aracılığıyla iletebilmektedir. Bundan sonraki süreçte, halkın talebini dikkate alan siyasi partiler bu konuda halkın net kaygısını öğrenebilmek adına çeşitli anketlerle ya da kamuoyu yoklamaları ile net bilgi alabilmektedir. Meclis'teki siyasi partilerden yeni anayasa için böyle bir talep gelmesi durumunda ise özellikle iktidar partisi bu konuyu değerlendirir ve yine halkın yeni anayasa yapımı hakkındaki düşüncelerini, eski anayasadan memnun olup olmadıklarını öğrenmeye çalışır. Bunun sonucunda da eğer halk eski anayasadan memnun değilse anayasa yapım sürecine başlanır. Örneğin; Türkiye'deki 1982 Anayasası için böyle bir memnuniyetsizlik vardır. Bunun üzerine devlet yeni anayasa için bir komisyon oluşturdu. Bu sürecin başlama nedenlerinden biri de demokratik olmayan 1982 Anayasası, yapılan değişikliklere rağmen, 1980 Darbe yönetiminin, baskıcı tavrını devam ettirmekte ve bu yüzden de toplumun taleplerine cevap veremeyen yapısal bir düzeni korumaktadır (Kentel, Köker ve Genç, 2011-2012: 3). Sonuç olarak 1982 Anayasası'nda bu dönem on sekiz madde üzerinde değişiklik yapılmıştır.

2.3.2.2. Halkın Anayasa Yapım Süreci Konusunda Bilgilendirilmesi

Demokratik yönetimlerde halkın katılımı esas alınmaktadır. Bu bağlamda anayasa yapım süreçlerini de sadece hukuki süreçler olarak düşünmemek gerekir. Elbette ki yasaların üstünde yer alan bir metindir. Ancak devlet yönetiminin nasıl olması gerektiği ya da anayasaya sahip olan halkın hangi haklara sahip olduğu, seçimlerin nasıl yapılacağı, siyasi partilere verilen özgürlükler, iktidarın Meclis'teki hakları ve sorumlulukları gibi siyasal ve toplumsal konulara da cevap veren bir belgedir. Bu yönüyle anayasa yapım süreçleri hem toplumsal hem de siyasal izler taşır.

Siyasal ve toplumsal konularda bu kadar fazla içeriğe sahip olan bir belgenin yapım sürecinde halkın merkezde yer alması olması gerektir. Bu yüzden anayasa yapımına karar verildiği andan itibaren anayasa yapım sürecinde takvimin nasıl olacağı, halkın hangi bölümde katılım sağlayacağı gibi temel bilgiler verilmelidir. Ancak tam anlamıyla demokratik bir süreçten bahsedildiğinde halkın anayasanın içeriği konusunda da bilgi sahibi olması gerekir (Gönenç, 2011: 17). Bu konuda sorumluluğun çoğu, anayasa yapımına ilk başlangıçta karar veren organlardır. Ülkemizde bu görev TBMM'ye düşmektedir. Özellikle siyasi partilerin bu halkı sürece dâhil etme konusundaki icraatları oldukça önemlidir. Eğer siyasi partiler halkı sürece dâhil etme konusunda kararlı bir duruş sergilerlerse, bundan sonraki aşama hangi araçların kullanılacağı olmaktadır. Bu konuda da özellikle günümüz koşulları oldukça elverişlidir. İnternet kullanımının artmasıyla insanlar bütün bilgilere ulaşım sağlayabilmektedir. Anayasa yapım sürecinde de internet üzerinden böyle bir bilgilendirme yapmak mümkündür. Aynı zamanda siyasi partiler tarafından sürecin medya üzerinden de yayımlanması mümkündür. Bu sayede toplum her şekilde süreç hakkında bilgi sahibi olabilir.

Halkın anayasa yapım sürecine katılımı hakkında söylenebilecek en önemli şeylerden biri de, bu durumun anayasaya verdiği meşruiyettir. Eğer halk anayasa yapım sürecine daha fazla katılırsa, anayasaya daha çok bağlılık duyarlar. Eğer anayasa yapım sürecine katılımları sadece gösteriş için olursa, ne anayasayı ne de anayasa yapım sürecini tam olarak anlayamazlar. Hatta bu konuda bir örnek olarak, Güney Afrika halkı yaptığı anayasa ile o kadar gurur duymaktadır ki Güney Afrikalı bir yetkili halkın cep

boyutlarında bir anayasayı yolculuklarında dahi taşıdıklarını ifade eder (Galli ve Ghai, 2006: 14).

2.3.2.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sürece Katkısı

Anayasa yapım sürecine toplumun her kesiminin aktif katılımı oldukça önemlidir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşları da oldukça önemli olmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, belirli bir amaç için bir araya gelmiş, üyeliğinin gönüllülük esasına dayandığı, tamamıyla toplumun iyiliği için çabalayan insan topluluklarıdır. Yeşilay, AKUT, Tema, Greenpeace, UNICEF vs. gibi kuruluşlar ulusal veya uluslararası alanda çalışmalarını yürütmektedir. Bu çalışmaları yürütürken aynı zamanda, amaçları için lobicilik faaliyetleri yürütmekte ve hem devleti hem de bireyleri ikna etmeye çalışmaktadırlar. Sivil toplum kuruluşlarının zaman zaman siyasal süreçlerde de aktif rol aldığı görülür. Kendi kuruluş amaçlarını ya da toplumu ilgilendirecek konularda toplumsal bilinci uyandırmaya çalışırlar.

Sivil toplum kuruluşlarının anayasa yapım sürecinde bulunabilmesi ve anayasanın toplumun elinden çıkması için, devleti yönetenlerin süreci şeffaflaştıracak ve halkın güvenini sağlayacak koşullar yaratması ve aynı zamanda aralarında problemler bulunan sivil toplum kuruluşlarının bile uzlaşmacı bir tavır alması gerekmektedir (Kentel, Köker ve Genç, 2011-2012: 19).

2.3.2.4. Meclis Aşaması

Anayasa yapım sürecinde belki de en önemli aşamalardan biri, meclis aşamasıdır. Çünkü bütün anayasa yapım süreçlerinde bir meclis bütün anayasal süreci idare etmiş ve anayasayı hazırlamıştır. Bu meclislerin belirlenmesi esnasında farklı yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; ilk dönem anayasalarında bu meclislerin belirli kişiler tarafından oluşturulduğunu görmek mümkündür. Çoğunlukla anayasa konusunda uzmanlığı olduğu düşünülen kişiler, o devletin iktidar sahipleri tarafından bu meclislere seçilmiştir. Ancak anayasa yapım süreçleri değiştikçe bu yöntem geçerliliğini kaybetmiştir. Günümüzde demokratik rejimlerin artmasıyla, bu meclislerin belirlenmesinde toplum daha fazla yer almaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının, siyasi partilerin katkısıyla bu meclislerin seçimi daha toplumsal bir durum kazanmıştır. İlk dönem anayasaları hazırlanırken oluşturulan elitist meclislerin

yerini, toplumun her kesiminden seçimle belirlenen kişiler almıştır. Aynı zamanda seçimle belirlenen bu kişilerin anayasa yapım sürecinde uzlaşmacı ve oydaşmacı üslup benimsemeleri gerekmektedir (Öngel, 2014: 68). Anayasayı yapan meclisi oluşturan kişiler, yasama organındaki siyasi parti temsilcilerinden farklı bir göreve sahiptirler ve buna uygun davranmalıdırlar. Sadece bireysel ya da ait oldukları grupların değil, tüm toplumun iyiliği için hareket etmelidirler (Gönenç, 2011: 21).

Anayasa yapım sürecinde meclis aşaması konusunda bir diğer nokta da, anayasayı yapan meclisin süreci nasıl yürüttüğüdür. Anayasayı yapan meclis, anayasayı hazırlarken süreci kapalı kapılar arkasında sürdürmemelidir. Demokratik anayasa yapım süreçlerinde toplumun katılımı esas alınır ve Meclis, yaptığı hazırlıklara ve sürecin nasıl ilerlediği ile ilgili güvenilir ve gerekli bilgiyi düzenli olarak halk ile paylaşmalıdır (Bilgen ve ark, 2013: 29). Bu şekilde sürecin daha şeffaf olması sağlanır.

Anayasa yapım sürecinin meclis aşamasının dikkati çeken bir diğer unsuru da, sürecin hazırlık aşaması bittikten sonra ortaya çıkan belgede yaşanan uzlaşıdır. Bu süreçte, anayasayı hazırlayan Meclis'in hangi şartlarda anayasayı hazırladığı, Meclis'te anayasayı onaylamaların ne koşullarda yapıldığı, adil ve tarafsız bir onaylama süreci yaşayıp yaşamadıkları oldukça önemlidir. Çünkü demokratik anayasa yapım süreçlerinde tarafların birbirlerini eleştirebildikleri, her konunun dikkatlice incelendiği, toplumdaki bütün grupların çıkarlarının korunduğu bir oylama yaşanmalıdır. Aksi halde demokratik bir anayasadan söz etmek mümkün olmamaktadır. Bu konuda Dr. Levent Gönenç, *“Nihai metin anayasa yapımına katılan aktörlerin uzlaşması sonucu mu ortaya çıkmıştır, yoksa güçlü ve baskın gruplar tarafından güçsüz olanlara dayatılmış mıdır?”* sorusunu yöneltmektedir (Gönenç, 2011: 24). Gerçekten de bu soru oldukça önemli bir durumdan bahsetmektedir. Çünkü her ülkede baskın olan gruplar mevcuttur. Bu gruplar; etnik kimlikler, dini sebepler, politik düşünce vb. sebeplerle ortaya çıkmakta ve bazı devletlerde keskin ayrılıklara sebep olmaktadır. Bu sebeple Meclis aşaması sürecinde grupların birbirlerine üstünlük kuramadıkları, eşit temsil hakkına sahip oldukları bir durum yaratılmalıdır ki, ortaya çıkacak anayasa devletin içindeki her grubu tatmin edecek özellikler ortaya çıkarsın ve toplum anayasayı kabullensin.

2.3.2.5. Anayasanın Kabulü ve Yürürlüğe Girmesi

Anayasa yapım süreci Meclis tarafından tamamlandıktan sonra önce anayasayı hazırlayan Meclis tarafından onaylanması süreci başlar. Çoğunlukla kabul etmedikleri birkaç madde olsa da, hazırlayan Meclis anayasayı onaylar. İlk dönem anayasalarında süreç ya burada son bulur, ya da iktidardaki kişilerin de onayına sunulur. Eğer iktidar kabul ederse anayasa yürürlüğe girer ve halka duyurulur. Demokratik anayasa yapım süreçlerinde ise, hazırlayan Meclis'in anayasayı kendi aralarında kabul etmesinden sonra genel uygulama anayasayı bir referandum ile halkoyuna sunmaktır. Burada genelde anayasayı kabulün son aşaması olarak görülen referandumda anayasa bir bütün olarak oylanır. Halktan bu anayasaya “Evet” veya “Hayır” demesi beklenir. Yani anayasa hazırlandığında farklı birçok konu aynı seçimde halka sunulacak ve anayasayla olumlu ya da olumsuz düşünceleri olan halkın “evet” – “hayır” arasında kalmasına sebep olacaktır (Öngel, 2014: 106). Halk da anayasayı bir bütün olarak onaylamak ya da onaylamamak zorunda bırakılmış olacaktır. Böyle yapılan oylamalarda da genelde halk anayasanın içeriği konusunda tam bir bilgi sahibi olmadan anayasayı değerlendirir. Sürece aktif olarak katılsa bile anayasadaki her bir bölümü değerlendirme fırsatı bulamaz.

Ancak yeni anayasa yapım süreçlerinde halkın her aşamaya ayrı katılımı sağlanarak anayasanın içeriği konusunda bilgi sahibi olması sağlanabilir. Ardından yapılacak referandum sürecinde, anayasanın madde madde olmasa bile bölümler halinde oylaması yapılabilir. Bu sayede halkın hangi bölümlerden memnun olmadığı ve hangi grupların taleplerinin yeterince dikkate alınmadığı öğrenilebilir. Bu yolla hazırlanan bir anayasa halk tarafından oldukça sahiplenilecek bir yapıya sahip olacaktır.

2.3.3. Anayasa Yapım Sürecine Halkın Katılımı

Anayasa yapım sürecinde halkın katılımını sağlamak, anayasanın meşruiyeti ve demokrasi açısından oldukça önemlidir. Bu yüzden günümüzde bu durumu sağlamak amacıyla çeşitli anayasa yapım süreci denemeleri yapılmaktadır. Teknolojinin ve küreselleşmenin sayesinde toplumu sürecin içinde aktif olarak görebilmek mümkün olmaktadır. Ancak bu konuyla ilgili olarak siyaset bilimciler arasında, mümkün olması açısından iki farklı yöntem göze çarpmaktadır: Halkın anayasa yapım sürecine doğrudan katılımı ve dolaylı yoldan sürece katılımı (Öngel, 2014: 44).

2.3.3.1. Doğrudan Anayasa Yapım Sürecine Katılımı

Anayasa yapım süreçlerinde halkın katılımı birçok yerde belirtilmiştir. Ancak halkın bu sürece nasıl katılım sağlayacağı konusunda tereddütler vardır. Konunun uzmanı olan birçok kişi tarafından farklı yöntemler önerilmektedir. Bunların en bilineni halkın doğrudan ya da dolaylı olarak sürece katılımını sağlamaktır.

Anayasa yapım sürecine doğrudan halkın katılması genelde halkın sürecin sonunda bir referandumla katılması olarak görülmektedir. Bu katılım şekli, bazı sorunları da içinde barındırmaktadır. Bu sorunlar; halkın sürecin en sonunda anayasadan haberdar olması, halkın anayasanın içeriği hakkında pek fazla bilgiye sahip olmaması, anayasanın sürecin en sonunda bir bütün olarak değerlendirilmesi, süreç sonunda halkın anayasayı tam olarak sahiplenememesi, ortaya çıkan anayasadan halkın içindeki bazı grupların memnun olmaması, halkın anayasada yer alan hakları konusunda bilgi sahibi olmaması ve bu hakları sahiplenmemesi, anayasayı hazırlayan Meclis'teki kişilerin taleplerinin anayasada daha fazla yer bulması, anayasanın bireyi değil devleti önemseyen bir yapıya sahip olması şeklindedir.

Bu sebeple, günümüzde halkın daha fazla katılım sağlamasının yolları aranmaya başlamıştır. Bunun için ilk öneri olarak, halkın anayasayı hazırlayacak Meclis'i seçmesi gelmektedir. Bu sayede gerçekten halkın temsilcileri Kurucu Meclis'te yer almış olmaktadır. Ardından halkın anayasadan beklentilerini öğrenmek adına halkın talepleri istenebilir. Bu da günümüzde teknoloji sayesinde internet üzerinden oldukça kolay olmaktadır. Bir diğer halkın taleplerini öğrenme yolu da sivil toplum kuruluşlarından geçmektedir. Sivil toplum kuruluşları bünyesinde ciddi kalabalıklara ulaşabilen insanları barındırır. Bu da kitlelere ulaşmayı kolaylaştırır. Bir diğer talepleri öğrenme yolu ise, siyasi partilerden geçmektedir. Siyasi partilerin bölgesel yapılanmalarından toplanan bilgiler, farklı görüşteki insanların taleplerini de daha net ortaya koymaktır. Bir diğer halkın taleplerini öğrenme yolu ise, bireysel olarak halkın iktidara ulaşabilme kolaylığı ile sağlanır. Eğer iktidardaki parti düzenli olarak anket, kamuoyu yoklaması gibi yollarla halkın taleplerini öğrenirse, bu bilgiler anayasa yapım sürecinde de oldukça yardımcı olacaktır.

Halkın anayasal talep ve beklentilerini öğrendikten sonra bir diğer aşama da anayasanın hazırlanması sürecidir. Bu süreçte, oluşturulan Meclis anayasayı hazırlar.

Ancak bu aşamada da halkın katılımını sağlamak mümkündür. Anayasa yapım süreçlerinde, anayasa uzmanı kişilerin anayasayı yapacak Meclis'te yer almaları gerekir. Bu sayede hem doğru bir anayasa hazırlanmış olur, hem de bu kişilerin yardımıyla anayasal süreç ve hazırlanan maddeler halk tarafından anlaşılacak şekle getirilmiş olur. Çünkü anayasalar siyasal, toplumsal ve hukuki metinlerdir ve bazen alanda çalışmamış insanlar için kullanılan dil teorik olabilir. Bu da anayasanın zor anlaşılmasına sebebiyet verebilir. Bu açıdan her alanda konunun uzmanları tarafından sürece danışmanlık yapılması ve halka aktarılması önem taşır.

Son aşamada da referanduma götürülen anayasa her bir bölüm ayrı kısımda durmak üzere, bölüm olarak anayasanın oylaması yapılabilir. Bu sayede her bir bölüm üzerinde halkın tam bir kontrolü mümkün olur.

Örnek teşkil edebilecek bir anayasa yapım süreci açısından; Nikaragua'daki anayasa yapım süreci dikkat çekicidir. 1985 – 1987 arasındaki Ulusal Kurucu Meclis ve Anayasa Komisyonlarının yaptığı icraatlar oldukça önemlidir. Çeşitli grupları temsilen ülkedeki örgütler sürece dâhil oldu. İlk taslağı 150.000 adet dağıtıldı ve üzerine konuşmalar yapıldı. Muhalif parti temsilcileri de aleyhteki görüşleri televizyon üzerinden ifade etti. Yoğun bir katılımı ülke içinde toplantılar gerçekleştirildi. Taslağa yazılı ve sözlü olarak geri dönüşler alındı (Gönenç, 2011: 12).

2.3.3.1.1. Vatandaş Meclisleri (Kum Saati Modeli)

Anayasa yapım süreçleri her devlette farklı şekillerde sürdürülür. Eski Anayasacılık Anlayışına sahip devletler için anayasa yapım süreci biraz daha basit olmuştur. Çünkü anayasa yapımını talep edenlerin tek bir ortak çıkarı vardır ve bu ortak çıkar üzerinden anayasa yapılır. Ortaya çıkan anayasa, anayasayı talep eden ve anayasayı hazırlayan gruplar ve kişiler için tatmin edicidir. Ancak mesele demokratik yöntemlerle ve katılımlı biçimde anayasa yapımına geldiğinde durum biraz daha karışır. Çünkü demokratik yöntemlerde anayasanın geçerli olduğu devletin halkının da anayasa konusunda söz söyleme hakkı doğar. Bu da anayasayı yaparken bütün bir toplumun süreci takip etmesi ve sürece müdahalede bulunması anlamına gelir. Hatta bir de katılımlı anayasa yapım yöntemi tercih ediliyorsa, halkın belirli bir kısmının değil, bütün halkın sürece katılımı ve uzlaşıdan ortaya çıkan bir belge haline dönüşmesi gerekir. Peki, katılımlı bir anayasa yapım sürecinde halk sürece nasıl dâhil olur, hangi

aşamalarda bilgilendirme yapılır, hangi yöntemler kullanılır, anayasa gibi bir belgenin hazırlanması esnasında katılması mecburi olan uzmanlardan hangi aşamalarda yararlanılır, son olarak anayasanın onay süreci nasıl sürdürülür gibi sorular anayasa yapım sürecindeki en temel konulardır. Bu konuda Dr. Levent Gönenç'in, benzetmeyi Jon Elster' den aldığı "*Kum Saati Modeli*" ön plana çıkar.

Bu modelde iki nokta göze çarpmaktadır. İlki, anayasa yapım sürecinde halkın parça parça bilgilendirilmesi ve sürecin her aşamasında halkın katılımının sağlanmasıdır. Diğeri de, anayasa yapım sürecinin görüntüsünün kum saatini andırmasıdır. Anayasa yapım sürecine katılımın en fazla olduğu bölümde; halka anayasadan ne bekledikleri sorulacak ve halk istek ve beklentilerini anayasayı yapacak Meclis'e iletacaktır. Kum saatinin ince olan kumun aktığı kısma gelindiğinde; Anayasayı yapacak Meclis devreye girecek, burada uzmanların da yer aldığı Meclis'te halkın talep ve istekleri Anayasa metni halini alacaktır.

Anayasanın Meclis'te onaylanmasından sonra, yeniden kum saatinin geniş kısmına gelinecek ve halk tekrar ortaya çıkacak ve Anayasa metnini bölümler halinde onaylayacaktır (Gönenç, 2011: 11).

Anayasanın kum saatine benzer bir şekilde sürdürülmesinin ilk bölümünde halkın taleplerinin öğrenilmesi kısmı vardır. Bundan sonraki aşamada kum saati daraldıkça Meclis aşamasına gelinmektedir. Demokratik yönetimlerde bu zamana kadar yapılan uygulamaların çoğunda Meclis'in kimlerden oluşacağına genelde Parlamentolar karar vermektedir ya da halk elitlerden oluşan bir grup içinden Meclis'in üyelerini belirlemektedir. Ancak son dönemlerde bu konuyla ilgili olarak halkın içinden gelen kişilerin oluşturduğu Meclisler de söz konusu olmaktadır. Elbette ki, uzmanlardan da yardım alınan bu süreçte halk anayasayı yapacak komisyona kendi içinden karar vermeye başlamıştır. Bu tarz Meclislere "*Vatandaş Meclisleri*" denilmeye başlanmıştır.

Vatandaş Meclisleri, müzakereci ve katılımcı demokrasi gibi yönetsel sistemlerde de kullanılmaya başlamış bir modeldir. Ancak Vatandaş Meclisleri 'nin uygulanma biçimleri özellikle yeni yapılan anayasaların süreçlerinde görülmektedir. Anayasa yapım sürecine karar verildikten sonra, anayasayı hazırlayacak bir Meclis'in belirlenmesi gereklidir. Bu aşamada, halktan anayasayı yapacak Meclis'e girmek üzere bölgesel belirli gruplar ortaya çıkar. Bu gruplar arasından yine temel anayasayı

biçimlendirecek bir Meclis'i halk seçer. Ardından Meclis'in içine danışma kurulu olarak bir uzmanlar komitesi belirlenir. Bu komite anayasayı yapacak Meclis'e danışmanlık hizmeti verir. Ardından anayasayı hazırlayacak Meclis'e giden kişilerin bulundukları gruplar bölgesel olarak halktan talep ve beklentilerini öğrenirler. Aynı zamanda sivil toplum kuruluşları, siyasi partiler, medya, üniversiteler gibi kurumlardan sürece katkı sağlayacak yardımlar gelir. Sürecin adil olması adına talep ve beklentilerin olumlu ya da olumsuz yönleri tartışılır. Sonunda ortaya net biçimde çıkan topluma yararlı talep ve beklentilerin asıl Meclis'e bildirilmesiyle tamamen tarafsız biçimde bir anayasa hazırlığı başlamış olur. Vatandaş Meclisleri yönteminin uygulanma şekilleri incelendiğinde; 2004'te Kanada'ya ait Britanya Kolombiya'sı eyaletinde, 2006 – 2007'de Kanada'ya ait Ontario eyaletinde, 2006'da Hollanda'da örneklerine rastlanmıştır.

Farklılığı ve katılımı sağlamak için halktan rastgele seçilen kişiler Vatandaş Meclisleri 'ne seçim yasalarında yapılacak değişikliği düzenlemek üzere davet edilmişlerdir. Daveti kabul edip Meclis'e gelen bu kişiler konu hakkında eğitimler alıp, önerilerini yetkililere bildirmişlerdir (Gönenç, 2011: 10).

2.3.3.2. Dolaylı Yoldan Anayasa Yapım Sürecine Katılımı

Her devletin anayasa yapım süreci farklı ilerlemektedir. Kimi devletler anayasanın meşruluğunu da arttıracak olan doğrudan katılım yöntemlerini tercih ederken, kimi devletler de halkın sürece dolaylı katılımının da yeterliği olacağı görüşündedir. Anayasa yapım sürecine halkın dolaylı katılımının yeterli olacağını düşünmelerinin sebebi de çoğunlukla anayasaların hukuki ve siyasi dil içeren bir yapıya sahip olmalarıdır. Bu yüzden halkın anayasanın içeriği ya da nasıl hazırlanması gerektiği konusunda yeterince bilgi sahibi olmadığını düşünmeleridir. Onlara göre, anayasa konusunda bilgisi olan seçkinlerin bu süreci yürütmeleri gerekmektedir. Halkın katılımı anayasa yapım süreci bittikten sonra da sağlanabilir.

Halkın anayasa yapım sürecine dolaylı olarak katılmasını sağlayan bazı yöntemler mevcuttur. Bunlardan biri, halkın sadece anayasayı yapacak Meclis'i seçmesidir. Bu Meclis'i halk tamamen dışarıdan ya da Parlamento içerisinden halkı temsil etmek üzere seçebilmektedir. Ancak bu şekilde oluşmuş Meclisler 'in görev yaptığı örnekler incelendiğinde siyasi partilerin bu Meclisler 'deki etkileri

görülmektedir (Gönenç, 2011: 11). Bir diğeri ise, halkın Meclis'in seçilmesi kısmına hiç dâhil olmayıp sadece anayasa hazırlandıktan sonra referandumda anayasayı oylaması şeklindedir. Bu şekilde yapılan anayasalarda genellikle anayasa metni halkın karşısına bir bütün olarak çıkar ve halkın bütün metni “*Evet*” ya da “*Hayır*” diyerek oylaması gerekir. Bir diğeri de, halkın hem Meclis'e karar verip hem de en son oylama yapması şeklindedir. Bu yöntemde diğerlerine oranla halk sürece daha dâhil olur. Ama bu yöntemde de halk içerik hakkında tam bir bilgi sahibi değildir. Halk taleplerini tam olarak iletememiştir, sürecin nasıl ilerlediği konusunda bilgi sahibi değildir ve yine metni bir bütün olarak değerlendirerek oylama yapar.

Bütün halkın anayasa yapım sürecine dolaylı olarak katıldığı yöntemler incelendiğinde aslında günümüz koşulları için yeterli olmadıkları görülmektedir. Halkın sürece sınırlı katılımını sağlayan bu yöntemler sonucu ortaya çıkan anayasa, toplumu tam olarak tatmin edememektedir. Günümüzde halkın, anayasa yapımı süreçlerine, temsilci kavramı olmadan katılmasını daha doğru bulan uzmanlar tarafından geliştirilmiş sistemler bulunmaktadır (Öngel, 2014: 45).

2.3.4. Anayasaların Anayasal Kurumlarca Desteklenmesi

Anayasaların meşruiyetini arttırmak istendiğinde yapılması gereken demokratik yöntemlerle, toplumun her kesiminin katıldığı bir anayasa yapım sürecinin yaşanmasıdır. Toplumun anayasa yapım sürecine katılımı elbette ki oldukça önemlidir. Ama demokratik koşulların olmadığı bir anayasa yapım sürecinde, toplumun katılımı da önemini kaybeder. Çünkü demokratik olmayan yöntemlerde halkın talepleri ne yönde olursa olsun toplumda baskın olan tarafın ya da toplumda ekonomik ve siyasi gücü elinde bulunduranların çıkarlarını korumak için sürece müdahale edebilmeleri daha kolay olur. Bu da başından beri istenen anayasanın meşruiyetini, zedeleyen bir duruma sebep olur. Bu açıdan en azından, hem devletteki demokrasiye sekteye uğratmamak hem de bundan sonraki anayasa yapım süreçlerinin demokratik yönünü korumak adına bazı kurumların anayasalarca korunması, aynı şekilde bu kurumların da hem anayasayı, hem toplumu, hem de olası bir anayasa yapım sürecinde sürecin demokratik yönünü koruyabilmesi gerekmektedir.

Anayasayı koruyabilecek ve anayasalarca korunma altında olan bu kurumlara örnek olarak; Sayıştay, Hâkimler ve Savcılar Kurulu, Yüksek Seçim Kurulu, Anayasa

Mahkemeleri, Yargıtay vb. kurumları saymak mümkündür. Bu kurumlar süreci yakın biçimde gözlemleyip, herhangi bir demokrasiye aykırı bir durumda uyarıda bulunabilirler. Özellikle Yüksek Seçim Kurulu ve Anayasa Mahkemesi'ne anayasa yapım süreci boyunca oldukça iş düşmektedir (Yıldız, 2010: 102). Aynı zamanda siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları da sürecin demokratik yöntemlerle ilerlemesi konusunda yardımcı olabilirler. Bu şekilde sağlıklı bir anayasa yapım süreci yaşamak mümkün olacaktır.

2.3.5. Katılımlı Anayasa Yapımı Hakkındaki Görüşler

Anayasa yapım sürecinin nasıl ilerlemesi gerektiği hususunda, hem devletlerin hem anayasa konusundaki uzmanların farklı görüşleri bulunmaktadır. Kimisi anayasa yapım sürecinde halkın kısmi katılımının yeterli olacağı görüşünü savunurken, kimisi de halkın tam katılımının demokratik bir anayasa yapım süreci açısından gerekli olduğunu savunmaktadır. Bu açıdan her iki görüşü savunanlarından da tezlerini öğrenmek sürecin nasıl ilerlemesi gerektiğini öğrenmek açısından oldukça önemlidir.

2.3.5.1. Katılımlı Anayasa Yapımına Karşı Çıkan Görüşler

Katılımlı anayasa yapım sürecini destekleyen kişiler olduğu kadar, bu yöntemi olumsuz bulanlar da vardır. Bu yöntemin olumsuz yönlerini bulan tarafların tezleri incelendiğinde; ilk olarak, katılımlı anayasa yapım sürecinin oldukça uzun bir süre alacağıdır. Sürecin tümünde halkın katılımını sağlamanın diğer yollarla yapılan anayasalardan daha çok vakit alacağı, bu sebeple yöntemin sorunların çözümünde geç kalacağıdır. Bir diğer eleştiri ise, bu kadar çok kişinin katılımının olacağı bir anayasa yapım sürecinde uzlaşının daha zor olacağıdır. Yine elitlerin ve siyasetçilerin sürece müdahale edeceği ve yine sonunda onların istediklerinin olacağı inancı vardır. Yapılan eleştirilerden bir diğeri ise sürece katılan herkesin taleplerini gerçekleştirme çabası sebebiyle metnin uzun olma ihtimalidir. Bu eleştiride, anayasaların da birer toplumsal sözleşme olduğu ve katılan bütün kesimlerin kendini güvenceye almak adına metni ayrıntılı hale getirecekleri söylenmektedir (Gönenç, 2011: 7). Aynı zamanda ayrıntılı hale gelen bu anayasanın içeriğinin çelişkilerle dolu olacağını da eklemektedirler. Onlara göre zaten halkın seçtiği Parlamento içinden bir Meclis belirlenip, bu Meclis'in anayasayı yapması hem zamandan hem ekonomiden tasarruf anlamına gelecektir.

2.3.5.2. Katılımlı Anayasa Yapımını Destekleyen Görüşler

Katılımlı anayasa yapım süreci, özellikle 20. yüzyıldan sonra devletlerin kendi meşruiyetlerini arttırmak için kabul ettiği; bireysel düzeyde de toplumdaki bireylerin anayasal haklarından haberdar olmak, talep ve beklentilerinin anayasa tarafından koruma altına alınmasını sağlamak için kullanılmasını istedikleri bir anayasa yapım yöntemidir (Yıldız, 2010: 51). Bu yöntemin ortaya çıkışıyla birlikte, yöntemin olası zarar ve faydaları üzerine farklı kişi ve kurumlarca değerlendirmeler yapılmıştır. Bu yöntemi kullanan bazı devletlerde görülen olumlu sonuçlar, devletleri bu yöntemi kullanmaya teşvik etmektedir. Teknolojinin ve özellikle bilgi iletişim teknolojilerinin katkısıyla anayasa yapım süreçlerinin nasıl ilerlediğini artık tüm Dünya gözlemleyebilmektedir. Bu da olumlu ya da olumsuz fikirlerin ortaya çıkma hızını arttırmıştır. Anayasa yapım sürecinin yoğun katılımı ile yapılmasını olumlu gören uzmanlar ve devletler, bu yöntemin siyasal sistemlere yapacağı katkıları sıralamışlardır.

Uzmanların görüşlerine göre, katılımlı anayasa yapım sürecinin katkılarından ilki etnik, dini ya da politik herhangi bir sebeple gruplara bölünmüş toplumlarda anayasa yapım sürecinin bu grupların bir araya gelmesini sağlayacağı ve bu şekilde bu bölünmenin ortadan kalkacağıdır. Bir diğer katkı ise, hiçbir devletin, bu yöntemle anayasasını hazırlamış bir devletin ve yönetimin meşruiyetini sorgulayamayacağıdır. Aynı zamanda bu yöntemin sağlayacağı bir diğer katkı olarak, bu yöntemle yapılmış bir anayasaya sahip bir devletin anayasasının oldukça güçlü bir yapıya sahip olacağıdır. The International Institute for Democracy and Electoral Assistance ‘in yapmış olduğu araştırmaya göre, 12 ülkenin katıldığı araştırmanın sonucunda katılımlı anayasa sürecini yaşayan devletlerin insan hakları yönünden daha ilerici bir yapıya ulaştığı görülmüştür (Gönenç, 2011: 6). Katılardan bir diğeri de bu anayasayı hazırlayan devletteki kurumların demokratik yönünün artacağıdır. Aynı zamanda katılımlı anayasa yapım sürecinin getireceği en önemli katılardan biri de, anayasayı yapan halkın yaptıkları anayasayı daha çok kabulleneceği gerçeğidir. Halk anayasanın içeriğine daha hâkim olacak ve anayasasını sahiplenecektir.

2.3.6. Katılımlı Anayasa Yapımının Önemi

Anayasa yapım süreçleri incelendiğinde, anayasaların yapımının tarih içinde dalgalar halinde değiştiğini görmek mümkündür. İlk dönem anayasaları olarak görülen

1787 Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, 1791 Fransız Anayasası, 1791 Polonya Anayasası, hatta ülkemizden de verilebilecek örneklerle 1876 Kanun – i Esasi, 1921 Teşkilat – ı Esasiye, 1924 Esas Teşkilat Kanunu, 1961 ve 1982 Anayasalarının hepsi Eski Anayasacılık Anlayışı olarak bilinen bir yöntemle yapılmıştır. Bu yöntemde anayasalar, seçkin bir grup tarafından hazırlanmış ve yürürlüğe girmiş anayasalardır. Eski Anayasacılık Anlayışı ile hazırlanmış bu anayasaların bazıları hala günümüzde yürürlüktedir. Ancak bu anayasaların kullanılmaya devam etmesi onların her açıdan demokratik anayasalar olduğunun söylenmesine neden olmamaktadır. Çünkü bu anayasaların hazırlandığı koşullar değerlendirildiğinde günümüzde böyle anayasaların kabulünün mümkün olmadığı görülmektedir. Aynı zamanda bu anayasalar bile günümüze gelene kadar defalarca değişikliğe uğramıştır. Hatta anayasalarda bu değişiklikler yapılırken esasen, demokratik yöntemlerin kullanılmaya çalışıldığını görmek mümkündür.

Teknolojik imkânların artması, insanların internet üzerinden bütün bilgilere sahip olmaya başlaması, küreselleşmenin etkilerinin yoğun olarak hissedilmesi anayasa yapım süreçlerinde de reforma gidilmesine neden oldu. Anayasalar zaman ilerledikçe daha demokratik yöntemlerle yapılmaya başladı. Toplum devletlerin bu şekilde anayasa yapmalarını zorunlu kıldı. Aynı zamanda devletler birbirlerini de demokratik anayasa yapımları konusunda teşvik etmeye başladı. Bu yüzden gün geçtikçe, anayasaların meşruluğunu ve demokratik yönünü artırmak adına halkın sürece daha fazla katıldığını görmek mümkündür. Demokrasiyi ve meşruluğu değerlendirerek halkın katılımını sağlayan devletlerin, anayasa yapım süreci sonunda hem devletlerini hem de anayasalarını sahiplendiklerini görmeleri bu yöntemin ne kadar faydalı olduğunu kanıtlamaktadır. Halk da aynı zamanda anayasadan gelen haklarının ve sorumluluklarının bilincinde olarak buna göre hareket etmektedir.

20. Yüzyılda ortaya çıkan katılımlı anayasa yapım süreçlerinden bazılarına, başarısız olmaları sebebiyle eleştiriler de mevcuttur (Öngel, 2014: 116). Bu eleştirilerin özellikle katılımlı anayasa yapımının; toplumun her kesiminin katılmasının mümkün olmadığı açısından yapıldığını görmek mümkündür. Bu eleştirileri yapan kesimler, genellikle toplumdaki baskın gruplar ya da yöneticiler olmaktadır ki bunu sebebi bu yöntemin çıkarlarına uygun olmayışıdır. Ancak hiçbir ideal siyasal sistem bir günde günümüzdeki hale gelmemiştir. Yeni yapılan ya da yapılacak anayasa yapım

süreçlerinde bu yöntemin kullanılmaya devam etmesi, içerisindeki sorunların çözümünü sağlayacaktır ve bu yolla yapılan anayasalarda toplumların menfaatleri her zaman ön planda olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜNCEL KATILIMLI ANAYASA YAPIM ÖRNEKLERİ

Demokratik yönetimlerin ortaya çıkmasını hızlandıran anayasa yapım süreçleri, tarih boyunca, farklı yöntemlerin kullanılması ile farklı sonuçlar doğurmuştur. İlk dönem anayasaları, anayasaları yapan kişilerin düşüncelerini yansıtan elitist bir çizgiye sahip olurken, yavaş yavaş halkın katılımının artmasıyla daha demokratik çizgiler benimsemiştir. Elbette ki, her ülkede vatandaşların anayasa yapım sürecine katılımı farklı oranlarda olmuştur. Kimi ülkeler halkın sınırlı katılımının yeterli olduğu görüşünü savunurken, kimi ülkeler mümkün olan en yüksek katılıma ulaşmaya çalışmışlardır. Vatandaşın katılımının en yüksek oranda olduğu ülkelerde, halkın anayasaya, devlet yönetimine ve anayasa yapım sürecine daha fazla sahip çıktıkları görülmüştür. Katılımlı anayasa yapım yönteminin kullanıldığı en güncel ve en çok akla gelen ülkeler olarak da Güney Afrika Cumhuriyeti ile internet üzerinden anayasa yapım sürecini yürüten İzlanda gelmektedir.

3.1. GÜNEY AFRIKA CUMHURİYETİ ÖRNEĞİNİN ANAYASA YAPIM SÜRECİ

Güney Afrika Cumhuriyeti, kurulduğu günden itibaren çeşitli siyasi sorunlar yaşamış, ırkçılığın en üst düzeyde yaşandığı devletlerden biridir. Tarihi süreçte incelendiğinde, ciddi bir dönem sömürge devleti olarak yerini korumuş, ardından özerklik kazanmış, en sonunda bağımsızlığına ulaşmış bir devlettir. Ancak bağımsızlığına ulaştıktan sonra yaşadığı Apartheid dönemi ile hem ulusal hem uluslararası anlamda dengesini kuramamıştır. Sürekli yaşadığı karmaşalar, devletin içerisinde bulunan farklı grupların çatışması bir devlet olarak statükosunu sağlamayı imkânsız hale getirmiştir. Bu durum 1984'te atılan ilk adımlarla ve 1993'te geçici anayasayla birlikte Apartheid' in bitmesiyle son bulmuştur. Sonrasında 1993 Anayasası'na rağmen, Güney Afrika Cumhuriyeti tarihteki ilk katılımın yoğun olduğu anayasa yapım süreçlerinden birini yaşamıştır. Bu kadar farklı grupların yer aldığı bir ülkede, katılımlı anayasa yapım sürecinin yaşanmış olması oldukça ilham vericidir.

3.1.1. Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasa Tarihinin İncelenmesi

Güney Afrika Cumhuriyeti, Afrika'nın en güney noktasında, Atlas Okyanusu ve Hint Okyanusu'na kıyıları bulunan bir devlettir. Özellikle sömürgecilik faaliyetlerinin arttığı dönem Avrupa devletlerinin ilgisini çeken ülkede, bundan

öncesinde yerli topluluklar hayatlarını sürdürmekteydi. Ancak Avrupalı devletlerin kaynak bulmak amacıyla Doğu'ya yaptığı seferler sonucu bölgeyi keşfetmesiyle, bölgenin kaderi de değişmeye başladı. Açıkçası bu bölgeyi ilk keşfedenler de Hollandalılar oldu. Hollanda'ya ait olan Doğu Hindistan Şirketi'nin 1652 yılında Uzak Doğu'ya giden yol üstündeki Good Hope (Cape Town) burnuna bir üs inşa etmesiyle üç yüz yıllık sömürge devri başlamıştır (Erdem, 2015: 113). Hollanda bu bölgede bir üs kurarak bu bölgeden geçen kendisine ait ticaret gemilerine dinlenebilecekleri bir nokta oluşturmuyordu. Ama aynı zamanda kendisine bölgedeki kaynaklardan faydalanma imkânını da yaratıyordu.

Ancak bölge diğer Avrupalı devletlerin de ilgisini çekmeye başlıyordu. Bu dönemde ortaya çıkan ABD'nin bağımsızlığını kazanması sürecinde Hollanda'nın da ABD'yi desteklemesi, İngiltere ve Hollanda arasında sorunlara neden oldu. Hollanda'nın İngiltere ile yaptığı savaşı kaybetmesi sonucunda Hollanda, denizlerdeki üstün konumunu kaybetmiş ve sonrasında bu bölgeye İngiltere gelmiştir. İngiltere bu bölgeyi sadece bir üs olarak değerlendirmemiş, bölgeyi aynı zamanda sahiplenmeye çalışmıştır. Bunun sonucunda diğer sömürge kurduğu bölgelerden bu bölgeye insanlar getirmiştir. Bunun sonucunda bölgedeki yerel halk köleleştirilmeye başlanmıştır. Böyle bir sorunla karşı karşıya kalan yerli halk da çözümü başka bölgelere yerleşmekte bulmuştur. Aynı zamanda Boerler olarak bilinen Hollanda'nın getirdiği gruplar kurdukları devletlerde, başkanı olan bir parlamenter sistem uygulamışlar, bunu sağlayacak anayasaları kabul etmişler; ancak ayrımcılık yaparak sadece beyazlara oy hakkı vermişlerdi (Erdem, 2015: 114).

19. yüzyıla gelindiğinde elmas ve altın kaynaklarının bulunmasıyla birlikte, bölgede bu kaynaklar uğruna mücadeleler başlamıştır. Ancak bu mücadelelerde sanıldığı gibi yerli halk değil, Hollanda tarafından bölgeye ilk yerleştirilen halk olan Boerler ile İngiltere yer almıştır. İngiltere ve Boerler arasında yaşanan bu mücadele sonucunda Birinci ve İkinci Boer Savaşı yaşanmıştır. Birinci Boer Savaşı'ndan kolay bir galibiyet alan İngiltere için İkinci Boer Savaşı biraz daha zorlayıcı olmuştur. Başlangıçta savaş Boerler lehine ilerlemiş, ancak İngiltere'nin yardım kuvvetlerinin gelmesiyle savaş İngiltere lehine sonuçlanmıştır. Bundan sonraki süreçte bölge, tamamen İngiltere'ye bağlı bir sömürge devleti durumuna gelmiştir (Kurtuluş, 2019: 1).

Her sömürge devletinde olduğu gibi İngiltere, bölgenin bütün kaynaklarını kendi ekonomisi için kullanmıştır. Aynı zamanda Hindistan'da ya da diğer Afrika'daki sömürgelerinde olduğu gibi bu bölgedeki yönetime ve bu yönetimin politikalarına karar vermiştir. Bu bölgedeki yapılan bütün uygulamalar son karar verici olarak İngiltere'nin onayından geçmiştir. Bu süreçte İngiltere'de başlayıp tüm Avrupa'yı etkisi altına alan Sanayi Devrimi sonucu İngiltere, daha fazla güç kazanmıştır. Çünkü Sanayi Devrimi ile birlikte makineleşme artmış, daha kısa sürede hammadde ürün haline gelmeye başlamıştır. Bu durum da sömürgeleri olan devletlerin, bu bölgeleri sadece kaynak ihtiyacı açısından değil, üretilen bu malların satılması açısından pazar imkânı sağlamıştır. Bu durumda İngiltere, Fransa gibi devletler açısından sömürgeleri ve bu sömürgelere ulaşabildikleri yollar büyük önem kazanmıştır. Güney Afrika bölgesi bu açıdan hem sömürgelere giden güzergâh, hem de sömürge devleti olması açısından oldukça önemli bir konumdadır. O yüzden İngiltere olabilecek her açıdan bölge üzerindeki denetimini korumaya çalışmıştır (Armaoğlu, 2010: 115). Özellikle İngiltere bu amacına yönelik olarak bir devlet yapılanması oluşturdu ve kendi onayından geçen bir anayasa hazırlattı. 1909 yılında yürürlüğe giren bu anayasa Güney Afrika'nın ilk anayasasını oluşturuyordu (Kurtuluş, 2019: 1). İngiltere'nin denetimi elinde tutabilmesinin yollarından biri de, ülkedeki ayrıcalıklı sınıfı belirlemektir. Böyle ayrıcalıklı bir sınıf belirlenmesinin sebebi, ülkedeki yönetici konumda kimlerin yer alacağını belirlemektir. Aynı zamanda bu ayrıcalıklı sınıf, ülkedeki ekonomik gücü elinde bulunduracak ve İngiltere lehine uygulamalarda bulunacak grup anlamına gelmektedir. İngiltere bu açıdan, ayrıcalıklı grup olarak beyaz toplumu ön plana çıkaracak müdahalelerde bulunmuştur. Bunu uygulayabilmek için de siyahi grubun çeşitli haklarının kısıtlanmasını sağlamış ve ikinci sınıf vatandaş konumuna düşürülmesine sebep olmuştur. Güney Afrika'daki ırk ayrımcılığı bu süreçlerle birlikte başlamış oluyordu.

20. yüzyılın başlarına gelindiğinde tüm Dünya'yı etkileyen bir olay yaşanmıştır. Avrupa'da başlayan Birinci Dünya Savaşı kimi devletleri doğrudan kimi devletleri de dolaylı olarak etkilemiştir. Birinci Dünya Savaşı'na katılmayan Güney Afrika, süreçten tamamen İngiltere'nin sömürgesi olması sebebiyle etkilenmiştir (Kurtuluş, 2019: 1). Ancak savaş sürecinde dolaylı yoldan etkilenen Güney Afrika savaşın bitiminden sonra oluşturulan sistemde doğrudan etkiler yaşamıştır. Bu durumun

sebebi de Amerikan Başkanı Woodrow Wilson'un savaş sonrası sistemin nasıl olması gerektiğini belirten on dört ilkesidir. ABD, aslında, başlangıçta Birinci Dünya Savaşı'na katılan devletlerden biri değildir. Bunun sebebi de, bağımsızlığını kazanmasından sonra bütün Avrupalı devletlerle bağını kopartan Monroe Doktriniydi. Ancak Birinci Dünya Savaşı esnasında ABD, İngiltere'nin de aralarında bulunduğu İtilaf Devletleri'ne oldukça fazla yardımda bulunuyordu. Yani aslında bir şekilde ABD'nin desteğini alan İtilaf Devletleri, Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri oluyordu. Bu durum da, ABD Başkanını savaş sonrası sistemin nasıl olacağı ile ilgili söz sahibi yapıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın bitimine yakın bir dönemde ABD Başkanı tarafından bu on dört ilke ilan edildi ve bütün devletler bu ilkelere uyum sağladı. Wilson'un on dört ilkesinde Güney Afrika'yı etkileyen durum ise, barışın devamını sağlayacak bir Milletler Cemiyet kurulması maddesiydi. Wilson bu yolla yeni bir savaşı engellemeye çalışmıştır. (Ancak ABD'nin Monroe Doktrinini uygulamaya devam etmesi Milletler Cemiyeti'nin başarısız olmasının nedenlerinden biridir) Milletler Cemiyeti kurulduğu süreçte örgütün yapısını belirleyen unsur, Wilson'un ilkeleri olmuştur. Bu bağlamda Milletler Cemiyeti'nde yer alan manda rejimi kavramı, Wilson'un sömürge devletlerine yönelik ilkesinden doğuyordu. Milletler Cemiyeti'nde yer alan bu madde ile sömürge sahibi devletler ile sömürge devletleri arasında manda rejimi uygulaması başlamıştır. Ancak manda rejimi uygulaması sömürgeci devletlerin gözünde, isim olarak farklı gözükse de temelde sömürgecilik kavramına benzemektedir. Koruma adı altında sömürgecilik faaliyetlerine devam etmişlerdir. Ancak sömürgeci devletlerin gözünden bu şekilde görülen manda rejimi, sömürge devletleri açısından farklı değerlendirilmiştir (Kurtuluş, 2019: 1). 1929 Ekonomik Buhranı ile de ekonomisi zarar gören İngiltere, sömürgecilik faaliyetleri yürüttüğü bu devletler üzerindeki politikalarını 1931 yılında bir kanunla değiştirmiştir (Armaoğlu, 2010: 287). Sömürgecilik faaliyetlerini yürüttüğü bu devletlere çeşitli haklar veren İngiltere, aynı zamanda özerk bir yönetim şansı da tanıyordu. Bu durumdan sonra, 1934 yılında Güney Afrika sınırlı da olsa bağımsızlığını ilan etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı, öncesi ve sonrası dönemde Güney Afrika üzerinde etkileri olmuş bir süreçtir. Birincil etkisi, Almanya'daki milliyetçi söylemler Güney Afrika'da da yer bulmuştur. Bu durum da ırkçılığı en üst noktaya taşıyacak durumlara ve olaylara sebebiyet vermiştir. İkincil etkisi de, yine birinciye bağlı olarak Güney

Afrika'nın İngiltere'ye tepki göstermesine ve tamamen kendi başına hareket etme kararı almasına neden olmuştur. İngiltere'den kopmasından sonra, İngiltere'ye bağımlı iken hazırlanan anayasa ve bu anayasaya göre kurulan Parlamento'da yer alan siyasi partiler iktidara gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra, “*beyaz vatandaşlar*” ki bunların içinde önemle Hollanda uyruğuna sahip olanların partisi olan Ulusal Parti 1948 yılında iktidara geldikten sonra da Güney Afrika'da ırkçılık faaliyetleri artmıştır (Sak& Özçer, 2007: 1). Güney Afrika'da “*Apartheid dönemi*” de bu şekilde başlamıştır.

Güney Afrika'da Apartheid dönemi, ırkçı uygulamaların yaşandığı ve 1993'teki geçici anayasaya kadar devam eden bir dönemdir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya'da, Fransız İhtilali sonucu artan milliyetçilik söylemlerinden etkilenen Adolf Hitler'in partisi olan Nasyonal Sosyalist Parti'nin (en çok kullanılan adı ile Nazi Partisi) iktidara gelmesiyle birlikte üstün Alman ırkı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu düşünceyle hareket eden Nazi Partisi Almanya'daki diğer ırklar üzerinde soykırım uygulamış, bununla yetinmeyerek Avrupa'daki diğer devletler üzerinde de ırkçı politikalarını uygulamaya çalışmıştır. Bu yüzden önce Çekoslovakya'yı, ardından Polonya'yı işgal etmiştir ve bunun sonucunda İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya karşı savaş ilan etmesiyle İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Güney Afrika'nın Almanya'daki ırkçı söylemlerden etkilenmesi ise özellikle İngiltere ve Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda karşı karşıya gelmesiyle yaşanmıştır. İngiltere, savaştan galip ayrılmak amacıyla sömürgelerinden destek istemiş; ancak Güney Afrika bu desteği vermemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle, faşist yapıya sahip devletler Dünya'da üstünlüklerini kaybetmiştir. Ancak bu durum, Güney Afrika'da başlayan Apartheid dönemini etkilememiştir. Çünkü açıkçası Alman Nazizm'i, Güney Afrika'daki ırkçı yapılanmayı sadece arttırmıştır. Bölgede sömürge dönemlerinden itibaren siyahi topluma ikinci sınıf vatandaş muamelesi zaten vardır(Kurtuluş, 2019: 1).

Apartheid dönemi, Güney Afrika siyasal tarihi açısından oldukça geniş yer kaplayan bir dönemdir. Bu dönemde Güney Afrika'da insan hakları ihlalleri yaşanmış ve uluslararası alanda da yankı bulan olaylara sahne olmuştur. Apartheid döneminde dikkati çeken durumlar genellikle African National Congress (Afrika Ulusal Konseyi) ile yaşanmıştır. Afrika Ulusal Konseyi, 1920'li yıllarda ortaya çıkan bir kuruluştur(Kurtuluş, 2019: 1). Şu anda 1997 Anayasası sonrasında Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki siyasi partilerden de biridir. Afrika Ulusal Konseyi, başlangıç olarak

İngiltere'nin sömürge yönetiminden kurtulmak amacıyla kurulmuştur. Bu dönemde halkı bilinçlendirmek ve İngiltere'ye karşı bağımsızlıklarını kazanmak amacıyla çeşitli gösteriler yapmış, mücadeleler vermiştir. Ancak Güney Afrika'nın sömürge yönetiminden kurtulmasından sonra ortaya çıkan Apartheid dönemi de Afrika Ulusal Kongresi'nin talep ettiği bir durum değildir. Apartheid dönemi daha ziyade İngiltere'nin politikalarından etkilenme ve ırkçı anlayışları sebebiyle Güney Afrika'daki beyaz toplumun, siyahi topluma uyguladığı baskı sonucu oluşmuştur. Ancak Afrika Ulusal Konseyi özellikle baskı altındaki siyahi toplumun meydana getirdiği bir kuruluştur. Sömürgecilik döneminin Güney Afrika'da bitmesiyle, Afrika Ulusal Konseyi eylemlerinin yönünü Apartheid dönemini ortaya çıkartan ve ırkçı politikalar güden iktidara yöneltmiştir. Özellikle 1944 yılında gençlik örgütünün kurulmasıyla eylemleri daha da hız kazanmıştır. Bu dönemde Nelson Mandela ismi Afrika Ulusal Konseyi'nde öne çıkmıştır.

Nelson Mandela, Güney Afrika'daki sömürgeleşme dönemi öncesinde bölgede yaşayan yerel halkın torunlarından. Önceleri diğer yerliler gibi sömürge haline gelmeye tepki göstermiş; ancak Apartheid dönemi ile birlikte ırkçı politikalara karşı duruş sergilemiştir. Bu dönemde eğitim düzeyi oldukça yüksek biri olarak tepkisini uluslararası alanda da duyurmaya çalışmıştır. Bu arada ırkçı politikaları devam eden iktidar partisi demokratik sayılan uygulamaları vatandaşların tümünün katılmadığı bir biçimde uygulamaktaydı. Güney Afrika'da görece demokratik bir yaşantı vardı. Ülkenin beyaz toplumu seçme – seçilme hakkı, toplanma hakkı, seyahat özgürlüğü gibi birçok hak ve özgürlüğü normal bir ülkede olması gerektiği kadar kullanabiliyordu. Ancak toplumun büyük bir kesimini oluşturan siyahi grup bu süreçlerin hiç birinde yer almıyordu. Bu şekilde 1961 yılında Güney Afrika'da sadece beyazların katıldığı bir referandumla cumhuriyet rejimine geçiş yapıldı ve Güney Afrika Cumhuriyeti kuruldu.

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin kurulduğu bu dönemde, Afrika Ulusal Konseyi ve özellikle Nelson Mandela ulusal ve uluslararası alanda çalışmalarını sürdürmekteydi. Nelson Mandela'nın yürüttüğü bu çalışmalar, ulusal alanda baskıcı iktidar yüzünden ses getiremese de, uluslararası alanda insan hakları konusunda titiz olan uluslararası örgütlerin ve devletlerin dikkatini çekiyordu. Bu bağlamda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası alanda barışı sağlamak amacıyla kurulmuş olan ve sonrasında devletlerin içişlerinde ya da devletlerin arasındaki aşılamayan sorunlarda çözüme

yardımcı olan Birleşmiş Milletler konuyu gündemine taşıdı. Birleşmiş Milletler, silahlı çatışmaların olmadığı bölgelerde bir danışma ya da diplomatik aracı rolündeyken, bazı bölgelerde yaşanan silahlı çatışmalarda barış gücü olarak üye devletlerin ordularından faydalanan bir uluslararası kuruluştur ve Birleşmiş Milletler sorunların çözümünde ilk olarak diplomatik yolları tercih etmektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yaşanan bu durum, başlangıçta Birleşmiş Milletler tarafından herhangi bir müdahaleyle karşılaşmadı. Ancak 1960 yılında yaşanan Sharpeville Olayları sonrasında Birleşmiş Milletler 'de konu Güvenlik Konseyi'ne gitmiş ve Birleşmiş Milletler tarafından üye devletlerin Güney Afrika Cumhuriyeti'ne karşı yaptırım uygulanması istenmiştir. Birleşmiş Milletler 'in yaptırım uygulanmasını istemesine neden olan Sharpeville Olaylarında bazı hakları kısıtlanan siyahi vatandaşların yaptığı gösteri sırasında polis duruma müdahale etmiş ve sonucunda gösteriye katılanlardan bir kısmının öldüğü, bir kısmının yaralandığı bir durum yaşanmıştır. Bu ve benzeri olaylar Güney Afrika'da oldukça sık yaşanmaya başlamıştır. Apartheid dönemindeki ayrımcı ve siyahi ırkı aşağılayıcı uygulamalarla birlikte iktidar partisinin baskısı arttıkça siyahi halkta direniş de şiddetini arttırmıştır. Bu dönemde Ulusal Afrika Konseyi'nin ve Nelson Mandela'nın eylemleri de iktidardaki partinin rahatsızlığını arttırmıştır. Bunun doğal sonucu olarak da 1962 yılında taraflı yapılan bir davanın ardından Nelson Mandela ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı.

Bütün yaşananlar olaylar sonucunda Güney Afrika'daki durum, bütün uluslararası alanda göz ardı edilemez hale geldi. Bunun sonucunda özellikle Birleşmiş Milletler 'de alınan yaptırım kararları uygulanmaya başladı. Ancak tarih boyunca bütün devletlerin dikkatini Güney Afrika Cumhuriyeti'ne çeken olay 1976 yılında yaşanmıştır. Apartheid döneminin ayrımcı uygulamaları zaman zaman devletleri rahatsız etse de, bu ayrımcı uygulamalara maruz kalan halk için tahammül edilmesi imkânsız bir noktaya ulaşmıştır. Günümüzde rahatlıkla kullanılan birçok hakkı zorla elde etmeye çalışan Güney Afrika'daki siyahi toplum için, en önemli haklardan biri olan eşit eğitim hakkına ulaşamamak en büyük problemlerden biriydi. Ancak bu konuyu gündeme taşıyan yetişkinler değil, bu hakka ulaşmaya çalışan çocuklar ve gençler oldu. 1976 yılında Soweto şehrinde her yaştan siyahi çocuklar bu hakka sahip olabilmek için bir gösteri gerçekleştirdiler. Her baskıcı rejime sahip devletin içinde yaşanan eylemlerde olduğu gibi çocukların bu eylemi de polis tarafından bastırılmaya çalışılmıştır ve bunun

sonucunda çocukların bazıları hayatını kaybetmiştir. Çocukların gerçekleştirdiği bu eylem, hem ulusal olarak siyahi halkın artık sesini daha yüksek çıkarmasına hem de uluslararası anlamda devletlerin tepkisine neden olmuştur. Ekonomik sebepler nedeniyle bölgedeki yönetime sesini çıkartmayan bazı devletlerden de bu olay sonucunda tepki yükselmiştir. Uluslararası anlamda yaptırımlar sonucu yalnızlaşmaya başlayan Güney Afrika Cumhuriyeti'nde değişiklikler yaşanmaya başlamıştır.

Yaşanan olaylarda şiddet seviyesinin her iki taraf için de artması ve uluslararası kamuoyundan gelen reaksiyonlar sonucu iktidardaki Ulusal Parti tarafından çeşitli değişiklikler yapılmaya çalışıldı. Ancak ayrımcılığı azaltmak için atılan ufak tefek bu adımlar ne sınırlı siyahi toplum için ne de uluslararası kamuoyu için yeterli olmadı. Bunun üzerinde Güney Afrika'da başkanlık el değiştirdi. Apartheid döneminin sonlandırılmasına yardımcı olan başkan olarak bilinen Frederick Willem de Klerk 1989 yılında iktidara geldi. Frederick Willem de Klerk iktidara geldiğinde öncelikli olarak ayrımcılığın sona ermesi için çalışmalara başladı; aynı zamanda Nelson Mandela ile görüşmeleri başlattı. Nelson Mandela ile görüşmelerin olumlu ilerlemesi üzerine 1990 yılında, Mandela ve bazı Afrika Ulusal Kongresi üyeleri hapisten çıktı. Frederick Willem de Klerk'in bu konuda yaptığı ilk uygulamalardan biri de, siyasi alandaki yasakları ortadan kaldırmasıdır. Bu konuda görüşmelerde bulunduğu Nelson Mandela ve Afrika Ulusal Kongresi de yardımcı olmuştur. Sürece yardımcı olması için, 1991 yılında bütün tarafların bir araya geleceği All Party Congress (APC/CODER) adıyla bir kongre toplanmıştır (Sak ve Özçer, 2007: 2) Bu toplantıda yaşanan olaylar için alınabilecek önlemler ve tarafların talepleri konuşulmuştur. Elbette ki, Nelson Mandela ve Afrika Ulusal Kongresi ülkede beyazların da sahip olduğu hakları yasal güvence altında talep etmiştir. Ulusal Parti ve beyaz toplumun talepleri de şiddet eylemlerinin bir an önce son bulması ve siyahi toplum özgürlüklerine sahip olduktan sonra, sayıca daha az olmalarını göz önünde bulundurarak kendilerine yönelik herhangi bir şiddet eyleminin olmamasını talep etmişlerdir. Bu dönemde beyaz toplumu temsil eden bazı gruplar bu müzakere sürecini onaylamamıştır. Bunun üzerine Willem de Klerk, sadece beyaz toplumun katıldığı bir referandum düzenlemiştir. Bu referandumun sonucunda yapılan müzakerelerin devamı için, %68 oranında devam kararı alınmış, ülkenin bazı kısımlarında referanduma halkın katılımı %95 oranını bulmuştur (Sak ve Özçer, 2007: 2).

Referandum sonuçlarının Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki yaşanacak değişiklikleri onaylaması sonucu yeni yönetim sisteminin ve yeni anayasanın nasıl olması gerektiği ile ilgili Çok Partili Müzakere Forumu 1993 yılında toplantılarına başladı. Bu süreçte devam eden çatışmalarla sürece zarar verilmeye çalışılsa da tarafların kararlılığı sonucu, geçici bir anayasanın ve bütün tarafların katılabileceği bir seçimin yapılmasına karar verilmiştir. Bu kararlar sonucunda 1993 yılında geçici bir anayasa hazırlanmış ve yapılan seçimler sonucunda bir siyasi parti haline gelen Afrika Ulusal Kongresi adayı Nelson Mandela 1994 yılında devlet başkanı olarak seçilmiştir. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin tarihsel süreci incelendiğinde, anayasa yapımı açısından üç dönem ortaya çıkmaktadır. Bu dönemlerin ilki 1909 – 1910 arasında yaşanmıştır. Bu süreçte Bağımsız Güney Afrika Birliği kurulmuştur. Ancak daha ziyade bu süreç Güney Afrika'nın İngiltere'nin sömürgesi olduğu döneme tekabül etmektedir. İkincisi, 1910 – 1990 arasındaki süreçtir. 1961'de sadece beyazların katılımıyla bir seçim yapılmış ve 1909 Anayasası değiştirilmiştir. Bu yapılan anayasa değişikliği sonucunda Güney Afrika Cumhuriyeti kurulmuştur. 1983 yılında artan şiddet olaylarını önlemek ve uluslararası alanda oluşan reaksiyonu durdurmak adına anayasa değişikliği yapılmış ve sonucunda devleti yöneten organlarda düzenleme yapılmıştır. Bu anayasa da Apartheid bitiren 1993'deki geçici anayasaya kadar yürürlükte kalmıştır (Gülener, 2011: 211).

3.1.2. 1997 Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası

1997 yılında yapılan Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası, halkın katılımının oldukça yüksek olduğu anayasalardan biridir. Tarihi süreçte, siyahi toplumun yaşamış olduğu ayrımcılık sonucu, böyle bir siyasi ortamdan kendi çabalarıyla kurtulmuş olan halk, bundan sonraki süreçte hak ettikleri özgürlükleri verecek olan anayasanın yapım sürecine mümkün olan her aşamada katılmıştır. 1993 yılında yapılan anayasanın bütün grupları tam olarak tatmin edememesi ve Nelson Mandela gibi eşitliğe inanan bir başkanın iktidarda olması yeni bir anayasa yapım sürecini ortaya çıkarmıştır. Aslında anayasa yapım sürecinin başlangıcı diğer birçok devlette olduğu gibi bir Kurucu Meclis'in oluşturulmasıyla başlamıştır. Ardından Kurucu Meclis'in çalışmalarını desteklemek amacıyla komiteler oluşturulmuştur. Ancak 1997 Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası'nı farklı kılan durum bundan sonraki süreçte başlamıştır.

Güney Afrika Cumhuriyeti, tarihi açıdan incelendiğinden çok derin ayrımlara sahne olmuş bir devlettir. Beyaz toplum, 20. yüzyıla girerken Avrupa'daki birçok devletin vatandaşlarının sahip olabileceği şartları yaşamıştır. Siyasi katılım haklarını her anlamda kullanmış, yargı süreci onların lehine ilerlemiş, eğitim konusunda belirli standartlarda yararlanmış; aynı şekilde sağlık hizmetlerinden faydalanabilmiş, herhangi bir tüketim ürünü konusunda sorun yaşamamıştır. Ülkedeki altın ve elmas kaynaklarının kullanımı da beyaz toplumun elindedir. Bu da çok kötü olmayan yaşam standardı getirmiştir. Ancak siyahi topluma bakıldığında, beyaz toplumun faydalandığı birçok hakkı kullanamadıkları gibi, çoğunlukla daha kötü şartlara mahkûm edilmişlerdir. Özellikle devletin sağladığı eğitim olanaklarından yeteri kadar yararlanamamaları sonucu, hem uzun süre birer insan olarak haklarının farkına varamamalarında, hem de farkına vardıklarında çözüm yolu olarak gördükleri silahlı eylemlerden müzakere sürecinde bile vazgeçememelerinde görülmektedir. İyi liderlerin önderliğinde kazandıkları mücadele sonrasındaki süreçte de, bu iyi liderlerin yönlendirmeleri sayesinde Parlamento'da temsil hakkına ulaşmışlardır. Ancak eğitim konusunda yetersizliği olan bu toplumun, seçimler sonrasında artık siyasal hayata dâhil olması gerekmektedir ki bu şekilde taleplerini yöneticilere bildirip demokratik koşullarda yaşamlarını sürdürme imkânına sahip olabilirlerdi. Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki bu halkın siyasal yaşama adapte olmalarını sağlayacak en temel yollardan biri, anayasa yapım sürecine aktif katılımlarıydı. Bir halkın bir devlete olan bağlılığı anayasa yapım sürecine katılımları ile artmaktadır. Ancak halkın bu konuda eğitim alması gerekmektedir. Yeni kurulan Güney Afrika Cumhuriyeti'nde halkın sorumluluklarını, haklarını, vatandaşlık kavramını öğrenmeleri gerekiyordu. Çünkü Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki halk, bu kavramlarla daha önce tam anlamıyla hiç tanışmamıştı (Kaya, 2011: 44). Bu sebeplerle Güney Afrika Cumhuriyeti halkının katılımlı bir anayasa yapım sürecine geçişi oldukça zor olmuştur.

Ancak halkın tam katılımını isteyen dönemin siyasal partileri bunu başarabilmek amacıyla çeşitli yollar kullanmıştır. Bunlardan ilki, halkın bilinçlendirilmesi aşamasını oluşturmuyordu. Bu bağlamda, ülkenin çeşitli noktalarında sempozyumlar düzenlenmeye başladı. Bu sempozyumlarda iktidar ve muhalefet partilerinin temsilcileri halkın izleyebileceği şekilde anayasaya yönelik konuşmalar gerçekleştirdiler.

Bu konuşmaları yaparken Anayasal Eğitim Programı'na bağlı kaldılar. Bu şekilde halk, sürecin nasıl ilerleyebileceği ve katılımlarının ne kadar önemli olduğu konusunda bilgilendirildiler. Ülke çapında bu şekilde toplamda yirmi altı sempozyum gerçekleştirildi.

Sempozyumlar devam ederken, aynı zamanda televizyonun getirdiği ayrıcalıklardan da faydalanıldı. Televizyonlarda yine siyasi parti temsilcilerinin katılımlarıyla programlar yapıldı. Aynı zamanda Ulusal Sivil Toplum Dinleme Programları ile Sivil Toplum Kuruluşlarının da sürece desteği sağlandı. Yapılan televizyon programlarına, anayasa yapımı ve siyaset bilimi konusunda uzman olan kişilerin görüşlerinin de alındığı yayınlar yapıldı. Bahsi geçen uzman kişilere sadece ülke içinden değil, uluslararası örgütlerden ya da devletlerden de konuk uzmanlar dâhil oldu. Bu şekilde ideal anayasa yapım kavramının uluslararası alandaki örnekleri hem incelenmiş hem de halkın süreci farklı yönleriyle görmesi ve diğer ülkelerdeki vatandaşların anayasa yapım süreçlerine katkılarını değerlendirmesi sağlanmış oluyordu. Halkı süreçten sürekli haberdar etmek için, detaylı olarak hazırlanmış bir “*Anayasal Diyalog*” (Constitutional Talk) bülteni hazırlanmış ve iki haftada bir yayınlanarak altmış bin abone olmak üzere yüz altmış bin kişiye ulaşılmıştır. Kalan kopyalar halkın görebileceği yerlere toplu taşımaların kullanıldığı alanlara yerleştirilmiştir (Sak ve Özçer, 2007: 4). Aynı zamanda daha fazla kişiye ulaşabilmek amacıyla o dönemde oldukça kullanılan radyodan da faydalanılmıştır. Hazırlanan radyo programlarında, ulaşamadıkları kişilerin de anayasa yapım süreci konusunda bilgi sahibi olması amaçlanmıştır. Vatandaşların bilgi alabilecekleri bir ücretsiz bir telefon hattı kurulmuş ve Anayasal Diyalog Telefon Hattı ile kitlelerin kişisel olarak soru yöneltebilmesi imkânı sağlanmıştır. Televizyonlarda yayınlanan reklamlarla anayasa yapım sürecinde halkın katılımının önemi vurgulanmış ve bireyleri ikna etme gücü olan reklamlar bu defa siyasal katılım için insanları ikna etmek için kullanılmıştır. Yeni kullanılmaya başlayan iletişim kanallarından olan internetin sağladığı imkânlardan da faydalanılmıştır. Cape Town Üniversitesi'nin yardımlarıyla hazırlanan bir sitede talepler toplanmaya çalışılmış; hükümetin, muhalefetin önerileri incelenmiştir. Bütün bu süreç eğitim seviyesi yetersiz olan Güney Afrika Cumhuriyeti vatandaşlarının anayasa yapım sürecini benimsemesini kolaylaştırmıştır. Yapılan bilgilendirmeler, eğitimler gerekli yerlere ulaşmıştır. Ülkenin ileri eğitim düzeyi olan şehirlerinden en kırsal kesimine

kadar ulaşmıştır. Bundan sonraki süreçte, artık Kurucu Meclis'in talepleri toplaması ve değerlendirmesi gerekiyordu ve halktan taleplerini dilekçeyle bildirmesi talep edildi. Günümüzde oy kullanmaya bile zor giden birçok devletteki vatandaşlara rağmen, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde bu bilinçlendirme kampanyaları sayesinde vatandaşlar severek siyasi haklarını kullanmışlardır. Bu durumun başarıya ulaştığının en büyük kanıtı da bu kısımda ortaya çıkmıştır. Halktan toplam bir milyon yedi yüz bin dilekçe gelmiştir. Bu dilekçelerden de on bir bin öneri ve istek toplanmıştır. Toplanan bu dilekçe sayısı bile oldukça önemlidir (Sak ve Özçer, 2007: 3).

Talepleri değerlendirmeye başlayan Kurucu Meclis, 22 Kasım 1995 tarihinde ilk anayasa taslağını hazırlamıştır. Ancak anayasa yapım süreci burada son bulmamıştır. Bunun sebebi, halkın her aşamada katılımının istenmesidir. Taslak hazırlandıktan sonra bile, olabilecek yeni önerileri değerlendirmek ve eksik nokta bırakmamak amacıyla yeniden kamuoyu çalışmalarına girilmiştir. Bu amaçla “*Siz ve Yeni Anayasanın İnşası*” isimli bir kitapçık dağıtılmış ve halkın bizzat anayasayı yapan kişiler oldukları vurgulanmıştır. Aynı zamanda, “*Anayasalar ve Demokrasi*” isimli broşürler de dağıtılmış ve ideal bir demokratik yönetimde anayasanın önemi aktarılmaya çalışılmıştır. Taslağı değerlendirme çalışmaları sürerken yaklaşık 250 bin dilekçe daha toplanmıştır (Sak ve Özçer, 2007: 6). Halkta ve Kurucu Meclis'in içinde henüz üzerinde uzlaşmaya varılamayan noktalar vardır. Açıkçası bu kadar büyük problemleri olan toplumun süreç boyunca gösterdiği özveri bile oldukça önemlidir ve çoğu konuda uzlaş sağlanmıştır. En azından, anayasa yapım sürecinde azınlık ile kültürel çoğunluk arasında uzlaşya varılabilmektedir. Bu sürecin başarısı da, kendi içlerinde bile mücadele halinde olan siyasi partilerin çatışmaları önleme amacıyla harcadıkları enerjiyle bir anlaşma yolu bulmalarına bağlanmaktadır (Tepeciklioğlu, 2018: 171). Bu sebeple 8 Mart 1996 yılında hazırlanan anayasa Kurucu Meclis'te kabul edilmiştir.

Anayasanın Kurucu Meclis'te kabulünden sonraki aşamayı oluşturan bölüm ise, Anayasa'nın Anayasa Mahkemesi'ne sunulması olmuştur. Anayasanın, Anayasa Mahkemesi'ne gelmesinden sonra Mahkeme tarafından incelenmesi süreci başlamıştır. Bu aşamada da hem halkın katılımı yine dikkate alınmış hem de oldukça dikkatli ve detaylı bir inceleme yapılmıştır. Bu inceleme sürecinde bireylerden ve sivil toplum kuruluşlarından seksen dört adet, siyasi partilerin temsilcilerinden beş adet dilekçe toplanmıştır. Aynı zamanda televizyonun imkânlarından da faydalanılmaya devam

edilmiş ve reklamlarda “*Haklarınızın Güvencesi Anayasa*” ve “*Bütün Bir Ulus için Tek bir Yasa: Anayasa*” gibi sloganlar kullanılmıştır (Sak ve Özçer, 2007: 5). Halkın taleplerinin tekrar alınmasıyla hazırlanan anayasa yine düzenlemeler yapılmıştır. Anayasa Mahkemesi’nin yeni anayasayı onaylamasından sonra artık anayasayı onaylama sırası devlet yetkililerine gelmiş ve Nelson Mandela da devlet başkanı olarak imzalamıştır. 1997 yılı itibariyle yürürlüğe giren ve son şekli verilmiş olan anayasa, yine halkın önüne çıkartılmıştır. Halka anayasa tekrar tekrar anlatılmış, okullarda, çeşitli kuruluşlarda anayasayı tanıtıcı etkinlikler düzenlenmiştir. Televizyonda, radyoda anayasaya yönelik eğitici yayınlara özellikle bir süre daha devam edilmiştir. Anayasa Haftası ilan edilip her yıl anayasanın halk tarafından seilmeye devam etmesi sağlanmıştır. Yapılan bütün çalışmalarla Güney Afrika Cumhuriyeti halkı hem anayasayı benimsemiş, hem hakları ve sorumlulukları konusunda bilgi sahibi olmuş, hem her ortamda anayasasını savunmuş ve vatandaşların devlete olan bağlılıkları görünür biçimde artmıştır. En son, 30 Nisan 1997 tarihinde Kurucu Meclis’in dağılmasıyla anayasa yapım süreci tamamen sona ermiştir (Sak ve Özçer, 2007: 6).

3.2. İZLANDA ÖRNEĞİNİN ANAYASA YAPIM SÜRECİ

İzlanda, Avrupa kıtasına yakınlığı sebebiyle tarihteki birçok olayda yer almış; ancak küçük bir ada devleti olması sebebiyle Avrupa’daki güçlü devletlerin müdahalelerine maruz kalmış ve onların tarihinin küçük bir parçası olabilmiş bir devlettir. Devletin ekonomik kaynağı balıkçılıktır ve bu da onu kaynakları yoğun olduğu için üzerinde güç mücadeleleri yaşanan devletlerden biri haline gelmesine engel olmuştur. İzlanda sadece Kuzey Kutup Noktasına olan yakınlığı sebebiyle dikkat çekmiştir. Günümüzde İzlanda’nın değerini arttıran olgu da bu olmuştur. Çünkü Arktik Bölgesi’ndeki buzulların erimeye başlamasıyla ortaya çıkan enerji kaynakları tüm Dünya’daki ülkelerin dikkatini bu bölgeye çekmiştir. İzlanda da bu kaynaklardan yararlanabilmek için bölgede kurulan Arktik Konseyi’nin bir üyesi olmuştur.

Ancak İzlanda uluslararası alanda bu konuma yükselmeden önce tarihi süreçte önce Norveç’in ardından Danimarka’nın egemenliği altında var olmuş, 1944 yılında tam bağımsızlığını kazanmıştır. Tam bağımsızlığını kazandıktan sonra da, birçok sıkıntı yaşayan devletin günümüzde dikkati çeken ikinci özelliği ise 2008 yılında başladığı anayasa yapım sürecidir. Bu süreçte İzlanda, katılımlı anayasa yapım yönteminin bir

örneğini göstermiştir. Süreç başarıya ulaşmasa da internetin aktif kullanımıyla anayasa yapılabileceğinin bir göstergesi olma özelliğini taşımaktadır.

3.2.1. İzlanda Anayasa Tarihinin İncelenmesi

İzlanda, İngiltere ve Norveç'in kuzeyinde, Grönland'ın güneyinde yer alan bir ada devletidir. 9. yüzyılda adaya ayak basan Norveçliler tarafından keşfedilmiştir (Akşam, 2019: 1). Keşfedildikten sonra, Norveç'in egemenliği altına giren İzlanda, Danimarka'nın Norveç'i ele geçirmesiyle tamamen Danimarka'nın kontrolüne girdi (Haber Türk, 2019: 1). Bu tarihten itibaren Norveç ile Danimarka'nın egemenlik alanı içine giren İzlanda, sonrasında Danimarka, İsveç ve Norveç'in oluşturduğu Kalmar Birliği'nde yer aldı. Kalmar Birliği, İskandinav topraklarında yaşayan devletlerin oluşturduğu bir yapılanmaydı (Önal, 2016: 170).

16. yüzyıla gelindiğinde Avrupa'yı saran Reform hareketlerinin etkileri Kalmar Birliği'nde de görüldü. İlk olarak İsveç birlikten ayrıldı ve birlik Danimarka ve Norveç ile devam etti, ardından Reform sürecinin etkisiyle İzlanda Protestanlık inancını benimsedi (Haber Türk, 2019: 1). Reformun en önemli sonuçlarından biri de, Katolik Kilisesi'nin Avrupa'daki devletler üzerindeki baskısı azaldı ve Krallar Kiliseden bağımsızlıklarını kazandılar. Bu durum hem devleti yöneten Krallara güç sağladı, hem de Avrupa'nın modernizasyonu sürecinde ilk adımlardan biri oldu. 16. yüzyılda yaşanan Rönesans Hareketi, feodalizmin yıkılışı, merkantilizmin ortaya çıkışı da modernizasyonu hızlandıran etmenler olmuştur.

Ancak Avrupa'yı tam anlamıyla hareketlendiren olaylar 18. yüzyılda yaşanmıştır. Bu dönem Avrupa tarihi açısından oldukça büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu tarihlerde Avrupa için büyük kırılmalar yaşanmıştır. Öncelikli olarak bu durumu hazırlayan ilk olay, Amerikan Devrimi olmuştur. Amerika'da yaşanan bağımsızlık mücadelesi ve ortaya çıkardığı düşünceler, Fransa'nın ABD'ye bağımsızlık mücadelesi sürecinde yardım etmesi nedeniyle Fransa'yı da etkilemiştir. Sonrasında Fransa'da 1789 yılında Fransız İhtilali yaşanmış ve bunun etkileri de tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı eşitlik, özgürlük vb. kavramlar Aydınlanma Çağı düşünürleri için bir kapı aralamıştır. Bunun sonucu olarak da ekonomideki temel kavramlardan biri olan Liberalizm ortaya çıkmıştır. Liberalizmin ortaya çıkardığı sonuçlardan biri, serbest ticarettir. Bu durum da, Liberalizmin

felsefesini dikkate alan devletler için ticari faaliyetlerin hızlanması anlamına gelmektedir. Özellikle bireyi ve aklın gücünü önemseyen Liberalizmin sonuçlarından bir diğeri de, teknolojik olarak Avrupa'nın ilerlemeye başlamasıdır. Bu durumun doğal sonucu olarak da, 18. Yüzyılda İngiltere'de Sanayi Devrimi yaşanmıştır. Sanayi Devrimi ile buharlı makineler üretilmiş ve daha hızlı üretim yapılmasına olanak vermiştir. Daha hızlı üretim imkânına kavuşan Avrupalı devletler hem kaynak sıkıntısı çekmeye başlamış hem de üretilen ürünlerin satışı için pazara ihtiyaç duymuştur. Bu durum da Avrupa'daki devletlerin sömürge yapabilecekleri devlet arayışına girmesine neden olmuştur. Devletlerin sömürge arayışına girmeleri aynı zamanda Avrupa'daki bu devletlerin arasında savaşların da başlamasına sebebiyet vermiştir.

Ancak bu dönemde Avrupalı devletleri etkileyen bir diğerk akım da anayasa yapım süreçlerinin yaşanmasıdır. Bu bağlamda İzlanda da bu akımı izleyen devletlerden biri olmuştur ve 1874 Anayasası hazırlanmıştır. Ancak İzlanda'nın 1874 Anayasası incelendiğinde, tamamen 1849 Danimarka ve 1831 Belçika Anayasalarının benzerinin yapıldığı görülmektedir (Bergsson ve Blokker, 2013:1). Zaten bu süreçte Avrupa'daki birçok devlet birbirinin benzeri anayasalar yapmıştır. Ancak çoğu Avrupalı devletlerin aksine İzlanda'daki 1874 Anayasası, sömürge devletlerinin çoğunda olduğu gibi sadece yazılı olarak kalmış ve uygulamaya geçmemiştir. Uygulamaya geçilmek istense bile diğerk devletlerin etkisinde hazırlanmış çoğu anayasa gibi devlete ve halka oldukça yabancıdır ve aynı zamanda bu tarz anayasaların çoğunda olduğu gibi eksikliklerle doludur. Ancak İzlanda'yı siyasal açıdan farklı kılan bir faktör vardır ki keşfedildikten yıllar sonra bile değişmemiştir. İzlanda, Althing adında bir parlamentoya sahiptir ve bu parlamento düzenli aralıklarla hala İzlanda'nın başkenti olan Reykjavik'ta toplanmaktadır (Akşam, 2019: 1). Althing İzlanda'nın 1874 Anayasası ile koruyabildiği bir organ olmuştur.

20. yüzyılın başında yaşanan Birinci Dünya Savaşı Avrupa'daki her devleti etkilediği gibi İzlanda'yı da etkilemiştir. Aslında Danimarka'nın egemenliği altında bir devlet konumunda olan İzlanda, Danimarka gibi Birinci Dünya Savaşı'na katılmamıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı sonrasında devletlere kendi egemenliklerini koruyabilme şansı verilmiştir. Ancak kendini koruyamayan devletler için mandater rejim uygulamasına başlanmıştır. Güç kaybına uğramak istemeyen Avrupalı güçlü devletler için manda yönetimi de bir çeşit sömürge uygulaması anlamına gelse de, sömürge olan

devletler açısından kendi kaderlerini tayin etme fikri cazip gelmiştir. İzlanda açısından ise, Birinci Dünya Savaşı'nın 1918 yılında bitimiyle birlikte Danimarka ile bir Birleşme Antlaşması imzalamışlardır. İzlanda bu şekilde hala Danimarka'ya bağlı olsa da özerk bir devlet konumuna gelmesini sağlamıştır (Akşam, 2019: 1).

İkinci Dünya Savaşı 1939 yılında başladığında Danimarka ve Danimarka'ya bağlı olan İzlanda savaşa katılmamışlardır. Ancak tüm Dünya'yı etkileyen bu savaş, Avrupa'daki Danimarka'yı ve Avrupa'ya çok yakın bir konumda bulunan İzlanda'yı da sürece dâhil etmiştir. Danimarka, Almanya'nın işgali ile savaşın içine çekilmiş, bunun karşılığı olarak da savaşta Almanya'nın karşısında yer alan İngiltere de İzlanda'yı işgal etmiştir (Haber Türk, 2019: 1). Bu şekilde iki devlet de istemeyerek de olsa savaşın içinde yer almışlardır. Savaş ilerlerken, 1941 yılında Japonya'nın ABD'de bulunan Pearl Harbour'a saldırmasıyla ABD de aktif olarak savaşa katılmış ve yine aynı dönemde ABD İzlanda ile savunma anlaşması imzalayıp savaş müddetinde üs olarak İzlanda'yı kullanmıştır (Akşam, 2019: 1). Aynı zamanda 1941 yılında İzlanda Parlamentosu, zaten işgal altında olan Danimarka'dan tamamen bağımsızlığını alma yönünde bir karara varmıştır. ABD'nin üs kurmasıyla birlikte, İngiltere'nin işgalinden kurtulan İzlanda 1944 yılında cumhuriyeti ilan etmiştir (Haber Türk, 2019: 1). Aynı zamanda 1944 yılında İzlanda yeni bir anayasa ilan etmiştir.

1874 Anayasası'ndan çok fazla farkı olmayan 1944 Anayasası da kısıtlı koşullarda hazırlanmış bir anayasadır (Akşam, 2019: 1). Ancak bağımsızlığını kazanan her devletin yaşaması gereken bir durumu ifade etmektedir.

1944 yılında İzlanda Cumhuriyeti haline gelen devlet, İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra başlayan Soğuk Savaş'ta ABD'nin yanında yer almıştır. Bu amaçla ABD'nin savunma amacıyla kurduğu NATO'nun kurucu üyelerinden biri olmuştur. Ancak NATO'nun bir orduya sahip olmayan tek üyesi konumundadır (Haber Türk, 2019: 1). İzlanda İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren 2006 yılına kadar ABD'nin ordusunun kendi ülkesinde kalmasına izin vermiş, bu bağlamda ABD ile antlaşma imzalamış ve kendini korumaya almıştır (Haber Türk, 2019: 1).

İzlanda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik açıdan Liberal bir politika izlemiş ve ekonomisini güçlendirmiştir. 1994 yılında Avrupa Ekonomik Alanı'na dâhil olmuş EFTA üyesi bir devlettir (Haber Türk, 2019: 1). EFTA, İngiltere'nin Avrupa

Birliği'ne karşı kurmuş olduğu bir uluslararası ekonomik amaçlı bir örgüttür. Ancak uzun süre devam edememiştir. İzlanda sonrasında Avrupa Birliği'ne başvurmuş, günümüzde de adaylığı devam eden ülkelerden biridir.

İzlanda'nın tarihi sürecini etkileyen en önemli olaylardan biri 2008 yılında yaşanan krizdir. Bunun sebebi, İzlanda'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra izlediği liberal politikalardır. İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde her Avrupa Devleti'nde olduğu gibi maddi açıdan yıkımlar yaşanmıştır. Hatta savaş sonrasında ABD, Avrupa'daki bütün devletlere ekonomik açıdan düzelmeleri için Marshall Yardımlarını yapmıştır. İzlanda da bu yardımlardan faydalanmıştır (Haber Türk, 2019: 1). Zaten ABD ile geliştirdiği dostluk durumu sebebiyle liberal politikaları benimsemesini sağlamıştır (Anıl, 2016: 62). Ancak İzlanda'nın yaşadığı ekonomik durumlar diğer devletlerden farklı gerçektemiştir. İzlanda herhangi bir kaynağa sahip olmayan balıkçılık faaliyetleriyle ekonomisini idame ettirmeye çalışan bir devlettir (Anıl, 2016: 62). Ancak özellikle 2003 ve 2007 arasında devlete ait olan bankaların özelleştirilmesi süreci başlamıştır (Anıl, 2016: 66). Bunun sebebi de İzlanda'da sağ partilerin ön plana çıkması, bu sağ partilerin liberal politikalara sahip olması ve ülkede serbest piyasa koşullarının yaşanmaya başlamasıdır. Aynı zamanda muhalefet partileri çok etkin konumda değildirler ve bu politikaya karşı çıkamamışlardır. Bankaların özelleştirilme süreci sona erdiğinde, İzlanda'da ekonomik faaliyetler üç büyük bankasının üzerinden ilerlemeye başlamıştır. Başlangıçta ülke için bu durum sorun teşkil etmese de kriz durumları için bir yedek planın olmayışı İzlanda'yı 2008'de zor durumda bırakmıştır.

2008 yılındaki ekonomik kriz aslında ABD'de başlamıştır. Bu dönemde Çin ve Japonya Dünya'da ekonomik açıdan yükselişe geçmişler ve ABD'ye rakip olarak ortaya çıkmışlardır. Aynı zamanda bu rekabet sonucu, bazı temel üretim maddesi olan malların ve petrol fiyatları artmıştır. Ardından bu piyasa koşullarında ABD Doları, diğer para birimleri karşısında değer kaybetmeye başlamıştır. ABD'de bu dönem öncesinde yatırım bankalarının verdiği Mortgage kredileri ile düşük gelirli vatandaşlar bile ev sahibi olmaya başlamıştır. Ancak 2008 yılına gelindiğinde bu konut alımları azalmaya başlamıştır. Ardından, vatandaşların bankalara kredi ödemeleri konusunda borsada başlayan kontrolsüz hareketlilik sonucu, özellikle Lehman Brothers gibi ABD'nin büyük yatırım bankalarında iflaslar başladı (Anıl, 2016: 47). ABD Hükümeti bu durumu düzeltmek amacıyla hemen önlem aldı ve kurtarma planı hazırladı.

Ancak tüm Dünya'daki devletlerin ekonomileri, ticari ilişkileri ve serbest piyasa koşulları sebebiyle birbirlerini etkilemektedir. ABD'deki bu kriz, Avrupa'daki devletleri de etkiledi, İngiltere'deki alım gücü düştü ve devletler krizden en az hasarla kurtulabilmek adına planlamalar yaptılar. Ancak bu durumu öncesinde ve sonrasında kontrol edemeyen İzlanda, süreçten en büyük hasarı alan devletlerden biri oldu. Bütün ekonomik yaşamı bankacılık sektörü üzerine kuran ve Dünya'daki en büyük üç bankaya sahip olmakla gururlanan İzlanda'da bahsi geçen üç banka da iflas etti. İşten çıkartılmalar başladı, işsizlik arttı ve ülkede enflasyon rekor dereceye ulaştı. Bunun sonucunda ülke kendisini yok edebilecek bir krizin eşiğine gelmiş oldu (Anıl, 2016: 78).

Krize çözüm bulabilmek adına İzlanda Hükümeti, çareler aramaya başladı. İlk olarak IMF'den borç alma kararı verdi. Aynı zamanda bu kriz durumu, İzlanda'nın diğer ülkelerle ilişkilerine de zarar verdi. Çünkü İzlanda'da yatırım yapan farklı ülkelere ait şirketler bulunmaktaydı ve İzlanda Hükümeti'nin ekonomi politikasının sonucu olarak bu krizin ağır sonuçları olduğunu düşünmekteydiler. Uluslararası alanda bu şekilde tepkiler gelişirken, ülkenin içinde de halktan tepkiler gelmeye başladı. Halkın ekonomik krize yönelik protestoları aslında bir kişinin Parlamento önüne gelip şarkı söyleyerek tepki vermesiyle başladı. Sonrasında halkın neredeyse çoğunluğu da bu tepkiye katılınca olay protestolara dönüştü (Anıl, 2016: 82). İzlanda halkı eğitim seviyesi yüksek, yüzde doksanlarda internet kullanan, Facebook gibi sosyal medya platformlarında hesabı bulunan kişilerden oluşmaktadır (Anıl, 2016: 83). Bu durum da hem protestoların çok hızla yayılmasına hem de uluslararası alanda da protestoların duyulmasına neden olmuştur. Parlamento önünde toplanan bu kalabalık ardından tencere ve tava kullanarak "*Tencere ve Tava Devrimini*" gerçekleştirdiler (Anıl, 2016: 83). Olayların bu kadar büyümesinden sonra iktidar partisi olan sağ parti hükümetten istifa etmiştir. Sonrasında Ocak 2009'da yapılan seçimlerle muhalefet partisi iktidara gelmiştir.

İzlanda'daki halkın tepkilerinin en önemli sebebi ekonomik krizdir. Halk bu durumdan bir an önce kurtulmak istemiştir. Bu yüzden, bu krizin ülkeyi bu kadar etkilemesinde bankaları olduğu kadar hükümeti de suçlamışlardır. Bu yüzden halkın protestoları bitirmek için ilk koşulu, hükümetin istifa etmesi ve seçimlerin yapılması olmuştur. Halkın ikinci talebi de, onların beklentilerini karşılamayan 1944 Anayasası'nın değiştirilmesi olmuştur (Anıl, 2016: 83).

3.2.2. İzlanda'nın 2008-2013 Anayasa Yapım Süreci

İzlanda 1944 yılından itibaren farklı düşüncelerin yer aldığı, aynı zamanda bu farklı düşüncelerin Parlamento'da ses bulabildiği devletlerden biri olmuştur. Ancak bu fikirler ses bulsa da 1944 Anayasası'nın koşullarında iktidara müdahale edebilecek güce sahip olamamışlardır. Bu durumun sonucunda da, hükümet liberal politikalar yürütmüş ve sonucunda bankalarda özelleştirme yapmıştır. Bu da, İzlanda'daki bankaların çok fazla güçlenmesini ve denetimsiz olmaları sonucunu doğurmuştur. Denetimsiz biçimde uluslararası alanda işlemler yapan bu bankalar çeşitli devletlere, kurumlara ya da bireylere borçlanmıştır. Ardından gelen 2008 Krizi sonucunda, bu bankalar kötü gidişatı durduramamış ve iflas etmişlerdir. Ülkenin ekonomisinin tek kaynağı olan bankaların iflası, ülkeyi çıkmaza sokmuştur. Borçları artan ve vatandaşlarının ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan İzlanda Hükümeti'ne hem ulusal hem de uluslararası alanda tepki gösterilmiştir. Bunun sonucunda başlayan protestoları önlemek için hem hükümet değişikliğine gidilmiş hem de yeni bir anayasa hazırlama sürecine girilmiştir.

Halkın anayasa yapım süreci konusunda bir talebi daha vardı. Bu da sürece olabildiğince katılım sağlamaktı. Zaten 2008'deki ekonomik krizden sonra iktidara gelen muhalif sol parti de bunu amaçlamaktaydı. Bu yüzden Parlamento öncelikli olarak halkın taleplerini öğrenmiştir. Bu aşamada her kesimden ve her yaştan bin kişinin anayasa konusunda görüşleri alınmıştır. Ardından uzmanlardan oluşan bir komisyon sürecin nasıl ilerleyeceğinin ana hatlarını belirlemiştir. Bundan sonraki aşamada tamamen halkın içinden yirmi beş kişilik bir anayasa komisyonu hazırlanmıştır. Bu komisyonun belirlenmesi sürecinde de karar vericiler sadece halk olmuştur. Bu kişiler internet üzerinden sürece katılmak istemişler ve yine aynı şekilde internet üzerinden kimlerin bu komisyonda yer alacağına yönelik halk seçim yapmıştır (Anıl, 2016: 84).

Komisyon bu amaçla anayasa yapım sürecine başlarken önce kendi ismiyle bir internet sitesi ve Facebook hesabı açmıştır. Ardından üç aşamadan oluşacak hazırlık süreci başlamıştır. Birincisi, haftalık olarak hazırladıkları maddeleri internet ortamında yayınlayacak; ikinci olarak halktan gelen reaksiyona göre madde iki – üç haftaya düzenlenecek; en son olarak da Komisyonda onaylanarak yine internet üzerinden halka bildirilecekti (Çağ, 2013: 81). İnternet kullanımının oldukça yoğun olduğu İzlanda'da, halk fazla çaba harcamasına bile gerek olmadan anayasa yapım sürecinde yer

alabilecekti. Süreçle ilgilenen herkes, Facebook ve Twitter gibi sosyal medya üzerinden ya da normal e – mail yoluyla yorum yapabildi ve geri dönüş yapabildi. Hatta yabancı ülkelere insanlar, eğer dil sorununu aşabilecek bir yol bulurlarsa katılım yapmakta serbesttiler (Landemore, 2015: 174). Bu durum da hem ülke içinden vatandaşların hem de farklı ülkelere insanların süreç hakkında bilgi sahibi olabilmesi ve katkı yapabilmesini sağladı. Elbette ki, ülke dışından katılım yapan insanların görüşleri, fikir alma amacını taşıyordu. Bu yolla ideal anayasaya ve ideal sistemlere ulaşılmasını amaçlanıyordu. Zaten İzlanda'daki anayasa yapım sürecinin son aşaması referandum ve Parlamento onayından oluşuyordu. Bu sebeple, başka devletlerin anayasanın bizzat kendisine bir müdahalesi söz konusu olmuyordu. Başından itibaren sürecin böyle olması planlanmaktaydı.

Anayasa Komisyonu bu yollarla halktan tepkileri topluyor, ona göre maddelere şekil veriyordu. Zaten anayasanın sınırlandırılması uzmanlar tarafından başlangıçta yapılmıştı. Bu da, vatandaşların ve Anayasa Komisyonu'nun ana çizgilerin dışına çıkmasını engelliyordu. Aynı zamanda Anayasa Komisyonu anayasanın maddeleri için önerileri, süreç devam ederken Facebook üzerinden almaya devam ediyor, Youtube üzerinden Komisyonun canlı yayınları yapıyordu (Çağ, 2013: 82).

Bu şekilde halkın yoğun ve etkin katılımıyla bir anayasa taslağı hazırlanmıştır. Ardından bu anayasa taslağı, 29 Temmuz 2011'de Parlamento'nun önüne gelmiştir. Zaten süreci destekleyen sol partinin iktidarda olması sebebiyle, Parlamento'da sorun çıkmamış ve referandumla birlikte 20 Ekim 2012 tarihinde tekrar halkın önüne gelmiştir. Bu referandumda halka anayasayla ilgili “Evet” ya da “Hayır” cevabı verilebilecek sorular yöneltilmiştir.

Bu sorular;

1. Anayasa Komisyonu'nun sunduğu anayasa taslağının yeni bir anayasa için temel olabileceğine inanıyor musunuz? Katılımcıların yüzde 67'si “Evet” oyu kullandı.
2. Kişiyi ait özel mülk olmayan her şeyin halka ait olmasını doğru buluyor musunuz? Katılımcıların yüzde 83'ü “Evet” oyu kullandı.
3. Anayasada kiliseye yönelik maddelerin yer almasını onaylıyor musunuz? Katılımcıların yüzde 57'si “Evet” oyu kullandı.

4. Anayasada halkın parti temsilcileri haricinde aday seçebilmelerini içeren maddelerini onaylıyor musunuz? Katılımcıların yüzde 78'i “*Evet*” oyu kullandı.
5. Anayasada her seçim bölgesi için eşit sandalye dağılımı olmasını sağlayan maddelerini doğru buluyor musunuz? Katılımcıların yüzde 67'si “*Evet*” oyu kullandı.
6. Vatandaşların belirli bir kısmının belli bir konu için referandum talep etmesiyle, referandumun yapılabilmesine olanak sağlayan maddelerin anayasada yer almasını doğru buluyor musunuz? Katılımcıların yüzde 73'ü “*Evet*” oyu kullandı (Gylfason, 2012: 1).

Referanduma katılım çok yoğun olmasa bile, halk zaten kararlarını internet üzerinden Anayasa Komisyonu'na bildirmişti. Aynı zamanda yapılan referandum son karar aşamasını oluşturmamaktaydı. Bunun sebebi, 1944 Anayasası'nda yer alan herhangi bir anayasa değişikliği yapılması durumunda uygulanması istenen prosedürdür. Herhangi bir olağanüstü durum yaşamadan, sadece halkın talebi doğrultusunda anayasa yapım kararı alan devletlerde, genellikle eski anayasadaki anayasa değişikliği için öngörülen maddeler uygulanır. İzlanda'da olağanüstü bir durum yaşansa da, hükümet eski anayasada belirlenen yöntemleri de kullanmak istemiştir. 1944 İzlanda Anayasası'na göre, referandumdan sonraki süreçte son kararı Parlamento vermektedir. Ancak yine 1944 İzlanda Anayasası'na göre, yeni anayasayı onaylayacak Parlamento'nun seçimle yeni iş başına gelmiş olması gerekmektedir. Hazırlanan ve referanduma götürülüp orada halkın onayını alan bu yeni anayasanın onaylanması sürecinde yapılan seçimlerde, iktidara bu kez merkez sağ parti gelmiştir. İktidara gelen bu merkez sağ parti aslında 2008 yılında kriz döneminde iktidarda olup görevinden istifa eden partidir. Halkın tekrar bu partiyi seçmesindeki asıl neden, halkın yıllardır alışkın olduğu liberal ekonomik politikalarının devam etmesi ve ekonomik krizden ülkeyi kurtaracaklarına dair verdikleri sözdür.

Bundan sonrasında Parlamento'nun anayasayı değerlendirip, ardından onaylaması süreci gelmekteydi. Ancak yapılan seçimler sonrası iktidara gelen ve anayasanın yapım sürecine karşı bir duruş sergileyen Bağımsızlık Partisi (Independence Party) ve İlerici Parti (Progressive Party) halkın hazırladığı bu anayasayı onaylamamıştır (Çağ, 2013: 83). Bu durumun sonucu olarak da İzlanda 1944

Anayasası'nı kullanmaya devam etmektedir (Anıl, 2016: 84). Ancak İzlanda'daki anayasa yapım süreci, internetin demokratik yolları kullanmada ne kadar etkin olabileceğini, dijital demokrasi yöntemin gün geçtikçe ve güvenliği arttıkça ideal yöntem olduğunu kanıtlamıştır. Günümüzde internet kullanımı gün geçtikçe artmaktadır ve internetin bu faydalı şekillerde kullanılması oldukça önemlidir. İnternete olan ilgi günümüzde inanılmaz oranlarda artmıştır ve insanlar saatlerini ve günlerini internet üzerinde harcamaktadır. Ama tezat şekilde siyasal katılım hakkı olan oy kullanmak insanlara zor gelmektedir. Bu durum da iktidarda olan partilerin ya da devletlerin içindeki güçlü grupların dilediklerini yapabilmelerini sağlamaktadır. Oysaki özellikle günümüz şartlarında halkın siyasete katılması hem daha kolay hem de daha önemlidir. Bu sebeple internetin, demokratik yolların uygulanması açısından önemi gün geçtikçe artmaktadır. İzlanda örneği, başarıya ulaşmasa da bu yöntemin kullanılabilirliğini ve işe yararlılığını kanıtlamıştır. İzlanda'nın katılımın sağlandığı bu tecrübesi, süreç içindeki birçok bölümde sıradan vatandaşların anayasaya katkı yapmasını sağlamıştır (Landemore, 2015: 172).

SONUÇ

Anayasalar, siyaset bilimi ve hukuk alanlarında çalışanlar için her zaman dikkat çekici bir konu olmuştur. Çünkü en üst hukuki metin olması sebebiyle, mutlak surette hukukçuların incelemesi ve üzerinde uzmanlaşması gereken bir konudur. Ancak anayasalar, aynı zamanda toplumsal ve siyasal metinlerdir. Bunun sebebi hem içeriği yönünden bir toplum sözleşmesi özelliği taşımaları hem de anayasaların hazırlanma sürecinde normal bir hukuk metni gibi sadece yasama erkleri tarafından hazırlanmamasıdır. İlk dönem anayasaları bile incelendiğinde, mutlak surette var olmayan bir kurucu meclisin oluşturulduğu ve anayasa yapımının bu kişilere bırakıldığı görülmektedir. Bu durum da anayasaları hem sadece hukuki bir metin olmaktan çıkarmakta hem de bir sözleşme gibi tarafların karşılıklı üzerinde anlaştıkları bir metin olması gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda çalışmamızda, toplumsal bir sözleşme olan anayasaların nasıl bir süreçte hazırlandıkları ya da hazırlanması gerektiği incelenmiştir. İlk dönem anayasaların hazırlanma yöntemi hala birçok devlet için en kolay gelen yöntem olarak düşünülmekte ve bu yüzden kolayca kaçılmaktadır. Temsili demokrasinin getirdiği koşullarla anayasalar halkın dolaylı katılımı sağlanarak hazırlanmaya çalışılmaktadır. Bu durum da anayasaların sorumluluklarını yerine getirmesine engel olmaktadır. Toplumsal sözleşme olan bu metinlerin halkın katılımı olmadan hazırlanması, birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar genel olarak incelendiğinde;

1. Halkın taleplerini karşılayan anayasal metinler ortaya çıkmamaktadır. Toplumda güçlü olan kesimlerin hakları korunmakta ve bu durum da devleti oluşturan grupların kendi aralarında bölünmesine ve azınlıkların ötekileştirilmesine neden olmaktadır.
2. Halkın anayasanın içeriği konusunda hiçbir fikri olmamaktadır. Bu durum da halkın; haklarını, özgürlüklerini ve sorumluluklarını bilmemesine neden olmaktadır. Halk hiçbir fikrinin olmadığı bu metni sahiplenmemekte ve aynı zamanda ülkeyi yönetenlere güven duymamaktadır.
3. Halk her demokratik yönetimde var olan siyasal haklarını önemsememektedir. Bu koşullarda oy kullanmaya bile gitmemekte ve ülkeyi kimin yöneteceği ile ilgilenmemektedir.

4. Ortaya çıkan anayasalar, tamamen elitist ve seçkin bir üsluba sahip olmakta, uzmanlar haricinde anayasa ile ilgili kimsenin bir bilgisi olmamaktadır.

Hazırlanan bu çalışmada, öncelikli olarak anayasaların öneminden bahsedilmiştir. Ardından değerlendirme açısından 1787 ABD Anayasası'ndan başlayarak ilk dönem anayasaları incelenmiştir. İlk dönem anayasalarının elitler tarafından ne koşullarda hazırlandığı, toplumun ve toplumu yönetenlerin sürece katkısı değerlendirilmiştir ve aslında bu yöntemin yani Eski Anayasacılık Anlayışının ihtiyaçları karşılayamadığı görülmüştür. Dalgalar halinde toplumlardaki anayasa yapım süreçlerinin nasıl değiştiği gözlemlenmiştir. Demokratik yönetimlerde anayasa yapım süreçlerinin nasıl ilerlemesi gerektiği, demokratik anayasa yapım aşamaları, kurucu meclis ile kurulu meclislerin hazırladığı anayasalar arasındaki farkları, katılımlı anayasa yapım süreci hakkındaki görüşlerin ne yönde olduğu incelenmiştir. Halkın yoğun katılımının sağlandığı bir anayasa yapım sürecinin nasıl mümkün olabileceği anlatılmıştır. Son olarak da katılımlı anayasa yapım sürecinin ne kadar önemli olduğu güncel iki örnek ile anlatılmaya çalışılmıştır. Burada özellikle olağanüstü koşullar yaşayan ya da toplum içinde derin ayrılıklar bulunan iki örnek seçilmiştir. İki örnekte de, katılımlı anayasa yapım sürecinin bu ülkeler için getirdiği artılar, bu ülkelerin demokratik yönetimlerine yaptığı katkılar açısından değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda ortaya çıkan sonuçlarda; özellikle örnekler üzerinden gidildiğinde, Güney Afrika Cumhuriyeti gibi uzun yıllar sömürge olmuş ve sonrasında da tarihteki en şiddetli ırk ayrımına sahne olmuş bir devletteki böyle bir toplumun birlikte hazırladığı anayasa oldukça demokratik öğeler barındırmakla birlikte, birbirinden tamamen kopuk olan böyle bir topluluğu bir devlet ve bir ülke haline getirmiştir. Siyahi toplumun eğitim eksikliğine rağmen, devletin halkı anayasa yapım sürecine dâhil etme konusundaki istikrarı halkın yolculuklarda bile yanlarından ayırmak istemedikleri bir anayasaya sahip olmasını sağlamıştır. Halkın hem hazırladığı anayasa ile hem de üzerinde yaşadığı ülke ile gurur duymasını sağlamıştır.

Sorumluluklarının ve haklarının bilincinde olan bir toplum ortaya çıkmış ve devlet yeni kurulmasına rağmen yaşadığı anayasa yapım süreciyle meşruluğunu kanıtlamıştır.

İzlanda örneğinde ise, tarihi süreçte sürekli başka devletlerin koruması altında olan bir devlet olarak gözükmektedir. 1944 yılında tamamen başka devletlerin etkisinde kalarak hazırlanmış bir elitist anayasaya sahiptir ve bu anayasa yöneticilere ve belirli gruplara oldukça fazla haklar sağlanmaktadır. Ancak 2008 yılında ortaya çıkan ekonomik krizle birlikte halk tepkisini göstermiş ve meydanlara çıkarak taleplerini iletmeye çalışmıştır. Yönetimden ve anayasadan memnuniyetsizliklerini belirtip yeni bir hükümet ve daha çok etkilerinin olacağı bir anayasa istemişlerdir. İzlanda'daki bu olaylar sonucunda tarihte ilk kez internet üzerinden bir anayasa yapım süreci yaşanmıştır. İzlanda halkı, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yaşayan halka göre daha iyi koşullara sahiptir. Daha iyi eğitim almış, interneti aktif kullanan ve sayıca daha düşük ölçekli bir toplumdur. Bunun sonucu olarak da, her aşamasında halkın katılım sağlayabildiği bir anayasa yapım süreci yaşanmış ve en sonunda yapılan referandumda halk tarafından onaylanmıştır. İzlanda'nın anayasa yapım sürecinin başarıya ulaşamamasının tek sebebi, en son aşamada 1944 Anayasası'ndaki anayasa onaylama sürecinin yaşanmasıdır. Bunun sonucunda en son karar Parlamento'ya bırakılmış ve süreci başından beri zaten onaylamayan partiler anayasayı reddetmiştir. Ancak İzlanda'daki bu anayasa yapım süreci, internet üzerinden yoğun katılımın sağlanabildiği bir anayasa yapım sürecinin olanaksız olmadığını göstermiştir.

Bu çalışma, anayasa yapım süreçlerine halkın katılımıyla daha meşru, daha demokratik anayasalar yapılabileceğini savunmaktadır. Günümüzde teknolojinin ilerlemesiyle siyasal bütün süreçlere halkın katılımını sağlamak daha kolaydır. Televizyon, gazeteler, telefonlar, ilanlarla halk anayasa yapım süreci konusunda kolaylıkla bilgilendirilebilmektedir. Ancak bu konuda en çok yardım internetten alınabilmektedir. İnsanlar, günümüzde vaktinin çoğunu internette harcamaktadır. Bu durum da birçok bilgiye çok kısa sürede ulaşabilmelerini sağlamaktadır. İnternetin sağladığı imkânlar kullanılarak anayasa yapım süreçleri konusunda halkı bilgilendirmek oldukça kolay olacaktır.

Aynı zamanda yine internet aracılığıyla insanların anayasa yapım süreçlerine katılımını sağlamak da yine daha kolaydır. Elbette ki, yeni kullanılmaya başlayan bir sistem olarak eksiklikleri mevcuttur.

Ancak halkın katılım sağladığı bütün siyasal süreçler gibi, halkın katılım sağladığı anayasa yapım süreci de o anayasanın meşruluğunu ve halkın devleti ve yönetimi benimsemesini sağlayacaktır. Bu bağlamda hangi yöntemle olursa olsun halkın anayasa yapım sürecine katılımını sağlamak ve halkın bu süreçte olabildiğince aktif olmasını sağlamak olumlu sonuçlar yaratacaktır.

KAYNAKÇA

- Akın, F. (2006). 1924 Anayasasının Modernleşme Açısından Anlamı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3): 1-12.
- Akın, F. (2017). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye. *İş ve Hayat Dergisi*, (5): 119-134.
- Akıncı, A. (2013). Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E-Muhtıra. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2): 39-58.
- Akkanat, S. (2015). Kurucu İktidara Dayalı Bir Demokrasinin İmkânı: Siyasal Bir Yaklaşım. *Amme İdaresi Dergisi*, 48(2): 1-21.
- Akşam Gazetesi (2019). *İzlanda Nerede, İzlanda'nın Nüfusu Kaç? İşte İzlanda Hakkında Merak Edilenler*. <https://www.aksam.com.tr/yasam/izlanda-nerede-izlandanin-nufusu-kac-izlandada-emre-belozogluna-sok-hareket/haber-979069>. [16.08.2019].
- Anıl, N. (2016). *2008-2011 İzlanda finansal krizi* (Yüksek Lisans Tezi). Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Arkan, A. H. (2017). *1961 ve 1982 Anayasalarının yapım süreçlerinin anayasal gelişmelere ve demokrasiye olan etkileri* (Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Armaoğlu, F. (2010). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. 17. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Ataay, F. (2005). *Kriz kaskacında CHP hükümeti (1978-1979)* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ayanoğlu, H.T. (2012). *Geçmişten Günümüze Anayasacılık ve Türk Anayasaları Çerçevesinde "Yeni Anayasa"*. <http://harunayanoglu.blogspot.com/2012/07/gecmisten-gunumuze-anayasaclk-ve-turk.html>. [10.05.2019].
- Bergsson, B. T.& Blokker, P. (2013). *The Constitutional Experiment in Iceland* https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2320748 [17.05.2019].
- Bilgen, A. ve ark., (2013). Denge ve Denetleme Ağı İzleme Grubu. *Yeni Anayasa Sürecinde Şeffaflık ve Katılım Raporu*. <http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2012/05/4.pdf> [01.06.2019].

- Blount, J.; Elkins, Z. & Ginsburg, T. (2008). *The Citizen as Founder*. https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2451&context=journal_articles. [10.05.2019].
- Bolat, S. B. (2005). Fransız İnkılabının Türk Modernleşme Sürecine Etkileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1): 149- 167.
- Büyükbay, H. (2013). Japon Siyasal Sisteminin Gelişimi Üzerine Bir İnceleme (1868-2003), *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (28): 43-73.
- Can, O. (2007). Anayasa Değişirme İktidarı ve Denetim Sorunu. *Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Dergisi*, 62(3): 101-139.
- Coşgun, U. (2017). *Dünden Bugüne Anayasacılık*. Ankara Barosu, S. 95-102. <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2008-1/13.pdf> [10.05.2019].
- Çağ, B. (2013). Katılımcı Anayasa Yapımı ve İzlanda Örneği. *Yasama Dergisi*, 25 (Parlamento Hukuku Özel Sayısı (II)): 71-91.
- Çiçek, M. K. (2005). *1924 Anayasası'nın hazırlanışı ve temel özellikleri* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Dere, A. (2014). *Sened-i İttifak'tan 1876 Kanun-i Esasi'sine Osmanlı anayasal gelişmeleri ve Tanzimat Edebiyatçılarının Kanun-i Esasi'nin hazırlanmasına katkıları* (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Dinç, S. (2008). *Atatürk Sonrası Türkiye'de İç ve Dış Politikada Gelişmelere Genel Bir Bakış (1938-1965)*. http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_sonrasi_ic_ve_dis_gelismelere_bakis.pdf [14.08.2019].
- Dworkin, R. (2011). *Moral Basis for a Political Constitution, Anayasa Yargısı* 28. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayını.
- Elster, J. (1995). Forces and Mechanisms in the Constitution-Making Process. *Duke Law Journal*, 45(2): 364-396.

- Erdem, K. (2015). *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamenter Sistem (Almanya, Güney Afrika, Hindistan ve Japonya Örnekleri)*. TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, 111-145, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/2060>. [12.05.2019].
- Galli, G. & Ghai, Y. (2006). *Constitution Building Processes and Democratization*. <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/constitution-building-processes-and-democratization.pdf>. [10.05.2019].
- Gönenç, L. (2011). *TEPAV Anayasa Çalışma Metinleri*.
- Gözler, K. (2012). *Anayasa Hukukuna Giriş Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*. 18. Baskıdan Ek Baskı, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Gözler, K. (2000). *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları
- Gözler, K. (2015). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. 19. Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Gülener, S. (2011). Anayasa Yapımında Yeni Bir Paradigma: Kapsayıcı, Katılımcı, Uzlaşmacı Anayasa Yapım Süreçleri ve Çeşitli Örnekler. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XV(3): 199-224.
- Güngör, S. (2014). E-Demokrasi: Umutlar ve Riskler. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (39): 68-89.
- Gürcan, E. C. (2011). 1791 ve 1793 Fransız Anayasalarına İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3): 183-214.
- Gylfason, T. (2012). *İzlanda: Eylem Halindeki Doğrudan Demokrasi*. <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/3308/izlanda-eylem-halindeki-dogrudan-demokrasi>. [25.05.2019].
- Haber Türk (2019). *İzlanda'nın Nüfusu Ne Kadar? İzlanda Nerede?* <https://www.haberturk.com/izlanda-nin-nufusu-ne-kadar-izlanda-nerede-2487499>. [16.08.2019].
- İnat, K. ve Balcı, A. (2006). *Ortadoğu Yıllığı 2005*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Karpat, K. (2015). *Kısa Türkiye Tarihi 1800 – 2012*. 5. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kartal, Ç. (2012). *Küreselleşme Sürecinin Devlet Yapısı Üzerine Etkileri*. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/398525>. [14.08.2019].
- Kaya, Ö. (2011). *Yeni Anayasa Yolunda*. Bahçeşehir Üniversitesi.35-57. <http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/einzelpublikationen/Anayasa%20Yolunda%20WEB%20version.pdf>. [10.05.2019].
- Kentel, F., Köker, L. ve Genç, Ö. (2011 – 2012). *Yeni Anayasa Sürecini İzleme Raporu*. TESEV Demokratikleşme Programı.
- Kılıçoğlu, C. Ç. (2016). Modern Yunanistan’ın Karanlık Çağı: Albaylar Cuntası 1967 – 1974. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(37): 518-539.
- Kiriş, H. M. ve Gül, H. (2007). Türkiye’de 1965 Sonrası Yapılan Genel Seçimler ve Siyasal Partiler Bağlamında Solda Yaşanan Gelişmelerin Bir Çözümlemesi. *Toplum ve Demokrasi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1): 91-116.
- Kocaoğlu, M. (2017). Birlikte Yaşamamanın İmkânı Olarak Demokrasi. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1): 29-39.
- Kurtuluş, R. (2019). *Güney Afrika Cumhuriyeti*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/guney-afrika-cumhuriyeti> . [16.08.2019].
- Landemore, H. (2015). Inclusive Constitution-Making: The Icelandic Experiment. *The Journal of Political Philosophy*, 23(2): 166–191.
- Mercan, A. F. ve Durul, T. (2019). Japonya'da Anayasa Değişikliği İçin Henüz İrade Bütünlüğü Yok. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/japonyada-anayasa-degisikligi-icin-henuz-irade-butunlugu-yok/1392936>. [12.08.2019].
- Nohutçu, A. ve Bektaş, M. (2017). Yeni Anayasa Tartışmaları Etrafında Kurucu İktidar, Kurucu Meclis ve Referandum Kavramlarının Analizi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5(1): 1-23.
- Önal, R. (2016). Avrupa’da Müslümanların Birlikte Yaşama Serüveni: Norveç Örneği – Çok Kültürlü Yaşam, Sosyo - Kültürel Organizasyonlar ve Dinler Arası

- Diyalog Perspektifinden Bir Analiz. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 11(1): 167-185.
- Öngel, M. M. (2004). *Demokratik Anayasa yapım süreci* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Peltason, J. W. (2004). *About America: The Constitution of the United States of America*. <https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf>. [10.05.2019].
- Sak, G. ve Özçer, Ö. (2007). *Anayasa Çalışma Metinleri 1/ Güney Afrika Anayasası*. http://www.anayasaplatformu.net/indir/guney_afrika_anayasasi.pdf. [10.05.2019].
- Sander, O. (2007). *Siyasi Tarih*. 16. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Sanlı, F. S. (2018). *13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden Süreçte Alparslan Türkeş ve Milli Birlik Komitesi İçinde İhtilaf*. http://www.ctad.hacettepe.edu.tr/14_27/09.pdf. [14.08.2019].
- Tepeciklioğlu, E. (2018), South African Federalism: Constitution-Making Process and the Decline of the Federalism Debate. *Journal of Yasar University*, 13(50): 164-175.
- Teziç, E. (2009). *Anayasa Hukuku*. 13. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tunç, H. (2008). Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII(1-2): 1113-1132.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa ve İçtüzük Sitesi. (2014). *1876 Kanun-i Esasi*. <https://anayasa.tbmm.gov.tr/1876.aspx>. [10.05.2019].
- Uluslararası Sempozyum. (2010). *Anayasa Yapımı ve Anayasal Değişim, Türkiye’de Anayasal Değişim Beklentileri*, <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/ayad-2010-383.pdf>. [12.05.2019].
- Yaman, F.T. (2018). Katılımcı Demokrasi: Kapsam ve Unsurlar, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. *Trakya Üniversitesi*, 6(2): 134-158.

Yıldız, A. (2010), *Bir Doğrudan Demokrasi Aracı Olarak Referandum Uygulama Örnekleri Türkiye-ABD-Avrupa Ülkeleri*. Ankara: TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, TBMM Basımevi.

Zengin, M. A. (2013). Bilgi İletişim Teknolojilerinin Demokrasi İçerisinde Kullanımı ve Dijital Demokrasiye Geçiş, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVII(4): 271-304.

DİZİN

-1-

1787 ABD Anayasası, 1, 2, 15, 40, 90
 1791 Fransız Anayasası, vii, 12, 15, 64
 1793 Fransız Anayasası, vii, 13
 1921 Teşkilat – ı Esasi, 64
 1924 Esas Teşkilat Kanunu, 19, 23, 64
 1944 İzlanda Anayasası, 87
 1961 Anayasası, vii, 19, 23, 26, 28, 31, 32, 33, 34, 37, 38
 1982 Anayasası, vii, 19, 23, 34, 37, 38, 44, 52
 1997 Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası, viii, 75

-A-

ABD, v, vii, ix, 1, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 16, 18, 19, 30, 45, 68, 70, 80, 82, 83, 84, 98
 Afrika Ulusal Konseyi, 71, 72
 Almanya, 16, 17, 40, 46, 70, 71, 82, 95
 Anayasa, 1, v, vii, viii, 3, 5, 7, 9, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 26, 27, 28, 33, 34, 37, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 67, 78, 80, 85, 86, 87, 93, 94, 95, 96, 97
 Anayasa Mahkemesi, 17, 27, 34, 62, 78, 94

-B-

Bağımsızlık, 6, 8, 9, 87
 Birinci Dünya Savaşı, 23, 24, 45, 46, 69, 81
 Burjuvazi, 11, 12

-D-

Demokrasi, v, 78, 95, 96, 97, 98
 Dijital Demokrasi Yöntemi, viii, 50

-E-

Egemenlik, 33
 Eski Anayasacılık Anlayışı, v, 3, 40, 43, 44, 45, 46, 47, 58, 64, 90

-F-

Fransız İhtilali, vii, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 20, 22, 40, 41, 45, 71, 80

-G-

Güney Afrika Cumhuriyeti, v, viii, 3, 67, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 79, 90, 91, 96

-İ-

İkinci Dünya Savaşı, 16, 29, 30, 41, 45, 46, 70, 71, 72, 82, 83, 93
 İktidar, 40, 42, 96
 İngiltere, 1, 5, 6, 9, 10, 15, 68, 69, 71, 72, 75, 80, 81, 82, 84
 İnsan Hakları, ix, 45
 İzlanda, v, viii, 3, 67, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 91, 93, 94, 95

-K-

Katılım, 49, 93
 Katılımcı Demokrasi Yöntemi, viii, 49
 Kum Saati Modeli, viii, 58, 59
 Kurulu İktidar, vii, 41
 Küreselleşme, 96

-L-

Liberalizm, 80

-M-

Müzakereci Demokrasi Yöntemi, viii, 48

-N-

NATO, ix, 30, 82
 Nelson Mandela, 72, 74, 75, 79

-O-

Osmanlı Devleti, v, vii, 5, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 30

-P-

Parlamento, 12, 13, 41, 60, 62, 71, 76,

84, 85, 86, 87, 91, 94
Philadelphia Kongresi, vii, 7

-R-

Referandum, 37, 75, 96, 98

-S-

Sanayi Devrimi, 69, 81
Seçim, 28, 51, 61
Sivil Toplum Kuruluşları, viii, 54, 77
Soğuk Savaş, 30, 35, 41, 44, 45, 82
Sosyal Uyum, 1
SSCB, ix, 30, 41, 45

-T-

TBMM, ix, 28, 53, 95, 98
Toplum, 47, 64, 77, 96
Türkiye Cumhuriyeti, vii, 5, 19, 23, 25,
26, 27, 28

-U-

Uluslararası İlişkiler, 2, 0

-V-

Vatandaş Meclisleri, viii, 58, 59, 60

-Y-

Yasama, 49, 94
Yeni Anayasacılık Anlayışı, 40

